

Masteroppgave i Religion, etikk og samfunn (REL 500)

Ung og urban - og i partnerskap

Om lojalitet i den flytende modernitet

Av:

Tormod Myrset Briså, 10.mai 2010

Veileder:

Terje Mesel, Ph.D

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Institutt for religion, filosofi og historie

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Universitet i Agder

Kristiansand

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en lang og lærerik vandring med mange solskinnsdager og noen ganske få dager med uvær. Likevel er det med stor glede at jeg etter ett år er kommet fram til målet og kan levere fra meg en gjennomarbeidet oppgave. Alt i alt har det vært en fornøyelig prosess som jeg kommer til å huske tilbake på med et smil om munnen.

Den første jeg vil rette en stor takk til er min lojale veileder Terje Mesel, Ph.D, som på forbilledlig vis har veiledet meg gjennom dette året – med balansert press, nyttige kritikker og god støtte.

Jeg vil også takke alle informantene for deres åpenhet og delevelje midt i en hektisk eksamensperiode. Deres sitater har gjort oppgaven mer levende.

Til slutt vil jeg benytte anledningen til å takke min kjære kone Liv Hilde som har lært meg masse om hva tålmodighet og lojalitet er i denne prosessen. Du har vært en befriende oase i hektiske perioder.

Tormod Myrset Briså

Kristiansand, 4. mai 2010

Innhold

DEL 1: INTRODUKSJON	5
1.1 Innledning	5
1.2 Problemstilling – avklaring og avgrensing	7
1.3 Begrepsanalyse	9
DEL 2: METODE	12
2.1 Hermeneutiske avveininger	12
2.2 Metodevalg	13
2.3 Forskningsintervjuet	13
2.4 Utvalgsprosessen	16
2.5 Analyseprosessen	18
2.6 Forskningsetiske hensyn	19
DEL 3: TEORETISK BAKGRUNN	21
3.1 Flytende modernitet	21
3.1.1 Innledning	21
3.1.2 Hold alle dører åpne!	21
3.1.3 Frihet vs. trygghet	23
3.1.4 Virtuelle relasjoner	25
3.1.5 Fysiske kontakter	26
3.1.6 De flytende trådene samles	28
3.2 Lojalitet	29
3.2.1 Innledning	29
3.2.2 Sentrale elementer i Royces og Fletchers lojalitet	29
3.2.3 Enveis- og toveislojalitet	31
3.2.4 Symmetri og asymmetri	34
3.2.5 Lojalitetskonflikter	35
3.2.6 Er ordet ”min” magisk?	35
3.2.7 Lojalitet i dødens posisjon	37
3.2.8 Dømt til avhengighet og lojalitet: De lojale båndene samles	38

DEL 4: ANALYSE	39
4.1 Innledende spørsmål	39
4.1.1 Innledning	39
4.1.2 Veien videre	39
4.2 Lojalitet i partnerskapet	40
4.2.1 Lojalitetens bestemmelse	40
4.2.2 Lojalitet som fortjeneste	48
4.2.3 Grunner til lojalitet	52
4.2.4 Lojalitetens ansikter	58
4.3 Lojalitetens grenser og konflikter	62
4.3.1 Lojalitetens grenser i partnerskapet	62
4.3.2 Frihetens grenser	69
4.3.3 Lojalitetskonflikter	72
4.3.4 Lojalitetsutfordringer	79
4.3.5 Når bruddet er et faktum	84
DEL 5: AVSLUTNING	89
5.1 Sammendrag	89
5.2 Refleksjon over funn og metode	92
5.3 Konklusjon og utblikk	93
LITTERATURLISTE	95
Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter	99
Vedlegg 2: Revidert intervjuguide	100

DEL 1: INTRODUKSJON

1.1 Innledning

Man sitter gjerne med et inntrykk av at nesten alle partnere var lojale mot hverandre for 60 år siden. Illojalitet i partnerskap hørte med til unntakene. I dag synes ting å være snudd på hodet. Livslang lojalitet blir et stadig sjeldnere fenomen. Det kan virke som om tiden vi lever i - den flytende modernitet, som sosiologen Bauman kaller den - ikke har plass til den tradisjonelle, faste lojaliteten.

I de postmoderne forbrukeres livspill forandres spillereglene hele tiden mens en spiller. Den fornuftige strategien er derfor å gjøre hvert spill kort – et fornuftig livspill krever at en deler opp et stort altomfattende spill med svimlende høy gevinst i en serie korte og smale spill med liten gevinst [...] Å gjøre spillet kort betyr at en må passe seg for langtidsforpliktelser. En må nekte å bli fastlåst på den ene eller den andre måten. Ikke la seg binde til et sted, uansett hvor behagelig den nåværende holdeplassen måtte være. Ikke vie sitt liv til bare ett yrkeskall. Ikke love stabilitet og lojalitet til noe eller noen [...] Kjernen i en postmoderne livsstrategi er ikke å danne en identitet, men å unngå å bli fastlåst (Bauman i Vetlesen (red.)1996:125-126).

Livslange bånd har i følge Baumans deskriptive kulturanalyse blitt ufornuftig. Mange vegrer seg derfor mot å bli for involvert i andre av frykt for å miste noe av sin frihet og selvstendighet. Hele samfunnet synes å være preget av mindre og mindre forpliktelse. Det sier seg selv at dette er problematiske vekstvilkår for tradisjonell tillit og lojalitet – ja for forpliktelse. Fletcher (Fletcher 1993) mener dette er et tegn på at økonomitankegangen har inntatt relasjonene våre. Vi tenker om partneren som vi tenker om varer og tjenester. La oss derfor ta en tur til markedsplassen: Dersom et kamera ikke er bra nok, er det riktig og viktig å bytte det inn i et bedre. På den måten får produsenten av det dårlige kameraet et signal om at det må forbedres. Man sørger sånn sett for en sunn konkurranse der det overordnede målet er utvikling og stadig forbedring. La oss så dra denne analogien tilbake til partnerskapet: Ved å bytte inn partneren istedenfor å slåss for den mindre perfekte man har, bidrar man til sunn konkurranse på markedsplassen for partnere. Mindre perfekte partnere forlates og tvinges til å bli bedre.

Nyheten er alltid mer tiltrekkende (Thuen, sitert i Aasheim 2010, 06022010).

Dette hevder professor og familieterapeut Frode Thuen. At folk er utro er i seg selv ingen nyhet, men temaet blir mer og mer aktuelt. I vår tid blir ”nyhetene” stadig mer synlige og tilgjengelige. Dette skyldes blant annet Facebook, SMS, chatting og andre sosiale medier.

Disse tingene har ført til at sidesprang og lojalitetsbrudd bare er et tastetrykk unna. Thuen, som har vært borti mange utroskapsaker i sitt yrke, har sett mange eksempler på at disse mediene spiller en sentral rolle i oppdagelsen og etableringen av et forhold på si.

En annen, og relativt ny utfordring når det kommer til illojalitet og utroskap i vår tid, synes å komme av endringer i kjønnsrollene (Glass 2003; Thuen 2006:64). Kvinner og menn er likere på mange områder – ikke minst når det gjelder studie- og karrierevalg. Det er lettere tilgjengelig å oppnå en nær relasjon til det motsatte kjønn, som igjen byr på fristelser. Seksualvaneforsker og professor i psykologi Bente Træen anslår at det er realistisk å tro at én av fem menn er utro – noen færre kvinner. Tallet er trolig økende spesielt blant kvinner fordi kjønnsforskjellene er i ferd med å viskes ut også her (Aasheim 2010, 06022010). Grunnen til alle sidesprangene er ofte, i følge Thuen

... den iboende motsetningen mellom det monogame forholdet og alt det som det nye representerer. Mellom det å ta hverandre for gitt og fascinasjonen over noe nytt, mellom det kjente og trauste og det nye og spennende. Kjærlighetens innebygde dilemma. (Thuen, sitert i Aasheim 2010, 06022010)

Det som er forbudt er altså blitt lettere tilgjengelig enn før; ting kan så lett skiftes ut. Det virker mye mer krevende å opprettholde det langvarige. Mennesker og relasjoner preges i dag av en letthet, av at det er så lett å velge bort, og av at ingenting får noen konsekvenser. Denne lettheten kommer blant annet til syne i det populære tv-programmet Paradise Hotel. Her bytter de unge deltakerne stadig partner – hele tiden med en taktisk tanke om hva som lønner seg for meg, for at jeg skal vinne spillet. Forfatter Trude Marstein mener å se en liknende tendens i samfunnet ellers også. Hun kaller denne tankegangen for en deprimerende letthet. I følge henne blir det stadig vanskeligere å finne grunner for *ikke* å være utro:

Valgfriheten er stor. Vi vil ha karriere og barn, lidenskap, a4-liv og samtidig realisere oss selv. Vi har heller ingen moralske voktere rundt oss, og religionen spiller en stadig mindre rolle. (Marstein, sitert i Aasheim 2010, 06022010)

Med alt dette som bakgrunn dukker spørsmålene opp: Lever vi i en tid med en ny type flytende, urban lojalitet? En slags *cafe latte lojalitet*? En lojalitet som lukter og smaker godt og som er rykende varm i k(r)oppen med en gang man får den, men som søles ut og flyter bort hvis noen andre skumper bort i den? En lojalitet som fort blir kald hvis den står for lenge - og derfor skylles ut og blir borte? En lojalitet som ikke koster eller krever all verdens av noen? En lojalitet som handler mer om å være lojal mot meg selv og individualiteten, enn mot partneren og fellesskapet?

Dagens mennesker er veldig klar over at de er likestilte, frie og autonome individer. Mer enn noen gang tidligere (Gran 2009, 14102009). Dette gjelder særlig unge, urbane mennesker – *cafe latte-generasjonen* som jeg har valgt å kalle den. Et slikt utgangspunkt synes å ha resultert i at partnerskapet mellom to mennesker har endret karakter på mange måter siden vi gikk inn i den flytende modernitet. En av mange andre forandringer er at de ytre båndene til partneren virker løsere – eller mer *flytende* for å bruke Baumans terminologi. Disse båndene synes å være svekket fordi et uttalt mål i dagens samfunn er å være uavhengig og fri. Det skal altså mindre til å bryte opp fra et forhold - både på godt og vondt¹. Man er ikke lenger fastlåst i et partnerskap på grunn av samfunnet. Mulighetene for å forlate er gode. Bauman hevder at man i dagens flytende urbane samfunn i stor grad har erstattet fellesskap, tillit, trofasthet og lojalitet med ensomhet, individualitet, frihet og flyktighet (Bauman 2000).

Alle disse endringene *kan* ha ført til at lojaliteten mellom partnere har endret seg i den flytende moderniteten. Lojalitet er nemlig ikke en vedtatt organisk størrelse, men et begrep vi definerer ulikt innenfor ulike kontekster. Min foreløpige problemstilling er derfor:

1.2 Problemstilling – avklaring og avgrensning

Hvordan reflekterer urbane studenter - som lever og bor sammen som partnere - rundt begrepet lojalitet i deres partnerskap? Hvordan oppleves lojaliteten i deres partnerskap?

For å finne svaret på problemstillingen, synes disse forskerspørsmålene å være relevante:

1. Hva inneholder lojaliteten i partnerskap? Hvorfor og hvordan er du lojal?
2. Hvor går grensene for lojalitet? I hvilke situasjoner oppstår konflikter slik at lojaliteten utfordres - og hva gjør man da?

Grunnen til at jeg har valgt å undersøke lojaliteten i *partnerskap* er først og fremst fordi dette er en av de viktigste ”institusjonene” i dagens kultur som baserer seg på lojalitet – særlig ekteskapet. Likevel ønsker jeg ikke å begrense meg til bare ekteskap, siden samboerskap blir en stadig vanligere samlivsform - spesielt blant unge, urbane mennesker. Det kan virke som lojalitet i partnerskapet er noe annet blant mennesker i den flytende moderniteten enn det var for mennesker i den faste moderniteten. Det er derfor et aktuelt tema å ta opp.

¹ På Statistisk Sentralbyrås nettsider er det en oversikt over skilsmisseraten de siste 50 årene. Økningen i skilsmisser kan tyde på at det er lettere å bryte opp: www.ssb.no: Skilsmissestatistikk, lokalisert 21.04.10

Grunnen til at jeg velger *unge, urbane* partnerskap er fordi det er disse – mer enn de eldre og de som bor utenfor byene – som kjenner den flytende moderniteten på kroppen.

I teoridelen kommer jeg i hovedsak til å benytte meg av Josiah Royce' og George Fletchers filosofisk-normative lojalitetsteori. I tillegg er det hensiktsmessig å ta med en modernitetsbeskrivelse, siden jeg skal undersøke lojalitet i *den flytende moderniteten*. Ved å bruke Zygmunt Baumans deskriptive kulturanalyse av den flytende modernitet som bakgrunnsramme, kan jeg få et godt utgangspunkt for å si noe om cafe latte lojaliteten. Siden oppgaven handler om lojalitet i *partnerskap*, kommer jeg dessuten til å søke informasjon hos parterapeuter/psykologer.

Faglig forankring

Dette er en empirisk oppgave om lojalitet som trekker veksler på sosiologi og etikk. Lojalitet er et relasjonelt begrep som sier noe om hvordan mennesker lever sammen i partnerskap. Dette er relevant for etikken: Siden etikken alltid er foreløpig og partiell, kan en deskriptiv analyse av unge partners etiske refleksjon bidra til bedre etisk forståelse av denne cafe latte generasjonen. Samtidig vil en empirisk analyse av cafe latte lojaliteten kunne gi empirisk kunnskap som kan korrigere noe av bildet som tegnes i kulturanalysen. Oppgaven vil dermed befinne seg i skjæringspunktet mellom etikken og sosiologien. Blandingen av etikk og sosiologi mener jeg er en god metode for å finne svar på problemstillingen min.

Begrunnelse

Forhåpentligvis kan denne studien være informativ lesning som kan gi kunnskap om hva *cafe latte-generasjonen* tenker om lojalitet i partnerskap i dag. Dermed kan studien bidra til bedre forståelse av en mulig ny type lojalitet (slik lojalitet faktisk oppfattes av unge, urbane partnere) – og dets grenser og muligheter. De fleste som interesserer seg for partnerskap og det mellommenneskelige vil forhåpentligvis finne noe av verdi her. Det kan være sentralt å forstå hva det litt diffuse begrepet lojalitet er, slik at vi kan gjenkjenne lojalitet i dagliglivet.

Plassering i forskningsdiskursen

Så vidt meg bekjent florerer det ikke av forskning på lojalitet i faglitteraturen; jeg vet kun om to hovedverk som inngående tar opp lojalitet som begrep, og det er Royce (1971) – egentlig skrevet i 1908 – og Fletcher (1993). I tillegg finnes det riktignok en rekke artikler i tidsskrifter om lojalitet på arbeidsplassen og lojalitet i forbindelse med krig. Andre verdenskrig regnes som en interessant case i forhold til lojalitet/lydighet blant Hitlers underordnede. På

arbeidsplassen virker det som om meldeplikt vs. lojalitet til kollegialet er mest behandlet. Dette er eksempler på at man har forsket på lojalitet som en del av en begrepsklynge (ansvar, lydighet, tillit, trofasthet). Spesifikk forskning på lojalitet i partnerskap – særlig i unge, urbane partnerskap – er dog en sjelden blomst i denne floraen. Jeg håper dermed å kunne bidra med en ny vinkling på lojalitet i forhold til hva som har blitt skrevet om emnet tidligere.

1.3 Begrepsanalyse

Flytende modernitet

I denne studien kommer jeg til å bruke begrepet *flytende modernitet* om den tiden vi lever i. Andre alternativer kunne vært ”den annen modernitet”, ”postmoderniteten”, ”senmoderniteten”, ”overmoderniteten” og ”den lette modernitet”. Grunnen til at jeg velger flytende modernitet er først og fremst fordi Bauman bruker det, og fordi det unektelig er en beskrivende betegnelse for det samfunn han skisserer opp. I tillegg står *flytende* i sterk kontrast til *lojalitet*, som (i alle fall tradisjonelt) er forbundet med noe *fast*.

Partnere og partnerskap

I mangel av et bedre ord kommer jeg til å bruke *partnerskap* som en fellesbetegnelse på samboere og ektepar. Partnerskap er et ord som har blitt hyppig brukt i debatten om homofiles rett til å gifte seg i kirka, nemlig debatten om partnerskapsloven. På grunn av dette forbindes gjerne ordet *partnerskap* med homofile samboere og ektepar. Dette er dog ikke betydningen av ordet i min studie. Her omfatter partnerskap alle typer ektepar og samboere – både homofile og heterofile.

Jeg vurderte å bruke ordet *parforhold* i istedenfor *partnerskap*, men etter min mening symboliserer *unge partnerskap* noe som er mer forpliktende enn det *unge parforhold* gjør. Seksten år gamle kjæresten som fortsatt bor hjemme hos hver sine foreldre kan sies å være i et parforhold, men det gir liten mening å kalle det for et partnerskap.

Ordet *partner* kan også gi assosiasjoner til arbeidslivet – til noe kontraktsbasert. I ordboka defineres partner som ”en person som tar del i noe sammen med andre” eller som ”medeier/kompanjong” (Ordbok.no). Tidligere brukte man ikke dette ordet om personene som levde sammen i ekteskap (samboerskap var fram til 1972 ulovlig som samlivsform). Da het det ektefelle, kone eller mann. Om bruken av ordet partner symboliserer en dreining i måten å tenke parforhold på, er jo interessant i seg selv. Siden det ligger utenfor mitt fokusområde, er det dog ikke noe jeg kommer til å dykke dypere ned i.

Lojalitets som del av en begrepsklynge

Lojalitet synes ofte å forstås som en langvarig og forpliktende avtale som er forbundet med valgfrie og trygge relasjoner. Det er den type lojalitet som Royce og Fletcher skriver om i sine bøker og som er teorigrunnet for denne studien (se under:29ff). Samtidig oppleves gjerne lojalitet som et vanskelig begrep å fange, og det fremstår som noe diffust som ligger tett opp til en rekke andre begreper. Lojalitet synes således å være en del av en begrepsklynge – en begrepskvartett – bestående av lojalitet, trofasthet, lydighet og tillit. Disse er nært forbundet og beslektet. For å kunne skille det ene fra det andre, vil jeg derfor definere alle fire:

Lojalitet kan forstås som:

En solid og stabil gjensidig avtale, overenskomst eller forbund, på grunnlag av løfte om troskap. Gjensidighet er et sentralt ord. Det innebærer tillit og fordeling av ansvar. Lojalitet forstått som ”pålagt lydighet” [...] er ikke vår forståelse av begrepet. Lojalitet er således ikke noe den ene part suverent kan pålegge andre... (Solbakk, 2002).

Denne definisjonen synes å bygge på Royce og Fletchers lojalitetsteori (se under:29ff) i det den sier at lojalitet er noe *stabilt*, et *selvvalgt løfte om troskap* til en *avtale* eller et *forbund*. Fremmedordboken (Berulfsen & Gundersen 1989) beskriver lojalitet som *rettskaffenhet og redelighet*. Målet må være at beslutninger, når det gjelder utfordringer innen lojalitet i partnerskap, utøves som en bevisst, overveid handling, til beste for seg selv, partneren og partnerskapet. Lojalitet er et moralsk begrep. Det innebærer at lojaliteten alltid må og vil være moralsk seende. Det ligger altså et ansvar hos den lojale om å velge et lojalitetsobjekt som hun kan stå inne for.

Lydigheten kan være moralsk blind og er dermed ikke et moralsk begrep. Lydighet assosieres blant annet med underkastelse (Rommetveit 1993). Det ligger intet ansvar eller forventning om å være moralsk seende i begrepet lydighet. Lydighet rommer dog ikke bare påtvunget lydighet, men også en blind og bevisstløs ”lojalitet”. En mann kan være ”lojal” mot kjæresten som stadig er utro og flørtete uten å bli tvunget til det, men det kan fort vippe over mot bevisstløs ”lojalitet”.

Trofasthet går, i følge fremmedordboken, ut på (plikt)troskap, offervilje, lojalitet. Å være trofast er det samme som å være pålitelig, stø, svikløs, ærlig og lojal. (Rommetveit 1993). I et partnerskap står trofasthet i kontrast med utroskap. Trofasthet er med andre ord et begrep som rommer mindre enn lojalitetsbegrepet. Lojalitet i partnerskap rommer både trofasthet og en hel del andre ting (se over:10).

Tillit (som psykologisk følelse) handler om å ha tiltro til noen eller noe (Ordbok.no). Nære relasjoner er avhengig av og hviler på tillit; det er helt avgjørende for å kunne stole på hverandre.

Cafe latte generasjonen

Dette er min samlebetegnelse på dagens unge, urbane mennesker. Disse lever i og påvirkes muligens av den flytende modernitet på en annen - og mer intens måte - enn unge mennesker utenfor de store byene, eller godt voksne mennesker som vokste opp for 60 år siden. Dette er mennesker som gjerne sitter på kafé og som er veldig bevisst på sine muligheter når det gjelder bevegelsesfrihet, individualitet og uavhengighet.

Cafe Latte lojalitet

Dette er betegnelsen på lojaliteten mellom partnere fra cafe latte generasjonen. Om den er annerledes enn den tradisjonelle lojaliteten (se lojalitetsdefinisjonen over), gjenstår å se i konklusjonen. Man ser dog for seg at cafe latte lojaliteten representerer en lojalitetstenkning som synes å være mer i tråd med Baumans beskrivelse av den flytende modernitet, enn det den tradisjonelle lojaliteten er; det vil si mer uforutsigbar, individuell og uavhengig.

DEL 2: METODE

2.1 Hermeneutiske avveininger

Denne studien vil ta utgangspunkt i en dobbel hermeneutisk tenkning slik den er beskrevet av Anthony Giddens (Gilje & Grimen 1993:146). Det handler om å fortolke en fortolkning. Som forsker vil man alltid bære med seg en forforståelse av forskningsobjektet som påvirker både datainnsamling og datafortolkning. Likeså er det grunn til å tro at informantens forforståelse, både av feltet og intervjueren han inviteres til å reflektere sammen med, påvirker data som samles inn (Mesel 2008: 23). I praksis betyr dette at jeg vil forsøke å forstå informantenes utsagn ut fra deres egen kontekst, samtidig som opplysningene vil fortolkes i lys av faglig teori om den flytende modernitet og lojalitet. En hermeneutisk tilnærming til studien innebærer også at ubetinget og forutsetningsløs forståelse av verden er umulig (Riis 2006:17). Det vil si at jeg som forsker må være klar over at jeg står i en kontekst som jeg tolker og forstår verden ut i fra. Dette kan beskrives som å betrakte verden gjennom et personlig sett med ”briller”. Disse forutsetningene kaller Gadamer forforståelse eller fordommer. Han hevder at disse er nødvendige vilkår for at en overhodet skal kunne forstå noe (Gadamer 2004:277ff.). En viktig hypotese innenfor hermeneutikken er at meningsfulle fenomener bare blir forståelige i den sammenheng eller kontekst de forekommer i (Gilje & Grimen 1993:152). Det er sammenhengen som bestemmer meningen. Den hermeneutiske sirkel er et redskap som enkelt beskriver hvordan dette skjer. Den peker på forbindelsen mellom det som skal fortolkes og den sammenhengen eller konteksten det fortolkes i, hvor det som fortolkes kalles ”del” og sammenhengen kalles ”helhet”. Teorien er at i fortolkningsprosessen går pendelen begge veier, hvor delene fortolkes i lys av helheten, og helheten belyses med fokus på delene (Kro 2007: 32). I denne studiens sammenheng vil dette bety at informantenes utsagn vil forstås i lys av teorikapitlet om flytende modernitet og lojalitet. Samtidig vil studiens helhet, altså konklusjonen, avgjøres ut fra de enkelte delene; intervjuene med informantene. Dessuten vil enkeltutsagn i intervjuene fortolkes, ikke bare i lys av teori, men også i lys av andre informantutsagn, og av informantgruppen som helhet.

2.2 Metodevalg

Valg av kvalitativt intervju

Det finnes mange måter å samle inn kvalitative data på. Deltakende observasjon ble av flere grunner tidlig utelukket i min studie. For det første er mitt fokus refleksjon og opplevelser/følelser, og ikke handling. For det andre ville det blitt veldig kunstig å fotfølge et samboende par over tid for å prøve å observere hvordan lojaliteten ser ut i deres urbane partnerskap. Et slikt feltstudium ville være ekstremt tidkrevende og ville i tillegg ikke gitt anledning for den reflekterende delen av studien som jeg anser som nødvendig for å svare på oppgaven min.

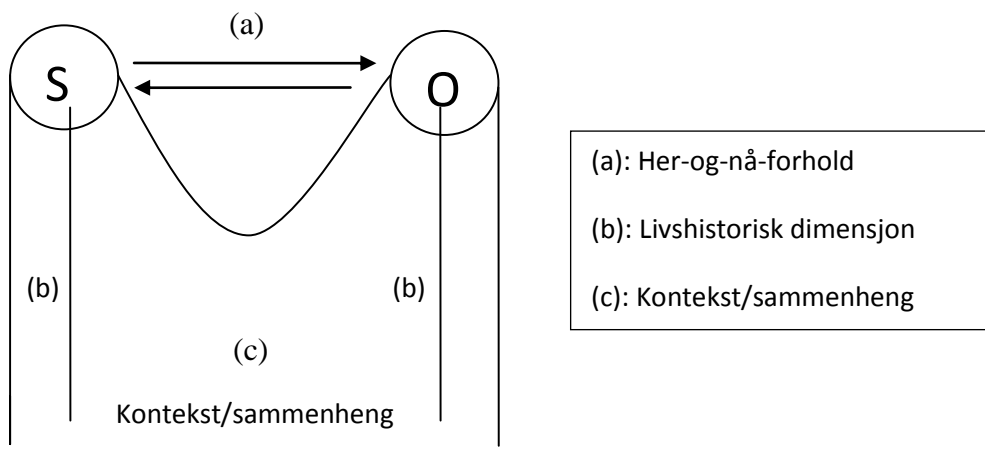
Jeg har altså valgt det kvalitative intervjuet som informasjonskilde i min studie – som diskusjonspartner med teorien. Når man skal gå i dybden er *intervju* et hensiktsmessig valg for datainnsamling (Ryen 2002:16). Formålet med å bruke et kvalitativt intervju er å avdekke og få tak i det informanten sitter inne med. Ifølge Fog (1994:14) er ”*formålet å fange aktørens perspektiv på verden og hans kognitive og følelsesmessige organisation af verden*”, og da kunne fortolke de beskrevne fenomenene (Kvale 1997). Samtalen er dermed et godt verktøy for å avdekke dette ifølge Fog (1994), samtidig som det gir rom for spontanitet, refleksjoner og utdyping (Ryen 2002:15). En av forskningsintervjuets største styrker synes å være at det gir rom og tid til fokusering av et spesifikt tema – i mitt tilfelle lojalitet i unge, urbane partnerskap (Mesel 2008: 28).

2.3 Forskningsintervjuet

Kamelmodellen

Grunnen til at jeg ønsker å bruke kamelmodellen, slik Fog beskriver den (Fog 2005), er at den bidrar til å styrke den empiriske validiteten i oppgaven. Kamelmodellen tar nemlig utgangspunkt i at alle subjekter og objekter er vokst ut av en felles biologisk, kulturell og sosial sammenheng. Sett i sammenheng med det kvalitative intervju, er denne kamelmodellen godt egnet fordi den viser at forsker og informant ikke er isolert fra hverandre (Fog 2005:147-148). I min spesifikke kontekst er det spesielt den kulturelle/sosiale biten jeg ønsker å trekke frem: Jeg har nemlig erfaringen av å være ung, urban og samboende til felles med informantene (se Figur 1).

FIGUR 1: Kamelmodellen

Respondentintervju med semistrukturert guide

Jeg ønsker å legge størst vekt på det Repstad kaller respondentintervju. Hensikten med intervjuene er å gå inn i informantenes tanker, følelser og holdninger, og på et grundigere nivå enn bare korte overfladiske svar, søke etter deres forståelse av lojalitet i partnerskap (Repstad 2007:17). Intervjuene mine er basert på en *semistrukturert* guide (Ryen 2002:97 ff.). Det vil si at jeg har en liste med definerte tema som jeg vil innom i løpet av intervjuet og forslag til spørsmål som kan benyttes. Målet er imidlertid at intervjuet skal foreløpe fritt - at det skal likne mest mulig på en naturlig samtale - hvor informanten selv kan velge hvor mye hun vil vektlegge de enkelte tema og i hvilken rekkefølge de kommer. Ideen er at en slik form for intervju kan lette trykket for eventuelle nervøse informanter.

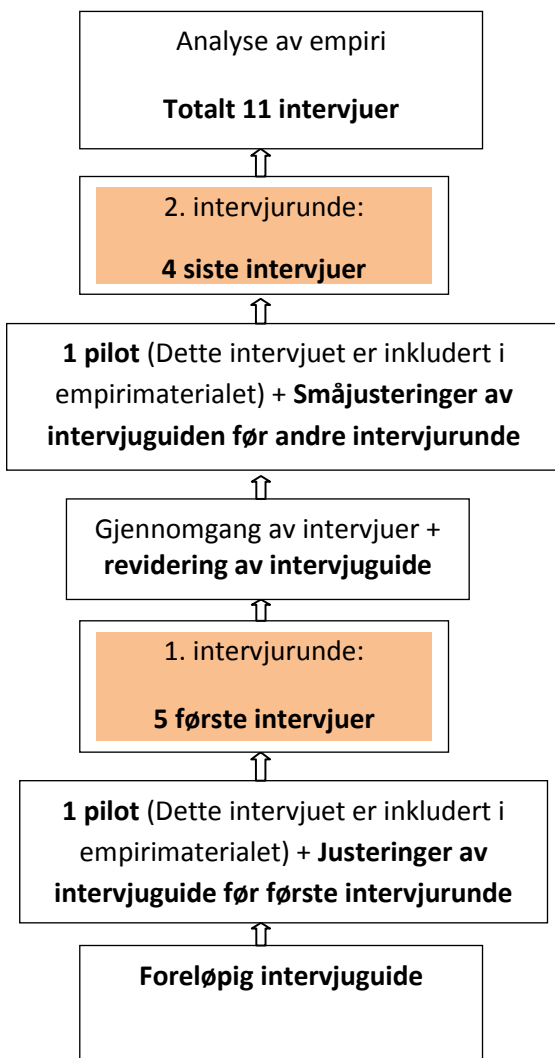
Revisjonen av intervjuguide

Intervjuene ble gjort i to bolker, med en planlagt revisjon av guiden etter de fem første intervjuene (se figur 2). Informantmaterialet ble utskrevet og gjennomlest, med sikte på å identifisere de mest spennende tema som skulle forfølges videre i siste halvdel av intervjuene. En del tema ble tatt ut fordi de enten hadde vist seg å være blindspor, eller at det rett og slett var mettet (Ryen 2002:93). Begrunnelsen for en slik revisjon var at det på forhånd var vanskelig å avgjøre hva som er de rette spørsmålene når jeg ikke hadde noen hypoteser på forhånd som dette. Intervjufasen får en prosesskarakter, hvor man stadig søker etter å avdekke de mest spennende problemstillingene innenfor den rammen man har satt. En revisjon midtveis gir anledning til å skjerpe fokus. I første halvdel var intervjuene for stive, og jeg hadde skrevet ned for mange punkter som jeg gikk for fort gjennom. Målet med revisjonen var å fokusere dypere på færre nedskrevne spørsmål. Andre intervjurunde ble derfor løsere i

formen og mer samtalepreget. Jeg søkte hele tiden å være minst mulig styrende. Likevel var det nok ikke til å unngå at jeg preget intervjuet til en viss grad, i og med at jeg stilte spørsmål og brakte på banen ulike tema som informanten selv kanskje ikke naturlig hadde kommet innom. Revisjonen av intervjuguiden var svært fruktbar, slik jeg i ettertid vurderer det. Intervjuene fra andre intervjurunde viste seg nemlig å være mest informasjonsrike (se Vedlegg 2).

Intervjusituasjonen

Intervjuene ble tatt opp på minidisk, og alle informanter ble spurt om det var ok. Alle sa ja. Begrunnelsen for å bruke minidisk var kort og godt den at selv om en mikrofon generelt sett kan skape en viss utrygghet, så tror jeg ikke problemet er så stort for den yngre generasjon som den eldre. Mange er omgitt av opptaksfunksjoner på mobil og kamera daglig. Dessuten har man muligheten for å fange det som sies i intervjuet atskillig mer korrekt når man har intervjuet teipet, enn om man bare har notater.

Figur 2: Prosessen rundt innsamling av data

2.4 Utvalgsprosessen

Utvalgsprosessen

Innenfor den kvalitative metodikken er det i utgangspunktet ingen ambisjoner om at informantene skal representere et snitt av populasjonen. Hensikten er derimot å lage et variert utvalg med gode, informasjonsrike informanter (Ryen 2002: 87 f.). Utgangspunktet bør være at de har noe felles, nemlig at de er unge og urbane, og at de lever i et partnerskap. Ellers bør det være spredning og maksimal ulikhet blant informantene (Repstad 1998:48).

I følge problemstillingen skal jeg si noe om *unge, urbane* menneskers refleksjon om lojalitet i partnerskap. Til grunn for utvalget ligger et sett kriterier – noen for å sikre at informantene har noenlunde samme utgangspunkt, og andre kriterier for å sikre heterogenitet (Ryen 2002:85 f):

Det første kriteriet skal sikre *urbane* informanter gjennom å sette som krav at de må *være student ved Universitetet i Agder (UiA)*. Grunnen til dette er at et universitet er en institusjon som bare finnes i byer av en viss størrelse. Universitet kan således kalles for en urban institusjon, ettersom urban defineres som "*noe som er typisk for byer*" (Ordbok.no)². Dette betyr selvsagt ikke at alle som studerer ved et universitet *er* urbane, eller *ser på seg selv* som urbane. Tanken er imidlertid at universitetsstudenter – i større eller mindre grad – påvirkes av urbaniteten som universitetsbyer preges av.

Det andre kriteriet er at informantene må være *unge*. Å være ung er selvsagt et diffust begrep, men jeg har avgrenset utvalget til tjueårene. I løpet av disse ti årene stokes kursen for mange deler av livet ut.

Det tredje kriteriet dreier seg om å være relativt *etablert* i partnerskapet. Informantene må ha vært gift eller samboer i *over ett år*. Dette kravet er satt for at de skal være såpass etablerte i sitt partnerskap at det er rimelig å anta at har reflektert over lojalitet i partnerskapet. Min egen erfaring på området tilsier også at ett år er en rimelig grense å sette.

Det fjerde kravet er *kjønnsfordeling*. Det vil si at jeg blant de 11 informantene søkte å ha en rimelig jevn fordeling mellom mannlige og kvinnelige partnere som deler sin refleksjon. Fordelingen ble til slutt seks jenter og fem gutter.

Ett mer uformelt kriterium var at jeg ønsket å ha en-tre informanter som har vært gjennom skilsmisse/samlivsbrudd. Jeg fikk tak i to. Tanken med dette er å bidra til et mer helhetlig bilde av lojaliteten blant unge, urbane partnere.

² www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html - lokalisert på nettet: 18.02.10

Ut fra disse kriteriene bør det kunne gå an å si noe om *tendensene* av refleksjonene rundt lojalitet blant unge, urbane mennesker som lever som partnere og studerer på UiA.

Seleksjon av informanter

I seleksjonsprosessen benyttet jeg meg av snøballprinsippet (Repstad 1998:47), dog i mer ”ungdommelig/urban” form enn den tradisjonelle. Jeg brukte Facebook aktivt i startfasen ved at jeg sendte melding til venner på nettportalen som jeg vet studerer på UiA. I meldingen spurte jeg om de kunne gi meg telefonnummeret til noen i klassen som var gift eller samboere. Deretter ringte jeg et utvalg på fem av disse som oppfylte alle kriteriene og spurte om de var interessert i å bli intervjuet. De fem informantene ga meg navn på mange som de mente kunne gi meg god variasjonsbredde på svarene i intervjuet. Slik rullet snøballen. Jeg endte opp med elleve intervjuer, inkludert to pilotintervjuer. Jeg valgte å ikke intervju parvis. Tanken var at jeg får mer ærlige og personlige svar ved å intervju en og en. Begge pilotintervjuene ble testet på venner. Jeg valgte å ta disse med i analysen fordi de fremsto som viktige. Siden jeg også har fått deres godkjennelse, ser jeg ikke problemet med å benytte meg av dem. Resten av informantgruppen besto av folk jeg ikke kjente.

Den videre prosessen

Alle som på telefonen viste interesse for å bli intervjuet fikk et skriv tilsendt i posten (se Vedlegg 1). Skrivet redegjorde blant for hvem jeg er, prosjektets problemstilling, opplysning om veiledere, anonymisering og tidsrammen for intervjuet. Brevet inneholdt dessuten mailadresse og mobilnummer slik at de kunne gi tilbakemelding om de ville delta i studien eller ikke. I skrivet gjorde jeg oppmerksom på at jeg kom til å ta kontakt i løpet av 10 dager. Tilbakemeldingen var nesten utelukkende positiv. Jeg lot informantene selv bestemme tid og sted, men sa fra at jeg primært ønsket å møte dem på UiA – et sted de tross alt kjenner til siden de studerer der. Alle intervjuene, bortsett fra de to pilotintervjuene - som ble tatt opp hjemme hos meg - ble gjort på grupperommene på skolen.

Refleksjon over utvalget

I kvalitative studier som denne kan man ikke si noe om representativitet i forhold til gruppen unge og urbane samboende par generelt. Jeg har allerede redegjort for seleksjonsprosessen, og det er mulig at de som har sagt ja til å intervjues, er de som har en sterke meninger om eller interesserer seg for lojalitet i parforhold. Det er rimelig å anta at de som har liten interesse for slik refleksjon, ikke ønsker å bruke opptil en time av sin tid på å bli intervjuet. Det er altså mulig at jeg på grunn av dette har gått glipp av verdifull empiri.

2.5 Analyseprosessen

Den induktive inngangen

Den induktive metodikken vil i praksis si at jeg går ut i feltet uten hypoteser (Ryen 2002:29). Jeg ønsker å høre hva informantene selv vektlegger, og dermed la de bestemme de viktigste temaene i oppgaven (Mesel 2008:33). Intervjuguiden var derfor også relativt bred, men ble spisset i løpet av prosessen. Den semistrukturerte guiden, slik den er vedlagt avhandlingen, er den jeg fulgte i de siste intervjuene. En bred inngang til feltet resulterer i at det er mye tematikk som kunne vært presentert, men som ikke er det. Dessuten er det en viss fare for at den ikke gir tilstrekkelige data til å gi dybde i analysene. På den annen side har bredden i den induktive inngangen den fordel at den gir intervjueren en anledning til å finne frem til den tematikk som informantene oppfatter som den viktigste (Mesel 2008:34). Denne dialogen med informantene fungerte mye bedre i andre intervjurunde enn i første.

Jeg har valgt å analysere empirien tematisk. I praksis vil det si at jeg går fra identifisering av hva lojalitet er og årsakene til lojalitet, til grensene og mulighetene knyttet til lojalitet i partnerskap.

Kvalitetskriterier: Relevans, reliabilitet og validitet

Litteratursøk i diverse databaser gir henvisninger til relativt mange artikler om lojalitet og ansvar i arbeidslivet, og lojalitet og lydighet i forbindelse med den andre verdenskrig. Det er derimot svært få studier som kombinerer lojalitet i partnerskap med lojalitetens etikk. Grovt sett er det bare Royce (i 1908) og Fletcher (i 1993) som har skrevet inngående om filosofien rundt lojalitet. Studier om partnerskap er det mange av, men relativt få av disse omtaler eksplisitt *lojalitet* i partnerskapet. Det kan være flere grunner til at disse områdene er lite studert. En grunn kan være at lojalitet er et diffust begrep som er vanskelig å skille fra trofasthet og tillit. Når jeg likevel forsøker oppgaven, og håper at den løses tilfredsstillende, er det fordi jeg mener at slik kunnskap blant annet vil være opplysende for å forstå unge menneskers lojalitetsforståelse. Det kan komme til nytte i parterapi og i den gode samtale.

De mest kjente kvalitetskriterier som sier noe om kvaliteten på resultatene, er validitet og reliabilitet (Ryen 2002). *Validitet* deles inn i ekstern og intern validitet. Sistnevnte skal sikre at resultatet er relevant for problemstillingen, mens den eksterne validiteten har med forskningsresultatets overførbarhet å gjøre. *Reliabilitet* sier noe om hvor pålitelig og troverdig resultatet er. Når man har høy grad av validitet og reliabilitet, kan en si noe om kvaliteten på

resultatet. *"En høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet"* (Halvorsen 2003: 41). Ifølge Kruuse (2003) og Halvorsen (2003), passer ikke begrepene validitet og reliabilitet like bra inn i kvalitativ metodikk, slik som ved kvantitativ metodikk, da man sjelden på forhånd har bestemt seg for hva man skal måle. Når man i tillegg skal måle noe som stadig er i endring (slik som lojalitet i partnerskap) er det vanskelig å måle noe nøyaktig (Marshall&Rossmann 1989 referert i Ryen 2002). Likevel er det vel så viktig å sikre at resultatet er til å stole på og er troverdig når man benytter seg av kvalitativ metodetilnærming (Fog 1994). Man må kunne se kritisk på seg selv som intervjuer, og gjennomføringen av selve intervjuprosessen. Datainnsamlingsmetoden påvirker dataens interne gyldighet (Jacobsen 2000; Ryen 2002). Denne studiens interne validitet er indirekte berørt tidligere, gjennom begrunnelse for valg av metode og redegjørelse for forforståelse og prosessen. Den eksterne validiteten sier noe om forskningsresultatenes overførbarhet: Denne studien er knyttet spesifikt til 11 representanter av cafe latte generasjonens og deres refleksjon og opplevelse av lojalitet i partnerskap. Det som kommer frem i denne oppgaven sier dermed ikke noe mer enn det som gjelder for mine informanter, selv om det er rimelig å anta at disse representerer holdninger og refleksjoner som kan gjøres gjeldende for populasjonen for øvrig.

2.6 Forskningsetiske hensyn

Anonymisering

Forskningsetikken er viktig gjennom hele arbeidsprosessen, og forskningsetiske hensyn må tas allerede i planleggingsfasen av arbeidet. Den gjelder ikke bare de etiske hensyn som må tas i forhold til arbeid med analyse og innhold. Den gjelder også mitt moralske ansvar overfor de som jeg inviterer til å bli med i studien min. Lojalitet og partnerskap – særlig brutte partnerskap - kan oppleves som et ubehagelig nært tema for enkelte informanter, derfor vil jeg være veldig tydelig overfor dem jeg intervjuer at de gjennom hele studien skal beholde sin anonymitet. Jeg har blant annet sensurert sårbar informasjon i noen av sitatene – der jeg har funnet det nødvendig. Når det gjelder opptak av intervjuet på bånd, vil jeg følge vanlig prosedyre for slik forskning; nemlig å slette alt opptak etter at oppgaven har blitt godkjent.

Meldeplikt

Etter samtale med veileder har vi kommet fram til at denne studien ikke var meldepliktig da arbeidet ble påbegynt (sept. 09). Dermed har jeg ikke henvendt meg til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), som har som en av sine oppgaver å gi forskere råd i saker om melding, konsesjon og personvern (www.nsd.uib.no). Grunnen til det er at det ikke

finnes noen lister over informantene. Jeg sørget for å slette oppsamlingen av navn på mulige informanter etter hvert som forespørsler ble sendt ut. De utskrevne intervjuene har heller ingen referanser til personnavn eller type studie. Intervjuene vil bli oppbevart på tape til masteroppgaven er godkjent. Det finnes imidlertid ingen referanser på tapene som gjør at man kan knytte dem til det enkelte utskrevne intervju uten å lytte til tapene.

Informert samtykke

Et prinsipp som gjelder all forskningsdeltakelse av denne studiens art, er at samtykket til å delta i studien min skal være informert. Det betyr at informantene skal ha mulighet til å takke ja, eller avslå invitasjonen til å være med, på bakgrunn av informasjon som er så informativ og god at de kan forutse konsekvensene av deltakelse. Dette kan i seg selv være en utfordrende oppgave når forskningens mål er å avdekke et ukjent område. Jeg mener informasjonskriteriet er godt ivaretatt i studien (Eide 2007:45).

DEL 3: TEORETISK BAKGRUNN

3.1 Flytende modernitet

3.1.1 Innledning

I denne delen skal jeg gjøre rede for deler av Baumans deskriptive og (noe pessimistiske) kulturanalyse av den flytende modernitet. Fokuset vil ligge på delene av modernitetsbeskrivelsen hans som ikke er særlig optimistiske på lojalitetens vegne. Bruken av Bauman vil dermed stå i sterk kontrast til Royce og Fletchers filosofisk-normative lojalitetsteori (se under: 29ff).

Bauman er i dag kjent som en av de skarpeste analytikere av begrepene modernitet og postmodernitet i en samfunnsmessig sammenheng. Det skal dog nevnes at han de siste årene har fremstått mer som en essayist og kulturanalytiker, og mindre som en sosiologisk vitenskapsmann som bruker empiri til å underbygge teoriene sine. Likevel har jeg valgt Baumans kulturanalyser som bakgrunnsramme for mine analyser. Det vil være interessant å se om mine analyser kan tilføre noe til modernitetsbeskrivelsen hans.

I tillegg til Bauman vil vi også gjøre plass til noen psykologer og partereapeuter i denne delen.

3.1.2 Hold alle dører åpne!

Fellesskap og relasjoner (også partnerskap) er eksempler på ting som kan binde oss og gjøre oss mer ufrie – på godt og vondt. Bauman påpeker imidlertid at den flytende moderniteten preges av at alt som binder oss er fjernet – alt flyter. Dette står i sterk kontrast til den faste moderniteten vi levde i tidligere. Den sosiale konsekvensen av den flytende moderniteten innebærer med andre ord at hovedvekten forskyves fra fellesskapet til det individuelle.

”Om den forrige moderniteten var en sosial modernitet, er den nye en individualisert modernitet” (Hans Kolstad i Bauman 2001:8).

I en slik individualisert verden fremstår relasjoner og partnerskap naturlig nok som blandede velsignelser. Det er en enorm ambivalens i ”individualiserte relasjoner” - som i følge Bauman er typiske for den flytende modernitet (Bauman 2003: viii). Par oppsøker eksperter om råd for å få forholdet på rett kjøll igjen. Det de imidlertid håper at rådgiveren skal fortelle dem er i følge Bauman

”...how to square a circle: to eat the cake and have it, to cream off the sweat delights of relationship while omitting its bitter and tougher bits; how to force relationship to

empower without disempowering, enable without disabling, fulfilling without burdening...” (Bauman 2003: ix).

Bauman mener samfunnet utstråler at forpliktelse, særlig langtidsforpliktelse, er noe man bør unngå. Hvis man ønsker å gå inn i et forhold med noen, bør man holde en viss avstand. Hvis man vil oppnå noe bra med forholdet, bør man unngå å kreve eller gjøre forpliktelser: Hold alle dører åpne hele tiden! (Bauman 2003:10-11)

”When committing yourself, however half-heartedly, remember that you are likely to be closing the door to other romantic possibilities which may be more satisfying and fulfilling.” (Dr Lamont, sitert i Bauman 2003:11)

I følge dr Lamont kan og bør et forhold, som viser seg å være *“not fully satisfactory”*, byttes mot et annet – som forhåpentligvis er mer tilfredsstillende enn det forrige. Om dette nye forholdet faktisk er bedre, så er det ikke forventet at det skal vare lenge. Fine og velfungerende biler, mobiltelefoner og datamaskiner forvises tross alt raskt til søppelhaugen så fort en ny og bedre modell kommer på markedet (Bauman 2003:13). Kan det tenkes at partnerskap kan og bør fungere på samme måte?

“Promises of commitment are meaningless in the long term...Like other investments, they wax and wane.” (Ekspertrådgiver Burgess, sitert i Bauman 2003:13)

Burgess hevder at relasjoner og partnerskap er en investering på lik linje med alle andre investeringer. Det handler om å legge tid, penger og arbeid inn i noe framfor noe annet. Deretter må man bare håpe at man har gjort det rett, slik at resultatet og avkastningen vil være verdt ofringene. Når man kjøper aksjer, holder man på dem så lenge utsiktene er gode for at de øker i verdi. Hvis de begynner å synke i verdi, eller andre og mer lokkende aksjer dukker opp, selger man de opprinnelige aksjene så fort man kan. Noe annet ville være dumt.

Når man investerer i en relasjon forventer man gjerne noe tilbake; ofte først og fremst trygghet. Hvilken type trygghet varierer ut fra hvilken type relasjon. Tryggheten i et partnerskap handler blant annet om en visshet om at det finnes en som er på mitt parti og som setter meg først uansett. Det handler om å forplikte seg over tid. Hvis ikke, rekker man ikke å opparbeide nok tillit til å føle tilstrekkelig trygghet. Vi ser dog at Burgess advarer oss mot slike langvarige forpliktelser nettopp fordi relasjoner er investeringer på lik linje med alle andre investeringer. Å sverge lojalitet og troskap til en aksje i det du kjøper den, vil være direkte tåpelig. På samme måte vil det være meningsløst å love at man skal stå trofast ved sin ektefelle i tykt og tynt ”til døden skiller ad”, uten å kunne se til sidene etter enda bedre verdier.

En slik innstilling bidrar til at det å forbli i et partnerskap betyr mange stunder med hodepine, men framfor alt en konstant usikkerhet, mener Bauman (2003:13). Man kan aldri være helt sikker på hva man skal gjøre – og heller ikke være sikker på at man har gjort det riktige til rett tid. Hele tanken om partnerskap i den flytende modernitet fremstår således som et paradoks: Man søker inn i et partnerskap i håp om å finne trygghet og fellesskap. Det viser seg imidlertid at det som skulle være medisinen gjør symptomene enda verre, fordi man føler seg enda mer ensom og usikker enn før – dog på en annen måte. Dersom begge parter i et forpliktet partnerskap er klar over at langsiktige forpliktelser er meningsløse, ender forholdet opp med å bli et kalkulerende og utrygt sted å være: *Kalkulerende* fordi jeg hele tiden står helt fritt til å velge å holde videre på eller slippe relasjonen ut i fra mine egne ønsker og beregninger. Samtidig ligger *utryggheten* i at partneren min har de samme muligheter til å holde eller kvitte seg med meg. På den måten er altså jeg min partners aksjer, og hun er mine aksjer; dette gir ikke følelsen av trygghet og fellesskap.

Så lenge man tenker på partnerskap som en investering som skal gi profitt (slik Bauman mener er typisk for partnerskap i den flytende modernitet), ser det ut til at man er dømt til å tape. Å være del av et partnerskap i den flytende moderniteten fører bare til økt usikkerhet. (Bauman 2003:15). Dermed synes det å være liten grunn til å søke trygghet i et partnerskap med langtidsforpliktelse som utgangspunkt.

3.1.3 Frihet vs. trygghet

Helt sentralt i relasjonen og fellesskapet til andre mennesker – også i partnerskapet – står konflikten mellom frihet og trygghet og dermed mellom fellesskap og individualitet. Dette er en konflikt som sannsynligvis aldri vil bli helt løst, men som vi ikke må gi opp om.

”Trygghet og frihet er to like dyrebare og attråverdige verdier som kan avveies mer eller mindre godt mot hverandre, men som neppe noensinne kan forenes fullt ut og friksjonsfritt” (Bauman 2000:37).

Å være i et fellesskap er et privilegium som har sin pris. Prisen må betales i form av frihet – det vil si autonomi, rett til selvhevdelse og retten til å være seg selv. Det lar seg ikke gjøre å få i pose og sekk; man er nødt til å gi og ta. Når fellesskapet går tapt, går også tryggheten tapt; hvis fellesskapet skulle vinnes, ville det bety at friheten gikk tapt (Bauman 2000:37).

Frihet til å følge sine individuelle lyster svekkes i det man går inn i et partnerskap, men samtidig øker tryggheten. Jeg er ikke lenger helt fri til å flørte uhemmet med andre, men samtidig har jeg en trygghet i at jeg alltid kommer hjem til en som er glad i meg. Det varierer

fra person til person hva man setter høyest i et partnerskap – frihet eller trygghet. Begge deler bærer dog med seg risikoen for å bli ubalanserte, og derfor havne i hver sin grøft:

Absolutt frihet i et partnerskap kan føre til nihilisme (alt er tillat). I en ekstremversjon vil hver av partene tendere til å tenke at partneren står i veien for retten til å velge å gjøre akkurat som man vil selv. En frihetssøkende partner ville trolig kviet seg for å flytte til en annen by mot sin vilje på grunn av partneren. Individet og selvet er mye sterkere enn fellesskapet - som er på et minimum (Foros i Bauman 2000:16). Åpne forhold, der man åpner for å ha sex med andre enn partneren, synes å være prototypiske for ekstremt frihetssøkende partnere.

Den frihetssøkende partneren opphøyer for det første tanken om frihet. Mennesket er et fritt vesen, og frihet er et grunnleggende livsvilkår. Frihet har dog endret karakter fram mot vår tid. I starten var det snakk om rimelige krav på rettigheter og muligheter. Det dreide seg for det meste om frihet *fra* undertrykkende ekteskap (frigjøring). I dagens vestlige verden er vi mer opptatt av frihet *til* personlig utfoldelse og uavhengighet (gjerne kalt frisetting), og friheten til å gjøre som man vil (normfrihet) (Foros i Bauman 2000:13). Friheten blir dermed et påskudd til egoisme som kan føre til nihilisme. (Foros i Bauman 2000:13).

Det andre tyngdepunktet for den frihetssøkende partneren ligger i individet. Hvert individ har sine rettigheter og muligheter som ikke må krenkes av partnerskapets interesser. Det som bør ligge til grunn for handlingene våre er ikke kollektivt press, men personlig overbevisning og bevisste valg. Individualiteten innebærer åpenbart en mangel på rammer og grenser som kan føre til utrygghet. For frihetssøkende partnere er imidlertid frihet viktigere enn trygghet. (Foros i Bauman 2000:16).

I sterk kontrast til frihetssøkeren finner vi den trygghetssøkende og forpliktete partneren. Absolutt forpliktelse har en tendens til å ende i motsatt grøft av absolutt frihet i partnerskap. Her er det snakk om at fellesskapet er så sterkt at individet og selvet til en av partnerne forsvinner helt eller er på et minimum. Det er fare for å gjøre seg usunt avhengig av partneren, og sjansen for å bli utnyttet er til stede - slike partnerskap innebærer stor risiko for maktmisbruk innad i paret. En forpliktende og trygghetssøkende partner vil ha mindre imot å flytte til en annen by selv om man egentlig ikke vil, så lenge det tjener til partnerskapets beste. "*Fellesskapet har slukt individet*" (Foros i Bauman 2000:16). I det forpliktete og trygghetssøkende paret er det ikke friheten og rettighetene for individet som framheves, men forpliktelsene og ansvaret overfor fellesskapet dem imellom. Individet forløses gjennom fellesskapet, og det er i fellesskapet man finner sin identitet og dypeste mening. Det er i fellesskapet den egentlige friheten ligger. Men det aller viktigste er at man finner trygghet i

fellesskapet. Trygghet er viktigere enn det man kan kalle overflatisk frihet (Foros i Bauman 2000:17)

Baumans spår at den flytende modernitet vil preges mer og mer av ekstremt frihetssøkende par. Han peker på at man i den flytende modernitet i stor grad har erstattet fellesskap, trygghet og lojalitet med ensomhet, individualitet, frihet og flyktighet (Bauman 2000).

3.1.4 Virtuelle relasjoner

Virtuelle relasjoner handler, som ordet antyder, om de nye formene for relasjoner som internett- og mobilbruk er et resultat av. Disse oppstår blant annet på Facebook, SMS, chatteprogrammer og mail. Denne typen relasjon er en interaksjon mellom et Jeg og et ”virtuelt Du” – et Du uten ansikt. Virtuelle relasjoner synes dermed å være mer uåtgripelige og mindre bindende enn ekte relasjoner. Det kan endog virke unaturlig å snakke om dette som relasjoner - i dagligspråket kaller man det gjerne for kontakter. *Kontakter* oppfattes som mer tilfeldige og lette i forhold til de faste og tunge *relasjonene*.

Virtuelle relasjoner (eller kontakter) bærer med seg minst to risikofaktorer for partnerskap: Tilgjengeligheten til et hav av kontakter, og den minimale risikoen ved å gå inn i dem.

”Disse tingene [Facebook, SMS, chatting] er ofte involvert når det dukker opp en utroskapsak. De spiller en sentral rolle både i etableringen av et forhold og oppdagelsen.” (Frode Thuen i Aasheim 2010, 06022010).

Tilgjengeligheten har vist seg å spille en sentral rolle i mange utroskaps- og illojalitetssaker. Det er ikke nødvendigvis lettere å være utro, men fristelsene og mulighetene er så mange (Thuen i Aasheim 2010, 06022010). I praksis bidrar den nye, virtuelle tilgjengeligheten til at terskelen blir lavere for å ta kontakt med andre potensielle partnere. Det komfortable med virtuelle relasjoner synes å være at man ikke trenger å stå til ansvar for handlingene sine i samme grad som med ekte relasjoner. Det er nemlig vanskelig å miste ansikt overfor en som ikke har ansikt. Uten ansvarsfølelsen øker risikoen for å havne i såkalte rutsjebaneforhold (Glass 2003; Thuen 2006): Mer eller mindre bevisst setter man utfor en mental rutsjebane som er så bratt og glatt at vi på et eller annet punkt ikke lenger klarer å stoppe ferden nedover. Hvis man kommer forbi dette punktet, er det allerede for sent å snu (Thuen 2006:65; Glass 2003) Thuen kaller dette for ”lystens øyeblikk”:

”Da er man på ville veier; det er ofte bare et tidsspørsmål når sexen kommer inn.” (Thuen i Aasheim 2010:06022010)

Basert på erfaringer som psykologer og partereapeuter, hevder både Glass og Thuen at virtuelle relasjoner er et økende problem for lojaliteten og trofastheten mellom partnere i den flytende modernitet. De advarer derfor mot uoppmerksomhet rundt disse. Et sentralt poeng hos Thuen synes å være at slike virtuelle relasjoner kan virke harmløse og uskyldige til å begynne med, men at man må være ekstremt oppmerksom på sin egen intensjon for å gå inn i en slik virtuell relasjon og videreutvikle den til å bli en ”ekte” relasjon. For det kommer fort til det punktet at man ikke tør å fortelle partneren sin om opplevelsene den andre. Da er, ifølge Thuen, illojaliteten et faktum og utroskapen rett rundt hjørnet (alt etter hvordan man definerer utroskap). Som vi skal se senere er intensjonsdimensjonen en vesentlig del av Royces lojalitetsteori (se under:29ff; Royce 1971); det må ligge en intensjonalitet bak den lojale (moraliske) handlingen. Om man hadde stoppet opp og reflektert over sin bevissthet og intensjon med forholdet til den virtuelle andre på vei nedover rutsjebanen, ville han ha hatt større muligheter for å se forbi forelskelsens blindhet og stoppe i tide – og dermed forbli lojal og trofast.

3.1.5 Fysiske kontakter

Ifølge Bauman er ikke en virtuell relasjon kun navn på et ikke-fysisk fenomen som oppstår på internett eller mobil, slik som vi har sett på til nå. De ”ekte”, fysiske relasjonene (som man kan sanse) vil endre karakter i den flytende modernitet, mener han. Endringen består blant annet i at interaksjonen mellom et Jeg og et ”fysisk Du” – et Du med ansikt (altså en ”ekte” relasjon) – vil nærme seg karaktertrekkene til en virtuell relasjon. Det betyr at selv de ”ekte” relasjonene i stadig sterkere grad vil ta form som virtuelle relasjoner (kontakter).

Vi har tidligere i studien sett Bauman mene at langtidsforpliktende relasjoner har gått fra å være noe trygt og normalt i den faste moderniteten, til å være noe utrygt og ulogisk i den flytende modernitet. Kanskje er det selve ideen om relasjoner som er feil for vår tid? Vi trenger kanskje et annet ord? Begrepet *relasjoner* innebærer alle gledene ved det å være sammen (togetherness). Men i tillegg innebærer relasjoner alt ubehaget ved det å inngjerde og dermed utelukke (enclosure) (Bauman 2003:xi). Bauman mener dette har ført til at man stadig oftere snakker om *kontakter* i stedet for *relasjoner*, og om *nettverk* istedenfor *partnere* også når det kommer til ”ekte” relasjoner (Bauman 2003:62-66). Relasjoner, slektskap og partnerskap innebærer en gjensidighet når det gjelder engasjement fra begge parter. I kontrast til disse står nettverk. I et nettverk er det et like legitimt valg å være frakoblet som å være tilkoblet. Det er ikke mulig å si noe om hvilken av de to statusene som konstituerer selve essensen av nettverket. Nettverk innebærer perioder med kontakt som avløses av perioder der

man surfer fritt rundt. Ord som ”kontakter”, ”nettverk” og ”å surfe fritt rundt” gir assosiasjoner til den virtuelle verden. Bauman bruker derfor begrepet ”virtuelle relasjoner” om ”kontakter”.

Contacts [virtual relasjoner; min bemerk] *require less time and effort to be entered and less time and effort to be broken.* (Bauman 2003:62)

I motsetning til gamle dagers forpliktende og langvarige ”ekte” relasjoner, virker det som virtuelle relasjoner (kontakter) er tilpasset den flytende modernitet. Man forventer at romantiske muligheter skal komme og gå med stor fart, den ene mer tilfredsstillende enn den andre. Virtuelle relasjoner er lette å gå inn og ut av. Det er dog ikke tilfellet med ”ekte” relasjoner. Her kreves det mye tid og ressurser, og det kan få store konsekvenser å gå inn eller ut av en ”ekte” relasjon. Dette er med på å gjøre at ”ekte” relasjoner oppleves så lumske. En *uønsket virtuell relasjon* er derimot en selvmotsigelse; slike blir nemlig enkelt brutt lenge før man virkelig begynner å mislike dem. Partnerskap som bygger på virtuell relasjon istedenfor ”ekte” relasjon virker enklere å forholde seg til i en verden der langvarige forpliktelser er usannsynlige. De virtuelle relasjonene synes dermed mer brukervennlige og lure enn det tunge, faste ”real stuff”. En tjuåtte år gammel mann illustrerer dette godt når han skal forklare en av de store fordelene med virtuelle relasjoner:

You can always press delete. (Bauman 2003:65).

Jeg tolker det som en bekreftelse på at det er et overordnet mål å forbli uavhengig og autonom. Dermed er det liten eller ingen plass til å involvere følelser i partnerskapet. Det gjelder å ”stay cool”.

”Cool” betyr flukt fra følelser, fra det vemmelige ved ekte nærhet, til en verden av lettvinnt sex, ukompliserte skilsmisser og forhold der ingen gjør krav på hverandre. (Bauman 2000:88; Pountain & Robins 2000)

Disse karakteristikkene av en ”cool” figur, minner om Don Giovanni i Mozarts opera. Søren Kierkegaard påpeker at Don Juan-skikkelsens glede ikke er å eie kvinner, men å forføre dem. (Kierkegaard (2006); Baumann 2000:88-91) Livet hans handler mer om å holde begjæret levende enn om å tilfredsstille det. Å bli ferdig og begynne på nytt i det uendelige er kjernen i måten han lever på. For å klare det kreves det framfor alt at han ikke knytter bånd eller inngår noen forpliktelser – at han ikke går med på å ta følgene av sine tidligere gleder. Det forutsetter med andre ord fraværet av fellesskap. Don Juan-skikkelsen passer dermed perfekt inn i Baumans beskrivelser av den flytende modernitet.

Den amerikanske poeten og filosofen Ralph Waldo Emerson sammenligner den flytende modernitet med å gå på skøyter på tynn is: Redningen ligger da i å gå fort. Når kvaliteten

svikter, søker man erstatning i kvantitet. Hvis forpliktelse er meningsløst fordi relasjoner ikke lenger er verdt å stole på, og at det er usannsynlig at de varer, er det ikke så rart at man bytter fra partnerskap til nettverk. Men hvis man først kommer opp i fart på skøyteisen, er det vanskelig å roe ned igjen. Å være i bevegelse blir et must (Bauman 2003:xii-xiii) – akkurat som Don Juan-skikkelsen.

Bauman har også en passende analogi som setter partnerskap i den flytende modernitet på spissen:

Dagens bilmekanikere er ikke opplært til å reparere ødelagte motorer. De bare lirker ut og kaster den skadede delen og erstatter den med en annen ferdiglagd og forseglet del plukket ned fra lagerhylla. Bilmekanikerne har liten eller ingen peiling på den indre strukturen i "reservedelene" eller den mystiske måten de fungerer på. De anser ikke at det å skjønne slike ting, er deres ansvar eller at det er innenfor deres kompetanseområde. (Bauman 2001:185).

Slik det er på verkstedene, er det også i samlivet. Hver "del" er i "reserve" og kan skiftes ut, og bør helst kunne skiftes ut. Det er liten vits å kaste bort tiden på arbeidskrevende reparasjoner hvis det bare tar et øyeblikk å kaste den ødelagte delen og sette inn en ny og bedre del isteden (Bauman 2001: 186). I følge denne logikken, ville det være dumt av Kari og Ola å prøve å fikse problemene i forholdet deres. Det er både tidkrevende og kostbart. Det fornuftige ville være å erstatte den ødelagte delen – altså partneren – med en ny og bedre "del". Dette minner igjen om Marstein (2009) sitt utsagn om at vi lever i en tid der en *deprimerende letthet* råder - der ingenting får konsekvenser:

Det som er forbudt er så lett tilgjengelig; ting kan så lett skiftes ut. Det er mye mer krevende å opprettholde det langvarige. (Marstein i Aasheim 2010, 06022010)

3.1.6 De flytende trådene samles

Teoriene i denne delen fremstiller et samfunn der fellesskap, tillit, trygghet og lojalitet i stor grad synes å bli redusert i forhold til ensomhet, individualitet, frihet og flyktighet. Det handler om å holde alle dører åpne til enhver tid sånn at man ikke skal gå glipp av nye, spennende og tilsynelatende bedre alternativer. Siden man kan regne med at alle rundt seg tenker slik, har vi sett at det fornuftige valget blir å gå for kvantitet istedenfor kvalitet. Dette går utover fellesskap, men så tegner da også Bauman opp et samfunn som i stadig større grad preges av individualitet. Det fornuftige ser ut til å være *cool* og holde relasjonene på en armlengdes avstand.

3.2 Lojalitet

3.2.1 Innledning

I denne delen skal vi prøve å beskrive lojalitet ut fra en motsats til Baumans beskrivelser. Jeg baserer meg i hovedsak på to teoretikere: Josiah Royce og George Fletcher. Royces (1971) bok om lojalitet ble skrevet i 1908. Dette var midt i perioden som senere har blitt kalt den faste modernitet. Royce beskriver altså lojalitet i en helt annen tid enn det Bauman gjør – lenge før den flytende lojalitet. Når jeg likevel velger å bruke Royce er det først og fremst fordi han er en av få som har skrevet inngående om lojalitetsteori. Dessuten virker det interessant å se på kontrastene mellom Royces faste og Baumans flytende lojalitet. Fletcher (1993) skriver om lojalitet i 1993. Han vil fungere som både et supplement og en kritiker av Royce lojalitetsteori. I tillegg kommer jeg til å trekke inn elementer fra Arne Johan Vetlesens bok *Smerte* (2004).

3.2.2 Sentrale elementer i Royces og Fletchers lojalitet

The willing and practical and thoroughgoing devotion of a person to a cause. (Royce 1971:16-17)

Slik definerer idealisten Josiah Royce lojalitet i sitt store verk *The Philosophy of Loyalty* fra 1908 (1971). Man er med andre ord ikke lojal før man:

- 1: har en sak, gruppe eller person man er lojal mot (for eksempel en partner).
- 2: frivillig og inngående hengir seg trofast til saken, gruppen eller mennesket.
- 3: uttrykker sin hengivenhet på en praktisk måte (Royce 1971:17).

En lojal handling er altså en bevisst, praktisk handling som er gjort av fri vilje, eller for å si det med andre ord:

Det gode er ikke noe man slumper til å gjøre, det må foreligge en intensjonalitet og et valg bak handlingen (Mesel 2008:165).

Det betyr at jeg ikke kan kalles en god og lojal ektemann uten å gjøre frivillige bevisste handlinger som er gode for kona og ekteskapet.

En annen nødvendig betingelse for Royce er at lojaliteten ikke knyttes til det man oppfatter som onde mål eller partnere som fremmer onde mål.

a cause is good, not only for me, but for mankind, in so far as it is essentially a loyalty to loyalty, that is, an aid and a furtherance of loyalty in my fellows. It is an evil cause in so far as, despite the loyalty that it arouses in me, it is destructive of loyalty in the world of my fellows (Royce 1971: 118).

Og:

We set before you, then, no unpractical rule when we repeat our moral formula in this form: Find your own cause, your interesting, fascinating, personally engrossing cause; serve it with all your might and soul and strength; but so choose your cause, and so serve it, that thereby you show forth loyalty to loyalty, so that because of your choice and service of your cause, there is a maximum of increase of loyalty amongst your fellow-men (Royce 1971: 138)

I dette ligger at lojaliteten er moralsk seende til forskjell fra lydigheten, som kan være blind. Det er kun en partner som fremmer det gode for alle, som er verdt å være lojal mot. En kone som ikke sier fra om mannens misbruk av barna deres, kan altså neppe påberope seg lojalitet som begrunnelse. Det handler ikke bare om å velge side, men å velge den side som fremmer det gode. Royce kaller dette for å være lojal mot lojaliteten ("loyalty to loyalty"). Det er, ifølge han, et kriterium for å handle moralsk.

Fletcher, en annen lojalitetsteoretiker, hevder at Royces definisjon av lojalitet lider under antagelsen av at lojalitetsforpliktelser alltid er valgt frivillig og autonomt (Fletcher 1993:152). Fletcher mener dermed at Royce glemmer enkeltmenneskets biografi - "det historiske selvet". Fletcher påpeker at nasjonen, familien og religionen man er født og sosialisert inn i (det historiske selvet) – og dermed er lojal mot, ikke nødvendigvis er så frivillig selvvalgt som Royce gjerne skulle ha det til. Fletcher kjernebetydning av lojalitet er:

... an obligation implied in every person's sense of being historically rooted in a set of defining familial, institutional and national relationships (Fletcher 1993:21)

Unge, urbane mennesker i dagens Norge står dog fritt til å velge partner selv, så for denne oppgaven fungerer Royce sin definisjon ganske bra. Likevel er det nyttig å ha med Fletchers bidrag. Det historiske selvet kan i aller høyeste grad være med på å bestemme hvem jeg velger som partner (lojalitetsobjekt).

Det finnes mange forskjellige saker, grupper eller personer man kan være lojal mot: Kona, familien, vennene, fotballaget, jobben, matbutikken, nasjonen, prinsipper, verdier, Gud og mye annet. Jeg kommer imidlertid til å legge hovedvekten på lojaliteten i frivillig valgte en-til-en relasjoner bygd på kjærlighet – altså partnere. Fletcher påpeker at det er stor forskjell på denne typen lojalitet og den lojalitet man har til for eksempel politiske organisasjoner. Selv om Fletcher og Royce skriver om lojalitet til både partnere, grupper, nasjoner og religioner, kommer jeg bare til å konsentrere meg om partnere (Royce 1971; Fletcher 1993).

Når man handler lojalt, handler Selvet i tråd med sin personlige historie (Fletcher 1993: 25). Man gjenkjenner hvem man er. Ved å stå bak partner, familie og venner – eller nasjonen for den saks skyld - åpenbarer man denne identiteten. Det er ikke uten grunn at Royce hevdet at lojalitet – når lojaliteten er skikkelig definert – er selve fyllestgjørelsen av moralloven (Royce 1995:9). I følge han gir lojalitet mennesket et overordnet formål med dets eksistens. Og siden et slikt formål er nødvendig for Selv-realiserings, argumenterer Royce for at lojalitet er den konkrete kroppsliggjøring av det høyeste gode for alle og enhver.

Loyalty is for the loyal man not only a good, but for him the chief amongst all the moral goods of his life, because it furnishes to him a personal solution of the hardest of human practical problems, the problem: "For what do I live? Why am I here? For what am I good? Why am I needed?" (Royce 1995:59, Royce 1971:57; Fuss 1965:207)

Royce påstår at alle mennesker, mer eller mindre ubevisst, spør seg disse spørsmålene, men hvis mennesket bare leter i seg selv, vil han ikke kunne svare på dem. Inne i seg selv finner han en svevende trang til lykke, et kaos av lengsler, og mange instinkter som står i konflikt med hverandre (Royce 1971:57). Det er først i det man går utenfor seg selv og finner en sak å være lojal mot, at muligheten for å finne meningen med livet oppstår (Royce 1971:58-59). Lojalitet fremstår for Royce som et gode i seg selv. Lojal oppførsel har iboende moralsk verdi.

Whoever is loyal, whatever be his cause, is devoted, is active, surrenders his private self-will, is in love with his cause, and believes in it (Royce 1971:22; Fuss 1965:208).

Den lojale er dermed i en sinnstilstand som har en egen verdi for seg selv. Videre har lojaliteten en tendens til å forene liv, til å gi det et senter og stabilitet. Lojalitet frir, ifølge Royce, mennesket fra indre misnøye og disharmoni (Fuss 1965:208). Altså; dersom man frivillig og inngående hengir seg til partneren og partnerskapet, vil man i følge Royce oppleve mening fordi et slikt "prosjekt" hjelper deg til å se hva du lever for.

3.2.3 Enveis- og toveislojalitet

Lojalitet mellom partnere er, i alle fall i Norge, som regel bygd på kjærlighet. Dette skiller lojaliteten mellom to partnere og lojaliteten mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. De sistnevnte bygger ikke på kjærlighet, men på en arbeidskontrakt. Forskjellen på kjærlighetslojalitet og kontraktslojalitet er dermed at førstnevnte kan strømme i en retning (enveislojalitet), mens sistnevnte må strømme i to (toveislojalitet) – den krever gjensidighet

og profesjonelle kontrakter. Kjærlighetslojalitet handler mer om *felleskap* enn om kontraktslojalitetens *medlemskap* (Fletcher 1993:33).

I partnerskap som er bygd på kjærlighet vil trolig all lojalitet være begrunnet med kjærlighet. Likevel vil det variere fra person til person om man er en partner som klarer å la lojaliteten bare strømme i en retning, eller om man er en type som krever toveislojalitet.

Toveislojaliteten ligger tett opptil det Fletcher kaller kontraktslojalitet, mens enveislojaliteten er et annet ord for det Fletcher kaller kjærlighetslojalitet (Fletcher 1993:25-33). Grunnen til at jeg ikke bruker Fletchers begreper i fortsettelsen er at det blir misvisende å si at en partner som er opptatt av toveislojalitet ikke bygger på kjærlighetslojalitet - man er tross alt lojal mot kona på grunn av kjærlighet. Forskjellen fra enveislojaliteten er imidlertid at toveislojaliteten krever gjensidighet.

For å komme nærmere kjernen i det Fletcher kaller kjærlighetslojaliteten – men som vi kaller enveislojalitet - må vi si noen ord om det uhandgripelige fenomenet *kjærlighet*. Ved å bruke Vetlesens tolkning av den tyske filosofen Max Scheler ser vi at sistnevnte knytter kjærlighet til vår oppfattelse av verdi. Kjærlighet er en følelse som retter seg mot det han kaller ”personlighetsverdi”. Kjærligheten er skapende fordi den er i kontinuerlig bevegelse fra partneren min - slik hun møtes i min kjærlighet – til den aldri helt realiserte ”ideale” verdi hun har som unik person. Kjærligheten min til partneren *frembringer* ikke selv verdi, men den *oppdager* verdi i henne, og gjør denne oppdagelsen til startpunktet for en stadig fortsettende oppdagelse av mer og høyere verdi (Vetlesen 1994:136; Vetlesen og Nortvedt 1996:78).

Kjærlighetens bevegelse søker en aldri avsluttet forhøyelse av den verdi den ser i objektet (Vetlesen og Nortvedt 1996:78)

Slik jeg forstår Vetlesen og Scheler snakker de om at kjærligheten tilfører et overskudd hos den andre personen – et *kjærlighetens tillegg* som gjør at Den Andre alltid er noe *mer*. Dette er en av grunnene til at alle forsøk på å begrunne min kjærlighet – ved å ramse opp alle de enestående egenskapene partneren min har – må mislykkes. Selv etter å ha summert opp den totale ”verdi” av min elskede partners egenskaper, sitter jeg alltid tilbake med et ”*ubegrunnbart plus*” (Scheler 1973; Vetlesen 1994:137; Vetlesen og Nortvedt 1996:79). Dette skyldes dog ingen intellektuell svikt hos meg; det er snarere på grunn av at partneren min unndrar seg all kognitiv bestemmelse. Hun står for noe uutømmelig, og dette aner vi i det mislykkede forsøket på å ramse opp grunner for å elske henne (Vetlesen 1994:137).

Et annet sentralt poeng hos Scheler, som er viktig i forståelsen av enveislojalitet, er at min kjærlighet ikke dytter noe normativt ”bør” på partneren min. Kjærlighet setter ikke opp betingelser til partneren, men vil at hun skal være å realisere den personen hun virkelig er. Sånn sett er kjærlighetens bevegelse alltid bekreftende i forhold til objektet (partneren). Scheler sier videre at partneren som kjærligheten retter seg mot, er uerstattelig fordi det er hennes karakter av å være unik – ulik alle andre – som er drivkraften³ (Vetlesen 1994:136; Vetlesen og Nortvedt 1996:78-79). En partner som er fullstendig drevet av enveislojalitet vil altså ha svært vanskelige for å bryte båndene til sin uerstattelige kjære.

Et klassisk norsk eksempel på enveislojaliteten finner vi i Ibsens stykke Peer Gynt: I ung alder forlater Peer Gynt den vakre Solveig for å dra ut i den store verden. Hun venter tålmodig på han, til tross for at han ikke bruker mange kaloriene på å unngå de sensuelle fristelsene ”der ute” (lojaliteten strømmer i en retning). Mot slutten av livet – etter å ha kommet hjem igjen til Solveig – spør han henne (Ibsen 2006:322):

Peer Gynt: *Kan du si hvor Peer Gynt har været siden sist?[...] Hvor var jeg, som meg selv, som den hele, den sanne?*

Solveig: *I min tro. I mitt håp. I min kjærlighet.*

Solveigs svar er en vakker lojalitetserklæring som uttrykker at et Selv blir levende i deres forpliktelse til hverandre (Fletcher 1993:26). I denne formen for lojalitet, uttrykt av Solveig, er det ikke snakk om å fremheve ideologier, sannhet eller guddommelige bud for å rettferdiggjøre handlingen. Man kan ikke peke på noen andre ting ved lojaliteten enn kjærlighetsbåndene til den andre (Fletcher 1993:32).

Mange lojale handlinger later til å være utelukkende motivert av emosjonelle, nesten instinktive bånd – uten tanke på moralsk refleksjon om hva som er riktig å gjøre. (Dette er dog stikk i strid med premisset som vi satte over: *En lojal handling må være intendert og valgt*. Her ser vi altså et eksempel på at lojalitet er et vanskelig å fange). De har ofte sin helt særegne fornuft som andre utenforstående ikke klarer å ta del i (Fletcher 1993:31). Det kommer til et punkt da logikk ikke strekker til, og man blir nødt til å være lojal på det enkle faktum at dette er min kjæreste. Jeg kan alltså prøve å forklare rasjonelt hvorfor jeg elsker kona mi, men den fornuften vil være partiell. Ingen andre vil kunne se det jeg ser i kona mi. Når det kommer til å forklare lojalitet, kan jeg altså ikke bare fortelle om lojalitetsobjektet

³ i motsetning til begjæret, der den andre er utskiftbar straks begjæret er tilfredsstillt

(kona mi), men jeg må også fortelle om meg selv (den lojale). Vi ser at lojalitet kludrer til avstanden mellom subjekt og objekt. Det er på samme måte med lojalitet som med kjærlighet; man prøver ikke en gang å late som at det er snakk om vitenskapelig nøytralitet og intellektuell upartiskhet (Fletcher 1993:61). Lojalitet er irrasjonelt og bærer i seg dype emosjonelle bånd – som har muligheten til å utvikle seg til hengivenhet. Hengivenhet handler om mer enn å unngå utroskap og svik. Ifølge Fletcher handler maksimal hengivenhet til en partner om den seksuelle akten (han sammenligner sex mellom partnere med ritualer i hengiven gudstilbedelse), som uten ord sier:

You and only you matter to me. And I demonstrate this commitment by sharing this profound pleasure exclusively with you. (Fletcher 1993:76)

3.2.4 Symmetri og asymmetri

Mens enveislojaliteten har evnen til å strømme i kun en retning (i alle fall over en viss periode, med en viss intensitet), er toveislojaliteten bygd på gjensidighet – lojaliteten må strømme begge veier. Ofte er det en kontrakt involvert (enten uttalt eller uuttalt). Dermed kan vi si at toveislojaliteten er bygd på *symmetri*. Det betyr at partene er lojale mot hverandre så lenge den andre holder seg til kontrakten. I det en av partene bryter noe av innholdet i kontrakten (er illojal på et eller flere punkt) løses kontraktsforholdet opp, og man er ikke lenger forpliktet til hverandre. Dette er likt for begge parter – derav *symmetri*. Slik lojalitet gir først og fremst assosiasjoner til arbeidslivet. Vi finner imidlertid innslag av slik tankegang også i partnerskap. Dersom Baumans flytende modernitetsteorier stemmer, er det sannsynlig at flere partnere tenker slik i vår tid enn i den faste moderniteten.

Enveislojaliteten som Solveig viste mot Peer Gynt var bygd på *asymmetri*. Denne formen for lojalitet er ulogisk – nærmest guddommelig. Den handler om at Solveig er lojal mot Peer uansett. Hun er lojal mot Peer tiltross for at han er illojal mot henne, og til tross for at hun vet at han ikke ville gjort det samme mot henne.

En annen variant av enveislojaliteten er den som bygger på *gjensidig motsatt asymmetri*. Dersom et par representerer en sãnn type lojalitet vil hver av partene (det lojale subjektet) tåle flere lojalitetsblemmer fra partneren sin (lojalitetsobjektet) enn fra seg selv - fordi kjærligheten deres til hverandre gjør lojalitetsbåndene tøyelige. Jeg vil med andre ord være strengere mot meg selv enn mot partneren min.

3.2.5 Lojalitetskonflikter

Ofte kommer lojalitetsforpliktelser i konflikt med hverandre. Dersom favorittfotballaget mitt er i cupfinalen samme dag som konas jubileumsbursdag, kan man kjenne på rivaliserende lojalitetsforpliktelser, og man blir nødt til å ta (vanskelige) valg.

Felles for all type lojalitet er at det alltid inkluderer minst tre parter. Den lojale - A, kan bare være lojal mot B – lojalitetsobjektet, dersom en tredje part C fremstår som en potensiell konkurrent til B – altså et konkurrerende lojalitetsobjekt (Fletcher 1993:8-9). La oss nå vende tilbake til cupfinaleeksempelet: Ved å nekte å falle for fristelsen til å velge å dra på cupfinalen med favorittlaget mitt (konkurrerende lojalitetsobjekt) – uansett hvor fristende og forførende det fremstår, vil jeg (den lojale) oppføre meg som en lojal ektemann overfor kona mi (lojalitetsobjektet). Siden jeg er av den oppfatning at det er viktigere å være en lojal ektemann enn en lojal fotballsupporter i dette tilfellet, prioriteres jubileumsbursdagen. Ofte er dog lojalitetsdilemmaene mer kompliserte enn dette, men prinsippet er det samme. Kanskje kan det være lurt å ha tenkt igjennom og lagd et lojalitetshierarki for seg selv? På den måten kan man lettere takle vanskelige dilemmaer som oppstår.

En ambivalens i lojalitetens verden er at partiskhet og ulikhet regjerer - og alltid kommer til å regjere. Utenforstående kan aldri kreve å bli behandlet likt som lojalitetsobjektene. Det ser ut til å ligge en enorm moralsk kraft i determinativet ”*min*”.

3.2.6 Er ordet ”*min*” magisk?

What magic is in the pronoun “my” that should justify us in overturning the decisions of impartial truth? (William Godwin)

William Godwin (uttalt utilitarist) mener at et etisk dilemma ikke bør løses på grunnlag av personlig lojalitet. Hvis et hus brant og jeg bare hadde tid til å redde en av de to personene som var fanget inne i flammene, mener han at den rette moralske avgjørelsen er å redde den personen som betyr mest for den generelle velferden i samfunnet. Så dersom den ene var bygdas prest og den andre var *min* hjemmeværende kone, burde jeg, ifølge han, ha reddet presten. Han betyr nemlig mer for gruppen som et hele enn det *min* kone gjør. Den universalistiske sannhet er at verken følelser, takknemlighet eller lojalitet teller. Det er det samfunnets generelle velferd som gjør (Fletcher 1993:12).

Godwin trekker altså implisitt en direkte linje fra 1700-tallets moralfilosofi der individualisme, upartiskhet (universalisme) og likhet kom i fokus. Engelske Jeremy Bentham

og tyske Immanuel Kant er to av de mest kjente filosofene fra denne tiden. Til tross for at de var svært uenige i hvordan man resonerer seg frem til rett moral, var de begge representanter for det som skulle bli det ledende underliggende grunnlaget for moralsk tenkning i den vestlige verden: Vi eksisterer som individer før vi knytter bånd. Derfor kan vi handle fritt ubundet av allerede eksisterende relasjoner (Fletcher 1993:11).

Bentham mener at rette moralske avgjørelser må tas ved å ignorere den personlige og relasjonelle dimensjon som signaliseres ved determinativet ”min”. Bare da kan man oppnå idealet om moralsk upartiskhet (universalisme). Når alt kommer til alt bør altså jeg behandle alle koner likt – det er ikke noe spesielt med ”min” egen kone. Forskjellen mellom personer avhenger av verdien den enkelte har i samfunnet som et hele (Fletcher 1993:13-14).

Kant ville nektet å klassifisere mennesker på den måten som utilitarismen legger opp til. Hans argument for upartiskhet er at fornuften – det som skiller mennesker fra dyr – gir oss en unik verdighet. Denne verdigheten er hinsides all pris; den er av absolutt verdi. Dette resulterer i at hvert menneske må behandles likt (Fletcher 1993:13)

Den upartiske Utopia er altså en verden der alle behandler hverandre likt og der følelser og tilknytning aldri blander seg inn i moralske avgjørelser.

Fletcher poengterer at slik upartisk moral fungerer så lenge man er en Robinson Crusoe på en øde øy, uten noen bånd til andre mennesker. I en slik situasjon er jo lojalitet irrelevant. Lojalitet uttrykkes nemlig bare, ifølge både Fletcher og Royce, i relasjoner. Hva er så en relasjon? I følge Martin Buber trenger en relasjon minst to interagerende mennesker – et ”Jeg” og et ”Du”. Jeg må motstå fristelsen til å kontrollere den andre som et objekt for min makt, og slutte å se den andre bare som en kilde til følelsesmessig nytelse. Buber mener altså at relasjoner innebærer en virkelighet som overgår sansene – noe metafysisk. De kan ikke reduseres til økonomiske modeller (Buber 1992; Fletcher 1993:15).

Det sentrale poenget med lojalitetsbaserte relasjoner er at lojaliteten transcenderer individene som konstituerer den. Familie, stammer og nasjoner lever videre så lenge noen medlemmer overlever. En slik påstand er dog vanskeligere å hevde når det gjelder en-til-en relasjoner – slik som partnerskap. Ekteskap overlever nemlig ikke døden til en av partnerne. Likevel hører man at mange enker og enkemenn tenker at relasjonen til den avdøde partneren forblir med dem videre i livet – integrert inn i livsbakgrunnen deres. Relasjoner inntreffer altså i individets identitet. Veldig forenklet kan man si at en lojalitetsetikk setter relasjonen før individet, mens

den liberale etikk tenker at individet er fullstendig formet før det velger å gå inn i relasjoner (Fletcher 1993:15)

3.2.7 Lojalitet i dødens posisjon

Absolute loyalty deprives us of our critical judgment; impartial ethics, of our human sensibilities (Fletcher 1993:172).

Fletcher peker her på at lojalitetsetikken er fanget mellom to ekstremiteter – i dødens posisjon: I møte med mennesker dras vi på den ene siden mot en mer partisk og konkret relasjonell etikk i forhold til den abstrakte, nøytrale, universalistiske rettferdighetsetikken. Men i det man havner for langt over på den lojale skalaen, er faren stor for å bli en ukritisk partner som gir urettmessig beskyttelse til partneren/partnerskapet sin/sitt. Dermed dras vi tilbake til den abstrakte rettferdighetstanken som på sin side ikke tar tilstrekkelig hensyn til vår menneskelige og etiske følsomhet. Vi ser konturene av en etisk runddans som virker umulig å løse. Fletcher mener at rettferdighetsetikken og lojalitetsetikken forblir og må forbli uavhengig forbundet til hverandre; *”neither reduces to the other”* (Fletcher 1993:172) Lojalitetsetikken kan ikke sees på som en versjon av rettferdighetsetikken eller omvendt. Ulikhetene er for mange til det, og hovedforskjellen ligger i det at førstnevnte er bygd på relasjoner til andre, mens den andre er universell i sin appell – bare det rettferdige kan være moralsk. Svakheten med rettferdighetsetikken er at partiskhet er forventet i det konkrete liv – det er verken mulig eller ønskelig å leve uten (bortsett fra i rettssalen, i sport og på andre konkurransearenaer). Svakheten til lojalitetsetikken er at den ikke sier hvor grensa går for når vi har gjort for mye våre kjære og nære. Dialektikken mellom disse forblir ubesvart.

Rettferdighetslojaliteten har kanskje ikke så mye å lære oss når det kommer til det konkrete spørsmål om hvordan man skal leve. Det er noen ganger rett å lyve – hvis det gjør at man redder livet til partneren. Det kan til og med være rett å bruke hverandre som middel og ikke bare som mål – dersom bruken er gjensidig, som i felles risikoprojekter (Fletcher 1993:173). Den store faren med å miste den universalistiske rettferdighetsetikken er at etikken blir så partikulær at man mister sannhetskriteriet. Ved å observere at forskjellige kulturer støtter forskjellige og inkonsistente religiøse trosretninger, kan man konkludere med at alle sammen er sanne – hver og en religion i følge dets egne kulturelle premisser. Sannhet blir dermed redusert til tro. Når tro mister sin testbarhet, mister vi muligheten til å si at noe er bedre enn noe annet. *”Dissent loose its bite”* (Fletcher 1993:174). Derfor trenger vi fremdeles den intellektuelle tradisjonen med sin nøytrale og universalistiske moralfilosofi.

Hva så med lojalitetsetikken - trenger vi den? Jeg vil i likhet med Fletcher påstå at vi gjør det. De aller fleste trenger å gjenkjenne legitimiteten av lojalitetsbånd i det etiske liv. Lojalitet representerer en relasjonell interesse som bør beskyttes fra statens styrende hånd.

Lojalitetsbånd står i kontrast til rettferdighetsetikktradisjonen som ser for seg et liv av spirituell perfektjon. Lojalitet gjenkjenner hvem vi er i våre vennskap, partnerskap, familiebånd, nasjonal tilknytning og religiøs hengivenhet. Utfordringen i vår tid er å forene den partikulære lojalitetsetikken med den fornuftsbaserte rettferdighetsetikken. For selv om Fletcher er en lojalitetsetiker, er han tydelig på at et argument aldri må bli akseptert eller avvist kun på basis av personlige lojalitetsforpliktelser (Fletcher 1993:174-175)

3.2.8 Dømt til avhengighet og lojalitet: De lojale båndene samles

Lojalitetens *fasthet* og *tyngde* hos Royce og Fletcher står i sterk kontrast til Baumans teorier om den *flytende* modernitet: Vi har sett at lojalitet er noe som bare kan oppstå i fellesskap. I følge Baumans analyser kommer dog fellesskapet i stadig sterkere grad til å bli erstattet av individualitet. (Bauman 2000). Betyr det at lojalitet er noe som er i ferd med å forsvinne? Neppe. For mens mye annet i samfunnet flyter, kan det virke som nære, lojale relasjoner er vel så viktige for mennesker nå som før.

Vetlesen har i sin bok *Smerte* (2004) skrevet om livets ufravikelige grunnvilkår (Vetlesen 2004:82). Han mener at vi lever våre liv i uovervinnelig sårbarhet fordi vi er dømt til å være avhengig av andre (altså; relasjoner) og fordi vi er dømt til å dø - uansett hvordan vi lever. Det spesielle med de ufravikelige grunnvilkårene er altså at de ikke kan velges. De markerer grensen for hva jeg kan bestemme at skal være eller ikke være. Grunnvilkårene er reelle, enten man ønsker det eller ei. Uansett hvor individuelle og frie vi blir, kan vi ikke løsrive oss fra livets grunnvilkår.

Jeg ser at jeg må forholde meg, i min frihet, i min individualitet, til noe jeg ikke selv har frembrakt eller kan fjerne. (Vetlesen 2004:84)

Slik uovervinnelig sårbarhet trenger trygghet. Og trygghet trenger lojalitet. Sånn sett kan det virke som lojaliteten er resistent mot den moderne flyten som Bauman omtaler. Å være lojal er en måte å takle livets ufravikelige grunnvilkår på. Derfor oppleves lojaliteten som noe nødvendig.

DEL 4: ANALYSE

4.1 Innledende spørsmål

4.1.1 Innledning

I analysedelen skal vi prøve å analysere informantenes utsagn i lys av Fletchers og Royces lojalitetsteori og Baumans kulturanalyse. Målet er å komme fram til noen funn basert på samtalen mellom empiri og teori.

4.1.2 Veien videre

Kapittel 4.2 *Lojalitet i Partnerskap* tar for seg spørsmålene *hva, hvorfor, hvordan* når det kommer til lojalitet i partnerskapet. Vi begynner altså med å se på hva informantene mener er partnerskapslojalitetens karakteristiske trekk (4.2.1). Jeg har valgt å bruke litt plass til å avgrense lojalitet fra andre nært beslektede begrep. Tanken er at hovedtrekkene med lojaliteten vil komme tydeligere fram ved en slik avgrensing. I forlengelsen av avgrensingen er det et eget underkapittel om lojalitet og tillit (4.2.2). Vi skal se om lojalitet – på lik linje med tillit – kan/må fortjenes og graderes. Videre skal vi fokusere på grunnene til at partnere er lojale mot hverandre (4.2.3). Mot slutten av 4.1 skal vi se at informantene la fram to forskjellige måter å vise lojalitet mot partneren på i praksis (4.2.4).

I kapittel 4.3 *Grenser og konflikter* skal vi problematisere ulike sider ved lojaliteten og friheten i partnerskapet. Vi begynner med en analyse der vi ser på lojalitetens elastiske grenser i forhold til egen integritet og i møte med friheten (4.3.1). Videre er det naturlig å si noe om frihetens grenser (4.3.2). Deretter skal vi se at lojaliteten til partneren kan komme i konflikt med andre verdier/lojalitetsforpliktelser; blant annet venner, ærlighet og rettferdighet (4.3.3). Etter å ha sett på forskjellige konfliktsituasjoner, skal vi dykke ned i noen av lojalitetens utfordringer i den flytende modernitet (4.3.4). Det er særlig den økende tilgjengeligheten i samfunnet og utfordringene ved økonomiske relasjoner vi skal fokusere på. Til slutt leder oppgaven fram til et eget underkapittel om *Da bruddet var et faktum* (4.3.5). Her skal vi analysere svarene til to informanter som har opplevd brudd etter lengre perioder med konflikter – og der lojalitetens elastikk ble utfordret i så stor grad at partnerskapet og lojalitetsbåndene opphørte.

4.2 Lojalitet i partnerskapet

4.2.1 Lojalitetens bestemmelse

Innledning

Både i begrepsdefinisjonen og i teorikapittelet har vi sett at lojalitetens innhold er vanskelig å gripe. Royce og Fletcher har i teorikapittelet gitt oss en pekepinn på hva filosofien bak begrepet er. I denne delen skal vi dog la informantene komme til orde. Hva mener de at kjennetegner lojalitet i partnerskap i dag.

Lojalitet i praksis

Jeg vil påstå at lojalitet er å være ærlig mot hverandre. Å fortelle hverandre alt, selv om det kanskje ikke alltid er like kjekt eller gøy. Også det å være trofast mot hverandre. Altså: Ærlig, trofast, åpen. (Tom)

Stort sett alle informantene var enige med Tom om at lojalitet i partnerskap innebærer å være ærlig, åpen og trofast mot hverandre. Hvor åpen, hvor ærlig og hvor trofast varierte dog en del. Disse karaktertrekkene ved lojaliteten er tydeligere i nære fellesskap – med venner, familie eller kjæreste – enn på en arbeidsplass eller når du kjemper for fedrelandet. Selv om man skal være ærlig også på en arbeidsplass, er det sjelden det forventes at en lojal arbeidstaker skal være åpen og trofast - i betydningen ”fortelle alt” og ”ikke være utro” (Tom). Lisa er inne på noe av det samme som Tom. For henne handler lojalitet om en gjenkjennbar og stabil væremåte i møte med andre potensielle partnere uansett om den egentlige partneren er til stede eller ikke.

En lojal person er en som ikke gjør noe han ikke kunne gjort hvis kjæresten var tilstede. At man ikke gjør ting som man vet at partneren ikke ville likt, for eksempel sende meldinger med andre jenter eller snakke med andre jenter - som ikke er venner - i telefonen. Andre ting: Ikke danse med andre jenter på byen. Ikke bli kjent med jenter som du har noen andre baktanker med enn å bli venn. Ikke flørte med andre. (Lisa)

Slik jeg forstår Lisa, dreier lojalitet seg om å lukke noen dører i forhold til andre potensielle partnere. Det handler med andre ord ikke bare om alle gledene ved *togetherness*, men også ubehaget ved *enclosure* (se over:26; Bauman 2003:xi). Lisas lojalitet står dermed i sterk kontrast til Baumans kulturanalyse som oppfordrer til å holde alle dører åpne til enhver tid i den flytende modernitet. Han beskriver et samfunn der man bør unngå å kreve eller gjøre slike forpliktelser som Lisa snakker om hvis man vil oppnå noe bra med forholdet. Forpliktelser binder deg, og i den flytende modernitet lønner det seg å være mest mulig fri fra bånd (Bauman 2003:10-13). Fletcher og Royce ser ut til å være mer enige med Lisa. Fletcher er

tydelig på at lojalitet handler om at Lisa (objekt A) velger å være forpliktet seg til partneren sin (objekt B) selv om det finnes mange andre mulige partnere der ute (objekt C, D, E osv.)

Andre ting som nevnes som typiske lojale egenskaper er at man er bevisst, redelig, tar hensyn til og ønsker partneren og partnerskapet det beste.

Lojalitet handler om at jeg tar hensyn til hans behov. Jeg drar jo ikke ut hvis det ikke er greit for han og sånne ting. Jeg spør om han vil være med. Ellers handler lojalitet om at jeg ikke forteller videre ting han sier til meg. Sånne ting. Det handler om å sørge for at han har det bra. (Hilde)

Hilde fokuserer på at lojaliteten innebærer å ofre seg i enkelte situasjoner. Nettopp det å gi opp sin egen selvvilje er en viktig del av Royce lojalitetsteori (Royce 1971:22). Derfor synes også Hilde å ligge nærmere Fletcher/Royces beskrivelser sammenliknet med Baumans kulturanalyse.

Stabilitet, trygghet og teamfølelse er også ting som informantene forbinder med lojalitet i partnerskap. Dette er, som vi har sett i teoridelen, egenskaper som ifølge Bauman ikke ligger særlig latent i den flytende modernitet. Hans analyser forteller om relasjoner som har fått et økonomisk preg, der det ikke *lønner seg* å være lojal over lengre perioder. Uten langvarige lojalitetsforpliktelser synes dog trygghet, stabilitet og teamfølelse å forsvinne fra relasjonene. Einar peker dessuten på en interessant ting når det gjelder lojaliteten: Det finnes tilfeller der det er små nyanser mellom å være illojal og det å være veldig lojal.

Hvis man slenger dritt og sånne ting, så er man inne på den illojale greia[...]Men det er veldig stor forskjell på å slenge dritt og på det å ta på alvor at ting er vanskelig. Altså: Å baksnakke er illojalt, men... Hvis jeg går til en kompis i fortrolighet og sier at kona mi går meg på nervene på akkurat disse tingene, så er det å være lojal fordi du tar tak i ting som skurrer mellom deg og partneren. Da er jo det noe du gjør for å kunne gjøre forholdet bedre. Så det er to veldig forskjellige ting. En illojal person er mindre bevisst på disse tingene. (Einar)

Slik jeg forstår Einar er det intensjonen bak handlingen som skiller en lojal fra en illojal partner i dette tilfellet. Dette samsvarer med Royces definisjon av lojalitet som sier at det må ligge en dedikasjon og en god intensjon bak den moralske lojale handlingen (Royce 1971:17). I teorikapittelet så vi at Royce definerte lojalitet som en persons gjennomgående, frivillige og praktiske hengivenhet til en sak, person eller gruppe. Saken Einar er lojal mot – i dette tilfellet *partnerskapet og partneren* – oppfattes som større enn Einars private Selv, og i enkelte tilfeller større enn hans autonome, individuelle vilje – som kunne vært fristet til å baksnakke i stedet for å prøve å reparere (Royce 1971:51).

Miriam forteller at hun på grunn av hennes lojalitet til partnerskapet og partneren, ofte velger å gjøre ting annerledes enn hvis hun var singel:

Når jeg klør litt i shoppingfingrene og har lyst å handle. Da er det litt vanskelig, men vi er jo egentlig enige om at vi skal spare penger. (Miriam)

De gangene Miriam dropper å kjøpe noe hun egentlig hadde kjøpt hvis hun bestemte over pengene på egenhånd - fordi hun og samboeren har blitt enige om å spare til noe felles - gir hun på en praktisk måte uttrykk for at hun ser på partnerskapet som noe større enn henne selv. Saken Miriam er lojal mot (partnerskapet) er ideelt sett noe som oppfattes som både personlig (siden det angår både henne selv og partneren) og noe større enn dette (*superpersonal*) fordi det kobler de to partnerne inn i en høyere sosial forening (Royce 1971:52).

Lojalitetens avgrensning fra andre begreper

Fortsatt er det dog en del begrepsforvirring. Mange av informantene nevner trofasthet som en del av det å være lojal. I tillegg var det en del som blandet lojalitet med tillit og lydighet. Jeg har i det følgende prøvd å trekke ut essensen av svarene jeg fikk da jeg spurte om hva som skiller lojalitet fra trofasthet, tillit og lydighet:

Skille mellom lojalitet og tillit

I begrepsanalysen (se over:9ff) antydte vi at tillit og lojalitet virker å være nært beslektet i et partnerskap. Tillit handler meget forenklet om å ha tiltro til partneren, mens lojalitet meget forenklet handler om å binde seg frivillig til en partner på bekostning av alle andre potensielle partnere – med alt det innebærer. Hvis man ikke har tillit til en person, er det vanskelig å være lojal mot henne. På samme måte er det vanskelig å få tillit til en person som ikke er lojal. Det kan se ut som det er en gjensidig avhengighet mellom disse to begrepene i et partnerskap. Men hva kommer først – tillit eller lojalitet? Det kan se ut til at informantene er uenige med noen av teoretikere som tar for seg disse begrepene (Løgstrup m.fl.) på dette punktet. Der de sistnevnte (Løgstrup m.fl.) synes å mene at tilliten er grobunn for lojalitet, mener empirien det motsatte:

Tillit er noe jeg kan få fra kona. Hun kan ha tillit til meg hvis jeg er lojal mot henne. Tillit går fra henne til meg, hvis lojalitet går fra meg til henne. Altså; hvis jeg er lojal over tid bidrar det til at hun får større tillit til meg[...] For eksempel: I begynnelsen da vi akkurat hadde blitt sammen var ikke tilliten der på samme måten som nå. Så en gang hadde hun vært på kafé og blitt kjent med noen nye gutter. Senere ba hun dem hjem på middag. Da kjente jeg at sjalusien slo inn. Det var sikkert fordi vi ikke hadde bygd opp stor nok tillit til hverandre. Hun hadde ikke vist lojalitet over lang nok tid til at jeg visste at dette ikke er noe problem i det hele tatt. (Einar)

Det virker på meg som om Einar tenker at tilliten til kona er et resultat av hennes lojalitet til han. Fordi kona har vist seg å være lojal over tid får Einar stadig større tillit til henne. Også Per påpeker sammenhenger mellom disse begrepene:

Tillit og lojalitet henger sammen, men tillit er noe man får ved å være lojal. (Per)

Majoriteten av informantene tenker at lojalitet ofte kommer før tillit i et partnerskap. Det er min lojalitet som resulterer i tillit fra partneren, og omvendt er det hennes lojalitet som resulterer i tillit fra meg. Dette virker rimelig. Samtidig ville trolig ingen ønsket å være lojal mot noen de ikke har tillit til. På den måten er det problematisk å hevde at lojaliteten kommer først. Royce virker tydelig på at man har et ansvar for hva/hvem man er lojal mot (Royce 171:138). Dermed synes han å mene at man ikke kan vise lojalitet før man har en viss peiling på hvem den andre er og hva hun står for. Det vil i så fall minne om blind lydighet, og det er moralsk uforsvarlig. Ut ifra dette virker det sannsynlig at tilliten må komme før lojaliteten.

Ved å dra inn Løgstrups teori om de *suverene livsytringene* ser vi at tillit er en av disse, mens lojalitet ikke er det. De suverene livsytringene er universelle fordi de er i alle mennesker fra fødselen av (Christoffersen 1999:20ff; Hansen 1998:17ff). I følge Løgstrup er de suverene livsytringer jordsmonnet for all etikk og moral (Christoffersen 1999:20-21). Det betyr at tillit er jordsmonnet for lojalitet. Lojaliteten vokser fram av tilliten som i seg selv er etisk på et så elementært vis at vi ikke en gang tenker på det. Tillit hører med til det å være menneske. Vi kunne simpelthen ikke leve hvis vi i utgangspunktet skulle møte hverandre med mistillit og tro at om ethvert menneske at det ville stjele, lyve eller føre oss bak lyset (Løgstrup 1999:29; Christoffersen 1999:20-21). Slik jeg forstår Løgstrup ville han – i likhet med hva Royce synes å mene - sagt at tilliten er lojalitetens jordsmonn. Fortsatt husker vi dog at informantene synes å mene at lojaliteten er tillitens jordsmonn. Vi dykker derfor litt dypere ned i tillitsdebatten:

Den unge Henrik Stangerup kritiserte i sin tid Løgstrups tillitsteori. Med sitt snakk om den spontane tillit syntes han Løgstrup snudde opp ned på de virkelige forhold (Hansen 1998:27): Vi møter normalt nye mennesker med en forsiktig mistillit eller i alle fall en skeptisk nøytralitet. Tilliten kommer senere, når det er etablert et vennskap eller når vi i alle fall har et inngående kjennskap til den andres karakter og personlighet. Truls er enig med Stangerup om at tillit er et resultat av kjennskapet til og tidligere erfaringer av at partneren er lojal:

Tillit handler om å stole på hverandre. Det gjør for så vidt lojalitet også. Men på en annen måte. Tillit vil være at hun sier at det er greit at jeg går på julebord for

eksempel. Det handler om at hun kan stole på at jeg oppfører meg og kommer hjem igjen. Hun viser tillit til at jeg er lojal. (Truls)

Det kan se ut til at både Stangerup og Truls synes det er feil å si at tilliten er primær i forhold til mistilliten, og at tilliten er et elementært fenomen. Stangerup fremstår som en talsmann for majoriteten av informantene som mente at tilliten er avhengig av lojalitet i et partnerskap.

På generelt plan forsvarer Løgstrup seg ved å si at Stangerup og han selv snakker om tillit på forskjellige måter. For Stangerup betyr ”primær” det som kommer først i tid. For Løgstrup betyr ”primær” det som kommer først i prinsipiell forstand; tilliten er mer grunnleggende enn mistilliten (Hansen 1998:27). Stangerup snakker om tillit og mistillit som psykologiske følelser man i høy grad er bevisst om, og derfor kan snakke om. Det er her den avgjørende metodiske forskjellen synes å ligge. Løgstrup mener nemlig at tillit er et fenomen folk ofte ikke er bevisste om; tilliten kommer før de har besluttet seg for det. Det ligger således under bevissthetens terskel, men det er ikke det samme som at det er ubevisst eller ligger i underbevisstheten. Løgstrup tenker ikke på psykoanalytisk vis. Tilliten er noe som melder seg mellom mennesker – ikke noe som kommer fra et dypere lag i den enkelte. Tilliten er ikke en følelse eller egenskap som tilhører den enkelte – den kommer bakfra på den enkelte uansett hans bevisste vilje (Hansen 1998:31). Når vi i dagligspråket snakker om tillit, gjør de fleste av oss det i Stangerups forstand, snarere enn i Løgstrups. Vi snakker om det vi er bevisste om. Løgstrups tillit er derimot et fenomen som er selvfølgelig og upåfallende på engang, sånn at det først viser seg etter en serie inngående analyser (Hansen 1998:31).

Ut fra denne diskusjonen kan vi trekke at informantene og Stangerup snakker om tillit som en psykologisk følelse. Det kan virke sannsynlig at denne typen tillit er avhengig av lojalitet fra den andre i et partnerskap. Men samtidig er lojaliteten avhengig av tillit – slik Royce påpeker. Tillit og lojalitet synes dermed å være gjensidig avhengig av hverandre i et partnerskap.

Skille mellom lojalitet og trofasthet

Trofasthet og lojalitet er også nært beslektede som begrep (se over:9ff). Noen ganger brukes de nok litt om hverandre i hverdagslivet, noe Einar er et godt eksempel på:

Lojalitet og trofasthet går på det samme, men jeg ville kanskje brukt det i forskjellige settinger. (Einar)

I det jeg spurte om hva som kjennetegner en lojal person, ble imidlertid samme Einar enig med seg selv når det gjelder skillet mellom lojalitet og trofasthet:

Jeg trekker det tilbake: Å være lojal er egentlig noe HELT annet en trofasthet...[latter]. Trofasthet går på å ikke rote seg bort i andre damer. Lojalitet; jeg

tenker at det også er å oppdatere kona si på hvordan man har det, opplever ting og hvordan man utvikler seg sjøl, sånn at man hele tiden kan rette seg etter hverandre og dermed få forholdet til å fungere bra. Det innebærer å være opptatt av hennes liv også. (Einar)

Einars utsagn ligger nærmere Fletcher og Royce enn Bauman. Baumans beskrivelser av partnerskap synes mer individsentrerte. Derfor er det ufornuftig å rette seg etter hverandre hele tiden. Hvis forholdet ikke gir noen gevinst, er det bedre å bytte partner enn å reparere og forandre på seg selv. Om dette betyr at Einar representerer en lojal minoritet i den flytende moderniteten, eller om Bauman er på tynn is i sine kulturanalyser, er for tidlig å si.

Lisa mente at trofasthet og lojalitet handler om mye av det samme:

... men lojalitet dekker et bredere spekter. Trofasthet går på det å ikke være utro, mens lojalitet kan bety litt andre ting også... (Lisa)

Det var stor enighet om at trofasthet i partnerskap kun handler om å ikke være utro. Trofasthet regnes dermed som én del av en større sekk som kalles lojalitet. Alle var enige i at det er mulig å være trofast selv om man er illojal. Langt verre er det å være utro og lojal på samme tid; det var det ingen av informantene som kunne se at det er mulig. Grensen for utroskap er dog svært flytende. En gutt nevner at utroskap starter i tankene, og at å de på porno dermed kan kvalifiseres som en form for utroskap. Andre – både av guttene og jentene – fnyser av at porno skal ha noe med utroskap å gjøre. De mener utroskap handler om at partneren er seksuell på det fysiske plan med en annen. Noen tar imidlertid ”mental utroskap” tyngre – nemlig at samboeren forelsker seg i en annen. Til tross for disse uenighetene, var dog alle samstemte på at både trofasthet og lojalitet handler om å ikke være utro:

Trofasthet handler om å ikke være utro. Lojalitet handler også om å ikke være utro, men også andre ting: Å være ærlig om hverdagslige ting – for eksempel fortelle hva som har skjedd på jobben. Jeg tenker vel sånn at det ikke går an å være lojal og utro samtidig. Men å være trofast og illojal går an. For eksempel hvis det er ting du ikke vil at hun skal vite om, og du kommer hjem og hun spør hva som har skjedd på skole eller jobb i dag. Hvis du da vrir litt mye på sannheten fordi du vet at hun ikke har lyst å høre det som du har gjort, så er du på en måte illojal selv om du ikke var utro. (Truls)

Ut av dette kan det se ut som at det i min informantgruppe var stor enighet om betydningen av begrepet trofasthet; nemlig ”ikke være utro”. Når det kommer til hva trofastheten inneholder, er det til dels store individuelle sprik, som vi – på grunn av oppgavens begrensning - ikke har mulighet til å gå inn på.

Skille mellom lojalitet og lydighet

Etter Andre Verdenskrig ble det satt spørsmålsteget til lojalitet som en etisk dyd, fordi mange av de som tjente nazi-Tyskland hevdet å ha vært lojale mot lederen og landet sitt – og derfor

ikke kunne klandres moralsk. Dette førte til en ny fokus på å skille ”seende” lojalitet fra ”blind” lydighet. Lojalitet innebærer nemlig å være moralsk seende – det vil si at man har et ansvar for å se/vite hva eller hvem man er lojal mot. Lydigheten har muligheten i seg til å være moralsk blind. Dersom min lojalitet er rettet mot noen som handler på en måte som strider fundamentalt i mot det jeg kan stå for, har jeg selv ansvar for å oppgi lojalitetsbåndene til den saken/gruppen. Ser man slik på det, var ikke de nevnte tyskerne lojale, men lydige. Lydige fordi lydighet innebærer å kunne være moralsk blinde - slik som de hadde vært.

Denne oppgaven handler dog ikke om lojalitet i krig, men i unge, urbane partnerskap. Finnes det tilfeller av blind lydighet i partnerskap? I Baumans system synes det ikke å være plass til blind lydighet, siden mennesker i liten grad forplikter seg. Dersom man imidlertid skulle forplikte seg, vil man etter hans analyser oppgi disse forpliktelsene i god tid før man kan snakke om blind lydighet. Royces og Fletchers lojalitet er mer problematisk sånn sett. Deres lojalitetsteori innebærer en viss risiko for blind lydighet, selv om de har gjort noen grep for å unngå dette.

Det åpenbare eksempelet på blind lydighet i partnerskap vil være kona som blir hos mannen av frykt, selv om han slår henne. Eller kona som velger å lukke de moralske øynene og være ”lojal” mot mannen som misbruker barna deres seksuelt. Kona kan nok selv tenke at dette er ekstremt lojalt mot mannen. Ut fra hva jeg definerte som blind lydighet over, ser vi dog at hun ikke kan karakteriseres som lojal. Trolig opptrer hun mer lydige i slike situasjoner. Per, som har vært gift i 3 år, går så langt som å karakterisere lydighet som det motsatte av lojalitet:

Hvis man forventer lydighet av partneren kan jo det være illojalt. Lydighet er litt undertrykkende og negativt ladet. Mer tvang i det. Det kan nesten være det motsatte av lojalitet. Man kan være ulydig, men likevel lojal. Forskjellen går vel ut på at lydighet handler om å gjøre ting du bare har fått beskjed om, mens lojalitet i større grad er selvpålagt. (Per)

At ulydighet også kan være lojalitet er et interessant poeng som påpekes av Per. Slik jeg forstår han, kan denne konflikten oppstå i en situasjon der partneren pålegger deg noe som du ikke er enig eller kan stå for, og som heller ikke er bra for deres felles sak – partnerskapet. Ulydighet vil i et slikt tilfelle fremstå som lojalt – både i følge Royce og i følge Per.

I første del av sitatet vurderes lydighet til å være det motsatte av lojalitet. Her tror jeg Per er inne på et viktig punkt som peker på det tydelige skillet mellom lydighet og lojalitet, men som samtidig fremhever det nære slektskapet mellom disse begrepene. Veien fra seende lojalitet til blind lydighet er i praksis ofte ikke så lang. På papiret er de derimot to motpoler.

Jeg forventet ikke at jeg skulle høre ekstreme versjoner av blind lydighet som de jeg nevnte over, men jeg håpet jeg kunne gjennomskue en mer hverdagslig form for blind lydighet i partnerskapene. Det visste seg dog å være vanskelig. De aller fleste mente lydighet ikke burde høre hjemme i et partnerskap – i så fall er det snakk om lydighet mot kjærligheten eller lojaliteten:

Lydighet... Da ser jeg for meg en hund. Lydighet er at du gjør noe fordi du føler du må det, selv om du ikke vil - at du bare får beskjed om å gjøre det. Men det hender jo at man gjør ting man ikke vil i parforholdet... Om det er lydighet?! Tja, det spørs. Jeg gjør som regel aldri noen ting bare fordi han sier at jeg skal gjøre det. Da gjør jeg det heller fordi jeg velger å gjøre det selv - selv om jeg egentlig ikke har så lyst. Nemlig fordi jeg er så glad i han. Jeg har lyst til å gjøre det for å gjøre han glad. Så kjærlighet kan få meg til å gjøre ting jeg egentlig ikke har så lyst til. Jeg føler ikke at det blir lydighet. Hvis man skulle snakke om en lydighet, måtte det være lydighet mot kjærligheten jeg har til han. (Turid)

Turid mener hun aldri er lydig mot samboeren, men snakker istedenfor om en slags *lydighet mot kjærligheten* hun har til han. Denne form for lydighet synes ikke å være blind, selv om den innebærer å gi slipp på ”sin private selvvilje” (Royce 1971:51) i visse situasjoner. Begrunnelsen for å gjøre ting hun i utgangspunktet ikke vil, er kjærlighet snarere enn frykt. Dermed minner Turids ”kjærlighetslydighet” mye om Royces lojalitet til lojaliteten. Hadde Turid hatt mer Bauman i seg, virker det usannsynlig at hun skulle gjøre ting hun egentlig ikke har lyst til. Igjen synes Baumans analyse å komme til kort – noe også Roars uttalelse synes å understreke dette.

Det er klart at hvis hun skal på fest med venninner og det kommer en del andre kjærester også. Og hun har lyst å ha med meg. Og jeg egentlig ikke har lyst, men jeg føler jo at jeg MÅ, fordi hun vil ha meg med. Det er vel lydighet siden jeg gjør som jeg får beskjed om. Samtidig viser jeg lojalitet ved at jeg blir med henne på det, fordi hun vil det. Jeg blir ikke med bare fordi jeg ønsker å lystre henne, men jeg vil gjøre det fordi hun skal ha det bra. Så jeg er på en måte lydig mot lojaliteten. (Roar)

En stor andel av informantene uttrykte – i likhet med Roar - at de noen ganger føler at de nærmest lystrer partneren sin – at de gir opp sin private selvvilje fordi de føler de må eller ikke har noe valg. I slike situasjoner kan man føle seg som en lydig hund. Det er imidlertid i slike situasjoner at det virker ekstra viktig å tenke over sin egen intensjon. Å gi opp sin private selvvilje for å glede partneren er noe helt annet enn å gjøre det av frykt eller underdanighet. Uten å vite det ser det ut til at Roar er ved kjernen av Royces ”loyalty to loyalty”: Roar gir slipp på sin private selvvilje for å bygge opp under hans felles prosjekt med samboeren – nemlig partnerskapet. Dette er, i følge Royce, ikke blind lydigheten, men snarere en høyverdig moralsk handling (Royce 1971:51, 143).

Oppsummering

Cafe latte lojaliteten ser fortsatt ut til å inneholde mange av egenskapene som Bauman mener vi vil se stadig mindre av i den flytende moderniteten – stabilitet, trygghet, fellesskap, trofasthet. At flere av informantene sier at de i mange situasjoner kan gi opp sin private selvvilje for en høyere felles sak – partnerskapet – kolliderer med Baumans antagelse om at den flytende moderniteten er en individualistisk periode, der det er bare er fornuftig å forplikte seg over kortere perioder, til saker som lover selvrealisering.

Vi har sett informantene mene at lojalitet gir grobunn for tillit i partnerskapet, mens Royce er tydelig på at man har et eget ansvar for at lojalitetsobjektet er verdig lojaliteten. Dermed må det være en viss tillit før man kan forplikte seg lojal til en partner. Ideelt sett kan det virke som om lojaliteten og tilliten i et dialektisk samarbeid utvikler seg til å bli sterkere og sterkere sammen – at de er gjensidig avhengig av hverandre.

Videre har vi kommet med eksempler på at det finnes tilfeller der blind lydighet kan forekomme også i partnerskap, selv om dette var vanskelig å finne hos informantene. I et forhold kan blind lydighet handle om å gjøre/mene noe av frykt, som du bare er blitt fortalt. Lojalitet er moralsk seende og selvpålagt. I enkelte tilfeller kan lydighet være det motsatte av lojalitet. Av den grunn er det fruktbart å ha kunnskap om forskjellen på blind lydighet og lojalitet.

4.2.2 Lojalitet som fortjeneste

Innledning

Kan man gjøre seg fortjent til lojalitet? Kan lojaliteten vokse eller avta? I denne delen skal vi undersøke om lojaliteten i partnerskap fortjenes og graderes på lik linje med tilliten. Målet er å finne sammenhengen mellom disse begrepene.

Lojalitet som fundament for tillit

Over halvparten av informantene mente helt klart at lojalitet er noe man må gjøre seg fortjent til, mens den mindre halvparten tenkte at lojalitet må ligge i bunn av ethvert partnerskap for at det skal fungere optimalt. Som representant for majoriteten, trekker jeg frem Roar. Da jeg spurte om han tenker at lojalitet er noe man gjør seg fortjent til, svarte han følgende:

Veldig! Det handler jo ikke bare om i et forhold, men også på fotballbanen. Kapteinen blir jo ikke bare kaptein fordi han er den beste spilleren, men fordi han har opparbeidet seg lojalitet i klubben over lang tid. Sånn er det jo i forholdet også. Du starter ikke med så høy lojalitet i et forhold fra dag en - den føler jeg bare blir sterkere

og sterkere. Det er i alle fall sånn det bør være. Selvefølgelig er det litt lojalitet der fra starten av også [...] Jeg er jo lojal i den forstand at jeg ikke dater flere samtidig. Jeg er jo ikke "player" for å si det sånn. Så det er klart at en viss lojalitet kommer inn der. Det ville jo ikke vært rettferdig overfor den personen. Jeg tenker at den dagen du spør noen på date på onsdag og hun sier ja, så går du ikke og spør en annen om å dra på date på torsdag i tilfelle hun på onsdag sier nei eller det ikke skulle gå så bra. Sånn sett kommer lojaliteten inn fra dag en. (Roar)

Når Roar snakker om fotballkapteinen har jeg en mistanke om at han blander lojalitet med tillit⁴ – og nettopp det synes å være en gjenganger blant informantene. Dette kan være en av grunnene til at flesteparten tenkte at lojalitet er noe man må gjøre seg fortjent til. Vi har tidligere i oppgaven sett at det er gode grunner for å prøve å avgrense lojalitet fra tillit. I det følgende skal vi gå dypere inn i dette:

Lojalitet og tillit er, som tidligere nevnt, nært beslektede begreper. I et partnerskap virker de nærmest gjensidig avhengig av hverandre. En av forskjellene mellom dem kan imidlertid synes å være at tillit er noe som må fortjenes, mens lojalitet er mer fundamentalt. Einar er en av de som er tydelig på at lojalitet *ikke* er noe man må fortjene i utgangspunktet, er Einar:

I det man går inn i et forhold, så skal man være lojal, tenker jeg. Og hvis man ikke er lojal – altså hvis kona hadde vært illojal mot meg, så er ikke det en grunn for meg til å være illojal mot henne. Men der har du den med tillit og lojalitet igjen. Tillit gjør man seg fortjent til. Men lojalitet synes jeg bare man har krav på ved å gå inn i et forhold. Det er en del av forpliktelsen som ligger i å være i et fast forhold.

- Så det ligger en del plikt i lojalitet?

Ja, jeg ser på det sånn at ved å gå inn i et forhold så forplikter man seg til å være lojal. Hvis ikke man er det så kommer det til å gå dårlig tilslutt.

- Er det da noen forskjell på lydighet og lojalitet egentlig, når lydighet handler om å være pliktet?

Si det, ja men lydighet... Du er på en måte lydig mot lojaliteten. Når jeg er lojal overfor kona, så er det jo ikke alltid at det er den enkle veien, men likevel er jeg lydig mot min lojalitet.

- Er det eneste som må være på plass for at du skal gi lojalitet til partneren din, at dere er sammen?

Ja egentlig, men det går jo gradvis. Jeg synes egentlig at i det man involverer seg i en jente – uansett på hvilket nivå – så utelukker man andre fram til man har avsluttet det forholdet man går inn i. Da ligger det en slags lojalitetsforpliktelse. Også øker jo den jo lenger dere har vært sammen og jo mer seriøst forholdet blir. I det man forlover seg, gifter seg eller flytter sammen, da tenker jeg at da er det satt. Da er man lojal – end of story. (Einar)

⁴ Det synes nemlig å være sånn at kapteinen på et fotballag ofte har opparbeidet seg stor *tillit* i klubben. Tilliten har han fått fordi han har vært lojal over tid.

Dette sier noe viktig om lojalitet og tillit i partnerskap. Einar peker på at tillit lettere bygges opp under trygge og stabile (lojale) forhold; det er lettere å bygge et stødig hus på fjell enn på sand⁵. Han mener altså at lojalitet er fundamentet – og et krav – i det man går inn i et forhold, fordi det gjør det enklere å ha tiltro og være trygge på hverandre. Hvis kona hans opptrer illojalt slik at deler av tilliten/huset rives ned, mener Einar at dette ikke kan regnes som et påskudd for at han skal gjøre likedan tilbake. Da må lojaliteten hans stå der som et stødig fjell. Lojalitet virker, ifølge Einar, å være mer stødig (og elastisk) enn tillit. Hvis Einars lojalitet til kona skal opphøre med en gang hun gjør noe som svekker tilliten hans til henne, fremstår lojaliteten som kalkulerende og halvhjertet – noe vi har sett en enstemmig informantgruppe mene at den ikke er (se over:40ff). I teoridelen så vi Bauman fremstille en kalkulerende og halvhjertet lojalitet som vil prege den flytende modernitet: I en tid der individet står veldig sterk, synes det vanskelig å ha tillit til noen. Dermed blir det problematisk å knytte seg til noen. Resultatet blir at man binder seg halvhjertet så lenge det lønner seg for en selv. Dette må man ta konsekvensene av. Dermed synes en halvhjertet og kalkulerende lojalitet å være den eneste fornuftige løsningen i en slik tid (Bauman 2003:13). Igjen aner vi at Baumans analyse kommer til kort, siden den ikke samsvarer med empirien.

Einar beskriver altså lojalitet som et nødvendig fundament for at et langvarig og tillitsfullt partnerskap skal fungere – noe som ikke skal fortjenes. Likevel sier han at lojaliteten øker jo lenger man har vært sammen. Lojalitet synes dermed å være noe som kan fortjenes og graderes likevel. Denne ambivalensen skyldes trolig dialektikken mellom tillit og lojalitet som ble redegjort for over. Samtidig som lojalitet synes å være grunnlaget for tillit er tillit grunnlaget for lojalitet. På samme måte som lojalitet synes å være fundamentet i partnerskapet som er mer elastisk og stødig enn tilliten, kan man også gradere lojaliteten: Det ville forundre meg om lojaliteten blant mine informanter er like slitesterk som hos ekteparet som har vært lykkelig gift i 40 år.

Grader av lojalitet

[Lojaliteten] bør jo være der uansett, men det er jo klart at det er noe du skal gjøre deg litt fortjent til også. Med en gang du blir sammen med en jente er det ikke sikkert at du har fortjent så mye, men likevel bør det være lojalitet der. Men det er kanskje enklere å være lojal når du har vært sammen med en jente over en periode. Da har dere fått flere bånd som gjør at du vet at dette er noe å bygge videre på. [...] Det som gjør at det er lettere å være lojal etter en periode enn i starten, er at jeg kjenner henne mye bedre nå og vi har blitt gode venner i tillegg til kjærester. Jeg vet hva som gjør

⁵ I følge Matt. 7:24-27 – Lignelsen om Huset bygd på fjell

henne trist og hva som gjør henne glad. Så da vet jeg bedre hva jeg kan gjøre sånn at hun ikke blir trist, og prøve å gjøre mer av det som gjør henne glad. Det at vi har blitt venner gjør at det både er lojalitet som venner og som kjærester. I starten var vi jo bare kjærester. (Truls)

Einar påpeker i likhet med Truls en gradvis utvikling av lojaliteten til partneren:

[...] jeg vet ikke... kanskje lojalitet går fra å være: Når man gifter seg så er man forpliktet til kona av samvittighet og prinsipp på en måte. Men etter hvert blir man kanskje forpliktet til henne av kjærlighet – fordi man er så sinnsykt knyttet til og glad i den person at det ikke er noe annen utvei enn å være lojal. Men hvor lang tid det tar å komme dit tror jeg er individuelt; kanskje noen aldri kommer dit, mens noen er der med en gang. (Einar)

Truls og Einar snakker her om lojalitet som en tråd mellom partnerne. I starten er tråden relativt tynn og lett å bryte. Etter hvert som partnerne deler livet med hverandre legges flere tråder til den opprinnelige og tvinner seg sammen til en stadig tykkere tråd. Dermed blir det vanskeligere og vanskeligere å ryke den. En slik utvikling av lojaliteten synes, i følge Truls, å gi mennesket en mening med livet. Man har noe utenfor seg selv som man er forpliktet til, slik også Royce hevder når han sier:

*In this cause is your life, your will, your opportunity, your fulfillment (Royce 1971:42)
[...] thy will is mine and mine is thine. In thee I do not lose but find myself, living intensely in proportion as I live for thee (Royce 1971:43)*

Bauman ville trolig argumentert for at lojalitetsbåndene ikke burde utvikles, men snarere burde holdes på et minimum. I det båndene blir for omfattende og binder deg, slik at mulighetene og friheten innskrenkes, har du gått imot Baumans råd for hvordan man bør forholde seg til andre i den flytende moderniteten. Også i tilnærmingen til lojalitetens utvikling og gradering ser det ut til at informantgruppen som helhet er nærmere Royce/Fletcher enn Bauman.

Oppsummering

For å summere opp denne delen kan man si at lojaliteten i partnerskap synes å utvikle seg etter hvert som partnerskapet utvikler seg. En av informantene mente denne bevegelsen kunne beskrives fra å være lojal av prinsipp/samvittighetsplikt, til å være lojal av kjærlighet - fra å være kjærester som er forelsket i hverandre, til å bli gode venner som elsker hverandre.

Lojalitetsbåndene synes å være der hele tiden, men de blir sterkere og mer slitesterke med tiden - dersom forholdet utvikles sunt vel og merke. Dermed kan det virke som vi kan svare både ja og nei på spørsmålet om lojalitet bør fortjenes.

4.2.3 Grunner til lojalitet

Innledning

Bauman tegner opp et bilde av et samfunn der det virker meningsløst og ufornuftig å gå inn i langvarige forpliktelser. Samtidig med dette kan vi lese at en undersøkelse viser at ni av ti nordmenn tror på et livslangt partnerskap (Aasheim 2010, 310|2010). Hvordan henger dette sammen – hvorfor velger egentlig cafe latte generasjonen å være lojal mot partneren?

Kjærligheten og den trygge friheten

I dagens Norge velger man som oftest partner på grunnlag av kjærlighet. Det historiske selvet (se over:30) samt andre faktorer som fornuft, foreldrepres, makt, penger og status kan selvfølgelig spille inn, men hovedregelen synes å være at man er lojal mot partneren på grunn av kjærlighet:

Hvorfor man er lojal? ... Det er veldig selvfølgelig tenker jeg. Når man elsker noen, og elsker å være sammen med personen, er det ikke noe man tenker på hvorfor man gjør. Så det nærmeste jeg kommer en grunn er av kjærlighet. (Per)

Det er, som Per sier, ganske selvfølgelig at to som lever og bor sammen i dagens Norge begrunner lojaliteten sin ut fra kjærlighet. I følge Scheler tillegger kjærligheten partneren noe ”mer” – et ubegrunnbart pluss (Scheler 1973:168; Vetlesen 1996:19). Kjærligheten synes dermed å være en god grunn til å være lojal, fordi kjærlighets-/lojalitetsobjektet (partneren) alltid er ”mer” enn andre potensielle partnere.

Går vi derimot til Bauman beskrivelse av flytende kjærlighet, vil han påstå at kjærlighetens standarder har sunket. Resultatet av det, er at stadig flere opplevelser blir referert til ved bruken av ordet kjærlighet.

One-night stands are talked about under the code name of “making love” (Bauman 2003:5)

Bauman mener videre at kjærlighet i den flytende modernitet har blitt en egenskap som læres, og at denne egenskapen trenes opp i takt med antall kjærlighetserfaringer. Dermed vil alltid *den neste* kjærligheten bli en enda mer fortryllende opplevelse enn den nåværende (Bauman 2003:5). I følge Baumans kulturanalyse synes dermed ikke kjærlighet å være en god nok grunn til å være lojal, fordi kjærlighets-/lojalitetsobjektet alltid er ”mindre” enn det neste kjærlighets-/lojalitetsobjektet. Den flytende kjærligheten fremstår nærmest som illojal av vesen.

I tillegg til kjærligheten fokuserer Einar på den trygge friheten når han skal forklare tanken som ligger bak hans valg om å ville være lojal mot kona:

For di da funker ting så mye bedre...[latter]. Jeg tror lojalitet både i parforhold og forpliktelse generelt er en viktig ting i norsk samfunn i dag. Og jeg tror at ved å være lojal over lang tid så bygger man bånd som er sinnsykt bra for et menneske å ha. Jeg tror de veldig, veldig nære forpliktende relasjonene er noe av det som gir mennesket mening på en helt annen måte enn den "friheten" mange jobber så hardt for å få og beholde – det å ikke forplikte seg. Så jeg er keen på å ha det sånn. Derfor vil jeg være lojal...(Einar)

Einar legger ikke skjul på at han er tilhenger av lojalitet. For han er det viktig med den trygghet og fellesskapsfølelse som forpliktelsen til kona gir, selv om han må gi fra seg litt frihet. Dermed går han inn under det jeg i teorikapittelet kalte en forpliktende og trygghetssøkende partner (se over:23-25). Samtidig er han inne på et viktig poeng som Vetlesen kaller for livets ufravikelige grunnvilkår (Vetlesen 2004:82-87). Vetlesen sier at mennesket tvinges til fellesskap fordi alle alltid vil søke trygghet uansett hvor fri man ønsker å være. Grunnen til det er at livet bærer med seg en uovervinnelig sårbarhet som alltid vil føre til et behov for trygghet (Vetlesen 2004:82). Einar sier noe av det samme når han hevder at forpliktende fellesskap gir mennesker mer mening enn friheten mange søker ved å ikke forplikte seg. Her er Vetlesen og Einar sammen på kollisjonskurs med Bauman. Som vi tidligere så hos Bauman, mener han at langtidsforpliktelser er ufornuftig i vår tid. Han vil dermed være uenig i Einars påstand om at langtidslojalitet fortsatt i dag fungerer bedre enn den friheten som ligger i å ikke forplikte seg.

I det følgende skal vi se på ulike begrunnelser for hvorfor unge, urbane partnere er lojale mot partneren sin selv om vi lever i den flytende moderniteten.

Tre lojalitetstyper

Informantgruppen som helhet vil trolig si seg enig i at lojaliteten deres til partneren er bygd på kjærlighet. Vi skal dog se at de legger vekt på forskjellige premisser. Jeg har valgt å dele begrunnelsene for lojalitet inn i tre hovedgrupper:

1. **Enveislojaliteten.** Med det mener jeg en type lojalitet som ikke trenger gjensidighet. Den tåler at lojaliteten ikke blir gjengjeldt, slik Solveig tålte at Peer Gynt ikke gjengjeldte hennes lojalitet. Enveislojaliteten kan som navnet tilsier strøme i en retning.
2. **Toveislojaliteten.** Med det mener jeg en mer kalkulerende lojalitet basert på en gjensidig kontrakt. Lojaliteten må strøme begge veier. Dersom jeg representerer en

sånn type lojalitet vil jeg avslutte forholdet dersom partneren min gjør noe som står i ”kontrakten” at hun ikke skal gjøre

3. **Overbærende toveislojalitet.** Med det mener jeg en lojalitet med mer slingringsmann enn toveislojaliteten, men mindre enn enveislojaliteten. Den bygger på gjensidighet, men til en viss grad - i en viss periode - tåler den at lojaliteten ikke blir gjengjeldt/bare strømmer i en retning.

Enveislojaliteten

Tom ønsker å være en nærmest ubetinget lojal partner. Selv om kona hans skulle være illojal og utro, er ikke det nødvendigvis god nok grunn til å bryte lojaliteten til henne:

Jeg tror nok jeg måtte tenkt veldig over det, og det ville tatt litt tid. Hun hadde brutt lojaliteten, og det hadde jeg jo ikke sett for meg. Jeg hadde jo ikke forventet det. Men jeg ser ikke på andre sitt fall som en mulighet til å falle selv. Men det er utrolig vanskelig å si. Jeg tror jeg ville strukket meg utrolig langt. (Tom)

Den typen lojalitet Tom uttrykker, minner om Solveigs lojalitet til Peer Gynt i Ibsens drama. Nå har riktignok ikke kona til Tom verken vært utro eller gjort de samme tingene som Peer Gynt, men Tom har i alle fall en innstilling til lojaliteten som kan beskrives som potensiell enveislojalitet. Premissene for Toms lojalitet synes kun å være *valget* han tok/tar om å binde seg til kona. Det har mindre betydning hva kona skulle måtte finne på. Årsaken til lojaliteten ser altså ut til å ligge i valget. Også Lisa viser en lojalitet til samboeren sin som kan minne om enveislojalitet:

Jeg har jo ingen tillit til han. Men likevel viser jeg lojalitet tilbake til han. Det er kanskje noen som kan hevne seg, men jeg er ikke en sånn person i det hele tatt.

- Hvorfor er du lojal mot han hvis du ikke har tillit til han?

Fordi jeg bryr meg om han. Og fordi han er viktig for meg. Det er han jeg vil være sammen med liksom. Og da har jeg ikke behov for å holde på med noen andre. (Lisa)

Enveislojaliteten er etisk sett veldig romslig og veldig moralsk seende siden den kan strømme i en retning. Konsekvensene av enveislojaliteten synes å føre til en svært kjærlig, tilgivende og overbærende innstilling til partneren. Enveislojaliteten vil derfor ikke fremme hevner (Yancey 1997:119). Dette betyr i praksis at man har evnen til å svelge noen kameler. Å finne balansepunktet der man svelger unna illojalitet fra partneren uten å risikere å bli utnyttet, synes dog være en utfordring. Derfor kan konsekvensene av enveislojaliteten være uheldige i noen tilfeller, slik Lisa sier:

Til tider blir jeg veldig dårlig behandlet liksom. Og når jeg da fortsetter å godta det – selv om jeg stiller krav – så kan jo det gjøre at jeg ikke har det greit. (Lisa)

For utenforstående kan det se ut til at Lisas enveislojalitet er moralsk blind, siden hun tåler så mye fra partneren uten å ta affære. Enveislojalitetens sterke moralske øyne vil dog ha muligheten til å se lenger bak det toveislojaliteten ser (og det den blinde lydigheten ikke ser). Derfor velger den å være lojal *på tross av* og ikke *på grunn av*. Selv om enveislojaliteten og lydigheten synes å representere to motpoler, kan konsekvensene av dem bli relativt like. Forskjellen synes å være at lydighetens moralske blindhet ikke har samme grad av bevissthet som enveislojalitet (på grunn av frykt, tvang eller sløvhet).

Toveislojaliteten

[Jeg er lojal] fordi han er så snill og så lojal mot meg, og da får jeg lyst å være lojal og ærlig tilbake – fordi jeg vet at han setter det veldig høyt [...]. Hvis samboeren min hadde vært slem og lite lojal, kan det godt hende at jeg også hadde vært det. Jeg tror det med gjensidighet har veldig mye å si. (Miriam)

Miriam's utsagn kan stå som et eksempel på hva som menes med toveislojalitet⁶. Premissene for Miriam's lojalitet synes å være gjensidighet. Grunnen til at hun er lojal mot samboeren, er at han er lojal mot henne. Konsekvensene av slik toveislojalitet synes også å være tosidige. På den ene siden står ingen av partnerne i fare for å bli moralsk blinde eller maktmisbrukende, fordi begge parter krever at lojaliteten må strømme begge veier. På den andre siden kan toveislojaliteten virke kynisk, kalkulerende og økonomisk. Fordi denne formen for lojalitet har et mer økonomisk og kontraktsmessig preg over seg enn enveislojaliteten, passer den bedre inn i Baumans flytende modernitet. Det synes – i alle fall på papiret - enklere å gi opp eller bryte med båndene til partneren, dersom man heller mot toveislojaliteten.

Hvis enveislojaliteten er tett forbundet med tilgivelse og overbærenhet (nåde), virker det som toveislojaliteten er tett forbundet med rettferdighet. Lysten og behovet for rettferdighet når den ene er illojal, synes å resultere i en evig runddans av hevn. Philip Yancey – en amerikansk forfatter – har skrevet dette om hevn og rettferdighet vs. tilgivelse og nåde:

Hevn er trangen til å oppnå likhet. Det er en brennende lyst til å gi tilbake like mye smerte som [partneren] ga deg... Problemet med hevn er at den aldri oppnår det den vil; den oppnår aldri en uavgjort posisjon. Rettferdigheten skjer aldri fyllest. Kjedereaksjonene som oppstår ved enhver hevnhandling bare fortsetter uhindret. De

⁶ Det skal sies at Miriam avslørte en enda mindre bastant toveislojalitet i andre deler av intervjuet. Det virker sannsynlig at verken toveis- eller enveislojalitet finnes i ren form blant partnere. I praksis vil det alltid være en form for tøyelig kontraktslojalitet. Men det vil variere fra partner til partner om de vipper mest mot enveis- eller toveislojalitet.

binder både den rammede og den som rammer til en smertens rulletrapp. Begge forblir bundet til den så lenge de krever jevnbyrdighet, og rulletrappen stanser aldri og slipper aldri noen av (Yancey 1997:119).

Også om tilgivelse og nåde:

Tilgivelsen er kanskje urettferdig – den er det så å si per definisjon – men den evner i alle fall å stagge gjengjeldelsens altødeleggende kraft. (Yancey 1997:119)

Lenger ned siterer han teologen Romano Guardini:

”Bare tilgivelse befrir oss fra andres urett”. (Yancey 1997:119)

Og til slutt siterer han Gandhi:

”Hvis alle fulgte rettferdighetens prinsipp om ”øye for øye”, ville hele verden til slutt bli blind”. (Yancey 1997:119)

Dette får oss til å skimte viktigheten av tilgivelse og overbærenhet/nåde i et partnerskap. Ren toveislojalitet (kun rettferdighet og gjensidighet) ser ikke ut til å fungere bra i praksis i et partnerskap. De fleste vil heller ikke kjenne seg igjen i den rene – nærmest guddommelige - enveislojaliteten (kun kjærlighet, tilgivelse og nåde/overbærenhet). Vi blir dermed nødt til å finne et alternativ som tar vare på styrkene til begge disse formene for lojalitet.

Overbærende toveislojalitet

Som en gylden middelvei mellom enveis- og toveislojaliteten finner vi Hildes form for lojalitet. Hennes lojalitet til partneren skyldes også at han er god mot henne. Da jeg spurte om hun ville revurdert sin lojalitet til han dersom han ikke var god mot henne, er hun mer moderat i svaret sitt enn Miriam var:

Da må han være kjip så lenge at jeg mister håpet om at det kan bli bedre. (Hilde)

Hilde synes her å snakke om en lojalitet som er tøyelig til en viss grense, nemlig når håpet om forbedring forsvinner. Det går altså en vei mellom enveis- og toveislojaliteten; nemlig noe jeg vil kalle en overbærende (eller nådefull) toveislojalitet - eller tøyelig kontraktslojalitet. I følge Hilde tenkte samboeren hennes ganske likt om lojalitet. Vi skimter altså en type lojalitet som er basert på symmetrisk asymmetri. Med det mener jeg at kjærligheten i partnerskapet fordrer en type lojalitet som har en moralsk elastikk i den forstand at lojaliteten krever mer av det lojale subjektet (meg selv) enn av lojalitetsobjektet (partneren). Det betyr at begge parter i et partnerskap tenker: Jeg vil tillate min partner å gjøre flere ”feil” enn jeg vil tillate meg selv.

Også Mona viser en liknende tankegang – at gjensidighet viktig, men det trenger ikke være millimeterrettferdighet:

Jeg mener at det kan være litt forskjellig. Jeg mener; alle vil jo gjøre feil. Jeg tenker liksom ikke at jeg leder 1-0 hvis han gjør en feil, og at jeg har rett til å gjøre noe feil neste gang. Det blir helt feil.

- Hva er kriteriene for at du skal være lojal?

At han støtter opp for meg... At jeg må få lov å gjøre det jeg vil, og at han skal få gjøre det han vil. Også har vi også tid til hverandre. (Mona)

Premissene for denne typen lojalitet synes, i likhet med toveislojaliteten, også å være gjensidighet – dog med innslag av overbærenhet, nåde og tilgivelse. Begrunnelsen for lojaliteten ligger fortsatt i at samboeren til Mona er lojal mot henne først. Dersom han imidlertid skulle være illojal, vil ikke det uten videre bety slutten på forholdet. Så lenge han viser anger og forbedring, ser lojaliteten ganske tøyelig og elastisk ut.

Om vi knytter informantenes overbærende toveislojalitet opp mot Baumans flytende modernitet, ser vi at disse ikke passer sammen. I Baumans flytende verden ville det være ufornuftig å fortsette å være lojal mot noe/noen som ikke bidrar til individuell Selv-hevdelse. Overbærende lojalitet synes å kunne sammenliknes med å holde på noen aksjer som er på vei ned i verdi bare for å være snill. Det synes ulønnsomt og dumsnilt.

Oppsummering

Kjærlighet synes å være hovedgrunnen til å være lojal mot partneren. Flere nevner dessuten at de heller vil være i et forhold enn å være single – heller trygge og bundne enn frie og utrygge som de sier. Samtidig mener mange at det er rom for stor grad av frihet innenfor rammene av partnerskapet. I det enten friheten eller tryggheten innskrenkes betydelig i partnerskapet, gir flere av informantene uttrykk for at de er glade for at mulighetene til å forlate er bedre enn før.

Det virker sannsynlig at verken toveis- eller enveislojalitet finnes i ren form blant partnere. I praksis vil partneren alltid ha en form for tøyelig kontraktslojalitet. Men det vil variere fra partner til partner om de heller mest mot enveis- eller toveislojalitet. I følge Bauman er det sannsynlig å finne flest partnere som heller mot toveislojaliteten, fordi enveislojalitet gjør at man låser seg fast og binder seg. Dette er ikke lurt i en verden der man må passe seg for langtidsforpliktelser og å vie livet sitt til én partner (Bauman i Vetlesen (red) 1996:126). Analysene til Bauman stemmer dog ikke overens med mine funn blant informantene. Flesteparten ønsker å være raus i lojaliteten, og viste få antydninger til redsel for å binde seg. Vetlesen vil sannsynligvis påstå at dette skyldes livets uovervinnelige sårbarhet; selv i en tid

der det meste flyter, så vender mennesket seg stadig til lojale fellesskapsbånd. Bare sånn kan man oppleve trygghet i en ellers individuelt fokusert og sårbar verden.

4.2.4 Lojalitetens ansikter

Innledning

Hvordan er man lojal? På dette punktet var informantenes svar delvis sprikende. I jakten på begreper som kan brukes for å beskrive de ulike måtene å vise lojalitet på, har jeg lagd to begreper som jeg synes er til hjelp når jeg skal prøve å nyansere og kategorisere hvordan man er lojal i praksis – lojalitetens ansikt. De to begrepene har jeg kalt enøyd lojalitet og toøyd lojalitet. Grensene mellom disse kan være flytende – i følge informantene er det ikke entydig hvordan lojalitet fortoner seg.

To former for lojalitet i praksis

Enøyd lojalitet

Denne formen for lojalitet innebærer at man har til hensikt å være lojal, men man kan ikke være sikker på om utfallet av handlingen oppfattes lojalt av mottakeren. Et tragikomisk, men samtidig vakkert, eksempel er den gamle mannen som i alle år ga kona underdelen av rundstykkene da de spiste frokost. Han ville bevisst vise sin lojalitet og kjærlighet ved å gi henne det *han* helst ville ha selv – nemlig underdelen. Problemet var bare at kona likte overdelen best, men *hun* ville vise sin lojalitet og kjærlighet ved å la han få spise overdelen av rundstykket og tok til takke med underdelen. Her var altså tanken bak god, men handlingen resulterte ikke i det ønskede gode. Innimellom treffer man dog bedre når det kommer til lojalitetshandlinger med usikkert utfall:

Han [samboeren] har et eget rom til akvariet, og bare for å være snill bestemte jeg meg for å pynte der. [...] Jeg gjør det jeg tror han vil. Jeg visste for eksempel ikke at han ville ha bilder og pynt på akvarierommet – det visste han for så vidt ikke selv heller [latter]. Jeg er ikke helt sikker på hva han vil jeg skal gjøre, men jeg tror han trives godt med sånn vi har det. (Hilde)

Dette var åpenbart en praktisk handling som var gjort av fri vilje (jf Royces definisjon av lojalitet). Resultatet var at partneren ble glad, men siden Hilde ikke kunne være sikker på det på forhånd (han visste det ikke selv en gang), kan vi si at lojaliteten var intendert mens utfallet av handlingen var tilfeldig. Dette kan derfor stå som et eksempel på en lojalitetshandling med tilfeldig positivt utfall. Handlingen er ikke gjort i blinde, men heller ikke fullstendig seende – altså enøyd. Om slike handlinger kan karakteriseres som lojalitet av Royce er heller tvilsomt.

Royce virker tydelig på at man skal ha begge øynene åpne når man handler lojalt – siden lojaliteten er moralsk seende. Majoriteten av informantene synes å være enige med Royce på dette punktet.

Toøyet lojalitet

Toøyet lojalitet skiller seg fra enøyd lojalitet ved at handlingen både er villet og at den er en respons på et (mer eller mindre) uttalt ønske fra partneren. Dermed er den fullstendig seende. Hvis du vet at samboeren din liker at du skriver hyggelige lapper eller kort, er det en toøyet lojalitets- og kjærlighetshandling å gjøre nettopp det. Eller hvis partneren er ekstra sliten etter en eksamensperiode, er det en toøyet lojalitetshandling å lage middag til henne. Informantene la vekt på forskjellige ting da de fortalte hvordan de var lojale mot partneren i praksis, men de fleste var samstemte om at de bevisst forsøker å gjøre ting de vet at partneren setter pris på.

Først Miriam:

Jeg lager for eksempel lager middag til han hver dag og vasker tøyet hans, fordi jeg vet han setter pris på det. (Miriam)

Også Truls:

Jeg prøver i alle fall innimellom å lage middag og rydde litt hjemme. Også sier jeg at jeg er glad i henne. Det handler om å prøve å ta vare på henne i grunn. Dette gjør jeg fordi jeg vet hun setter pris på det, også har jeg lært meg det at hvis jeg gjør sånne ting, så blir hun i godt humør og da får vi det greit sammen. Alt blir topp. Så lojalitet handler mye om å gjøre ting som gjør at hun har det bra. For det vil jo samtidig gjøre at VI har det bedre sammen også. En positiv sirkel. (Truls)

Både Miriam og Truls snakker om en form for lojalitet som legger et ansvar på dem som partnerne om å vite hva den andre setter pris på – også møte de behovene. Dessuten trekker begge fram at å være lojal krever praktiske handlinger - lojalitetens ansikt synes å være praktisk av natur. Det later til at det ikke går an å være lojal uten å gjøre eller si noe. Det nytter med andre ord ikke kun å tenke lojale tanker. Informantene synes her å handle i tråd med Royces lojalitetsdefinisjon fra teorikapittelet (Royce 1971:17), som setter disse premissene for å være lojal:

1. At man har en sak, gruppe eller person å være lojal mot – **begge informantene var i alle fall lojal mot én sak: Partnerskapet**
2. At man frivillig og inngående hengir seg trofast til saken, gruppen eller mennesket – **begge informantene var hadde frivillig hengitt seg til partnerskapet**

3. At man uttrykker sin hengivenhet på en praktisk måte – **her nevnte informantene alt fra å kjøpe blomster til fruene, til å gå partneren i møte etter at han har vært på busstur.**
4. At man er lojal mot lojaliteten – **dette innebærer at man må være moralsk seende for å være lojal: Alle fire informantene sa at de visste at lojalitetshandlingen ville falle i smak hos partneren**

Tom var også en av dem som tenkte at lojalitet handler om å møte behovene til partneren på en praktisk måte. Han trekker frem boka *Kjærlighetens fem språk*⁷ (Chapman 2001) som en god veiviser for å være god – og dermed lojal – mot kona:

Jeg leste den [Kjærlighetens fem språk] faktisk fordi kona ville at jeg skulle lese den, og det var en god bok. [Man] finner litt ut av hva den andre personen trenger, og det er jo egentlig herlig. Hvis kona er veldig takknemlig hvis du gjør tjenester for henne; for eksempel gjør noe så banalt som å vaske opp, så er det med på å skape en større kjærlighet. Så det er veldig viktig å vite om det da. Vi var griseheldige, fordi vi begge to hadde både bekræftende ord og fysisk nærhet [som kjærlighetsspråk]. Så de to tingene er den beste måten jeg kan vise hengiven lojalitet til kona. (Tom)

Her sier Tom eksplisitt at lojalitet og kjærlighet er tett forbundet i partnerskapet hans. Hvis vi skal prøve å trekke en rød tråd gjennom alle disse utsagnene, aner vi at måten man viser lojalitet på enkelt kan forveksles med hvordan man viser at man elsker partneren sin. Lojalitet og kjærlighet ser sånn sett ut til å gå hånd i hånd partnerskapene. Dette ser ut til å skyldes at valget av partner i dag hovedsaklig er basert på kjærlighet - vi kan altså snakke om kjærlighetslojalitet (se over:31-34; Fletcher 1993; Scheler 1973; Vetlesen og Nortvedt 1996). Dermed er det naturlig nok vanskelig å skille mellom hvordan man viser lojalitet og hvordan man viser kjærlighet i et partnerskap - ved å vise kjærlighet viser du gjerne lojalitet og vice versa.

Oppsummering

Selv om en liten del av informantgruppen trekker frem enøyd lojalitet som en måte å vise lojalitet på i praksis, er majoriteten tydelige på at lojalitetshandlinger krever at man er bevisst og seende – altså det jeg har kalt tøyet lojalitet. Dersom vi støtter oss til Royces teori, ser vi at lojale handlinger må være villet og intendert av fri vilje. Handlingene kan ikke ha skjedd på bakgrunn av tvang eller på slump. I tillegg kommer dog premisset om å være lojal mot

⁷ Boka sier at alle mennesker har et eller to primærkjærlighetsspråk av de fem. Dersom du finner ut av ditt og din partners språk, mener forfatteren at dere er bedre rustet som par. Da vet du nemlig hva partneren din liker bedre enn andre ting. Dermed kan du konsentrere deg om å gjøre de tingene hun liker best. På den måten forblir kjærlighetstanken hennes full. De 5 forskjellige kjærlighetsspråkene er: Fysisk nærhet, bekræftende ord, kvalitetstid, gjennomtenkte gaver og tjenester.

lojaliteten – som i praksis synes å bety at man må være moralsk seende. Det er på dette punktet enøyd lojalitet synes å komme til kort for å kvalifisere som ”ekte” lojalitet, i følge Royce. Enøyd lojalitetshandlinger synes nemlig ikke å være gjort med to øyne åpne - snarere med det ene øyet åpent (representerer ønsket om å være god og lojal) og det andre øyet lukket (representerer at hun ikke visste at partneren ville sette pris på det). I verste fall kan slike handlinger virke mot sin lojale hensikt.

4.3 Lojalitetens grenser og konflikter

4.3.1 Lojalitetens grenser i partnerskapet

Innledning

I dette kapitlet skal vi se på hvordan og hvorfor lojalitetsgrensene i partnerskap skiller seg fra lojalitetsgrensene i for eksempel næringslivet – der den førstnevnte ser ut til å være basert på kjærlighet, mens den sistnevnte later til å være basert på kontrakter. Målet er å komme nærmere hvor disse grensene går for cafe latte generasjonen og hvorfor det er slik.

Elastiske grenser

Hvis jeg opptrer illojalt mot arbeidsplassen min, er sjansen stor for at jeg blir løst fra kontrakten og mister jobben. Slik fungerer det ikke nødvendigvis i et partnerskap. Lojaliteten i partnerskap virker ofte mer raus og elastisk enn lojaliteten i arbeidslivet.

Tom begrunner en slik tøyelig lojalitet ut fra sin egen uperfekthet:

Hvis det er en grense [for min lojalitet til kona], så er i alle fall den grensa svært, svært tøyelig. Det er fordi jeg er så glad i kona at jeg ikke vil miste henne. Jeg tror det handler om at jeg vet at alle kan gjøre feil. Jeg kan også gjøre mye dumt. Så jeg tror det skal ganske mye til for at jeg ikke tilgir henne, for å si det sånn. (Tom)

Istedenfor en ren gjensidighets- og kontraktstankegang som ville krevd hevn eller skilsmisse ved alle lojalitetsbrudd, viser Tom til en tilgivende, nådefull og overbærende tankegang (overbærende toveislojalitet) – basert på selvinnsikten som sier at han også gjør mye dumt og stadig trenger tilgivelse og nåde fra kona. En slik tankegang minner om referansene til Yancey (1997) tidligere i analysen. Uttalelsen til Tom vitner også om ektefølt kjærlighet overfor kona. På samme måte som Scheler sier at kjærligheten representerer noe uerstattelig, aner vi at kona representerer noe uerstattelig for Tom (Vetlesen & Nordtvedt 1996). Dermed skal det ekstremt mye til for at han ønsker å bryte med henne. Denne type tankegang er naturlig nok fremmed i et konkurransedrevet næringsliv – der man i mindre grad legger vekt på nådens og overbærenhetens slingringsmonn, og der man i større grad er erstattelig.

Hilde og Turid er enig med Tom i at lojaliteten er tøyelig, men med modifikasjoner:

[La oss si at partneren gjør noe] han vet at jeg ikke vil han skal gjøre. Det er jo illojalt. Og da vil ikke jeg gi lojalitet tilbake til slutt. Men det må jo gå over lang tid for at jeg ikke skal være lojal lenger. Jeg gir han mange sjanser først. Det må man jo. Alle kan jo gjøre dumme ting. (Hilde)

Og:

Båndene er mer tøyelige enn at det er slutt med en gang han gjør noe galt. Men kun til en viss grad. Det spørs veldig. Jeg er veldig klar på at hvis han gjør noe galt, så skal han rette opp i det. Så hvis feilen gjentar seg over lang tid, og det ikke er noen forbedring, tøytes ikke strikken uendelig. Da er det slutt. (Turid)

Lojaliteten i partnerskap synes altså fortsatt å være mer elastiske enn i arbeidslivet og livet forøvrig. Likevel går det tydeligvis en grense for når lojaliteten i partnerskapet ikke kan holde lenger. Hvorfor er det slik, og hvor går denne grensen?

Når lojaliteten utfordrer integriteten

I det hun ber meg om å gjøre noe jeg ikke kan stå for - ut fra mine verdier og prinsipper - går det en grense for min lojalitet. (Truls)

Og:

Sett at hun hadde begått et mord, så tror jeg nok ikke at jeg hadde dekket for henne. Men det er å dra det ekstremt langt. Det er bare for å vise at jeg ikke er lojal mot hva som helst. Vi må nok i bunn og grunn stå for de samme grunnverdiene. (Roar)

Slik jeg forstår Roar og Truls, vil det være feil å være lojal mot noe/noen som man ikke kan stå bak selv. Er man det, bryter man etter hvert ned sin egen integritet, sine egne verdier og prinsipper - sitt eget *Selv*. Slik *Selv*-utsletting er på sikt ofte usunt både for en selv og for forholdet. Det hender altså at egen integritet ("lojaliteten" mot meg selv og mine verdier) kommer i konflikt med lojaliteten til partneren/partnerskapet. Da er det viktig å vite hva kjernen i *Selvet* er; hvilke verdier vil jeg at skal definere meg som person? Faren er nemlig at jeg lett kan bli overfokuset på å beholde min integritet og blir livredd for å virke svak og for å gå på kompromiss med meg selv, dersom jeg gir meg i noen diskusjoner. Det vil være den andre grøfta man kan falle i. Et partnerskap handler tross alt om å gi og ta innenfor rimelighetens grenser. Balansepunktet mellom å beholde integriteten og likevel være ydmyk, imøtekommende og fleksibel (lojal) i møte med partneren, synes å være en stor utfordring i vår tid – noe Roar illustrerer:

[H]vis personene glir fra hverandre, så er det ikke så mye å gjøre med det. For hvis man er seg selv i parforholdet, så blir det litt galt å skulle endre seg selv bare for å holde fast ved de båndene da. Det er på en måte å lyve for partneren sin og seg selv. Å være lojal mot den du selv er, er kanskje vel så viktig som å være lojal mot forholdet og partneren. (Roar)

Også Turid peker på dette som et sentralt poeng:

Jeg tenker nesten at man må være lojal mot deg selv før du kan være lojal mot andre. Det blir litt motstridende hvis du skal gå rundt å være superlojal mot alle andre, så kan du ikke være det mot deg selv. (Turid)

På samme måte som at noen lærer at vi må elske oss selv før vi kan elske andre, virker det som om flere av informantene mener at man må være lojal mot seg selv før man kan være lojal mot andre. En slik tendens tyder på at Bauman har rett i at samfunnet blir stadig mer individualisert – det er vanlig å ta utgangspunkt i seg selv; lojaliteten til seg selv rangeres over lojaliteten til Den Andre. Vetlesen karakteriserer et slikt individualisert og autonomt Selv som falskt. Det ekte Selvet synes å være det relasjonelle selvet som vekkes til liv i møtet med Den Andre. Vetlesen mener således at vi er skapt og dømt til å være relasjonelle (Vetlesen 2004). Når det gjelder begrepsbruken ”lojal mot meg selv” som flere av informantene brukte, tror jeg Royce ville protestert. Slik jeg forstår han, mener han at lojalitet er noe relasjonelt og sosialt. Sånn sett gir det ikke mening å snakke om lojalitet til seg selv - det er per definisjon umulig å være det. Hvordan har det seg at flesteparten av informantene mine snakker om en form for selv-lojalitet da? Kanskje er dette et tegn på at samfunnet er blitt mer individfokusert? Da Royce skrev om lojalitet i 1908 hadde ikke individualiseringen kommet så langt som den er i dag. Kanskje er det blitt sånn at til og med det ”sosiale” begrepet *lojalitet* har blitt ”individualisert”? Det er likevel grunn til å anta at det er verdifullt å holde på den tradisjonelle, sosiale betydningen av lojalitet. Å *beholde integriteten* eller *være tro mot seg selv* synes å være mer korrekte begreper for ”*Selv-lojalitet*”. En av grunnene til at det må være en grense for lojaliteten i partnerskap kan dermed oppsummeres slik: Ved å fortsette å være lojal mot en partner som har gjort/står for noe som jeg er grunnleggende imot moralsk sett, kan jeg ende opp med å miste Selvet mitt (integriteten). Siden lojaliteten er moralsk seende vil Royce påstå at jeg, som et lojalt og moralsk vesen, er forpliktet til å oppgi lojaliteten til en slik partner. Jeg har altså selv et ansvar for å være lojal mot lojaliteten (se teoridelen; Royce 1971). Igjen vil jeg imidlertid si at mange av oss som er barn av den flytende moderniteten – cafe latte generasjonen - sannsynligvis aldri vil havne i grøfta der man mister sitt Selv (i alle fall i denne forstand). Bauman peker på at Selvet står så sterkt i vår tid at det går utover fellesskapets vekstvilkår. Vetlesen vil dog påstå at Selvet Bauman snakker om er en illusjon - et falskt autonomt Selv - og ikke det ekte relasjonelle Selvet som dømmer oss til fellesskap. For mange av oss i cafe latte generasjonen er det viktigere å bli minnet på at man tross alt er nødt til å gi av seg selv i et partnerskap. Dette handler dog ikke om å miste seg selv, snarere tvert imot. I denne overgivelsen finner man nemlig, ifølge Royce (Royce 1995:59; Fuss

1965:207), svaret på det et av de vanskeligste problemene for alle mennesker: *Hva lever jeg for?*⁸

Når lojalitetens elastikk utfordres

Det viste seg å være vanskeligere enn forventet å finne den rene toveislojaliteten – som Bauman hadde gitt forventninger om i sin kulturanalyse - blant mine informanter. De aller fleste var, som tidligere nevnt, villige til å strekke lojaliteten sin relativt langt selv om partneren oppførte seg dumt og illojalt. Begrunnelsen for tøyelige lojalitetsgrenser gikk blant annet på selvinnsikten om at jeg også gjør mye feil. En slik holdning blandet med kjærlighet kan tåle mye, hevdet de fleste. Et sted går det imidlertid en grense for hva en av partene/partnerskapet kan tåle. Det synes å være to hovedgrunner til at en av partene ser seg nødt til å oppgi lojaliteten.

Lojalitetsslitasjer

Den ene grunnen ser ut til å handle om at lojaliteten tøytes kort over en lang periode - en lojalitetsslitasje. Partneren har ikke begått de store lojalitetsbruddene, men over tid har lojalitetsstrikken blitt tøyd så lenge at tilliten er fullstendig borte og lojaliteten gis opp. Hilde er en av informantene som trekker fram lojalitetsslitasje som en grunn til å forlate sitt lojalitetsobjekt (partner):

Ja, men det må ha pågått over veldig lang tid. Da må han være kjip så lenge at jeg [...] mister håpet om at det kan bli bedre. (Hilde)

Hilde er villig til å tøye lojaliteten relativt langt så lenge samboeren viser forbedring. Grunnen synes å være at hun opererer med overbærende toveislojalitet (se over:55). Siden denne typen lojalitet tåler mer illojalitet fra lojalitetsobjektet (partneren) enn lojalitetssubjektet (meg selv), er den moralsk elastisk – dog til et visst punkt. Det er ved dette punktet at lojalitetsslitasjen har blitt så stor at lojaliteten må ryke/oppgis. Informantene som fortsatt var sammen med partneren sin, syntes det var problematisk å avgjøre hvor grensene går når det kommer til lojalitetsslitasjer. Disse tingene hadde de ikke oversikt over i den situasjonen de var i nå. Da var det enklere å oppgi grensegangene til lojalitetsrystelser. De to informantene som hadde opplevd samlivsbrudd, sa at disse skyldes lojalitetsslitasjer. Det var små irritasjonsmoment som til slutt fikk begeret til å flyte over (mer om dette senere:84ff).

⁸ Dette minner for øvrig det Jesus sier i Matt 10:39 (www.bibelen.no): ”Den som finner sitt liv skal miste det. Men den som mister sitt liv for min skyld, skal finne det!” Det vil nok ikke være direkte feil å hevde at Jesus snakker om overgivelse og lojalitet her.

Jeg sa til han at hvis dette skjer en gang til, så orker ikke jeg å gå gjennom dette alene. Jeg sa at han måtte skjerpe seg. Men jeg så ikke at han skjerpet seg. Det jeg tenkte da var at om jeg ville ha han som pappa til mine barn. (Mona)

Mona sier egentlig mye av det samme som Hilde – forskjellen er bare at Mona har opplevd slitasjen i praksis. Sistnevnte viste lenge en overbærende toveislojalitet mot partneren, før hun til slutt fikk nok og så seg nødt til å oppgi lojaliteten.

Lojalitetsrystelser

Den andre grunnen synes å handle om engangstilfeller av så store lojalitetsbrudd fra den ene partneren at den andre ikke klarer å bære over med det. Typiske eksempler på slike lojalitetsbrudd kan være utroskap og vold.

Grensen går ved utroskap. Å slå er også helt forferdelig. Da stoler man ikke lenger på personen. Jeg har selv vært sammen med en som slo. (Hilde)

Det er rimelig å anta at tilliten til den andre får seg en grundig knekk dersom man opplever lojalitetsrystelser i partnerskapet. Noen informanter legger vekt på at det vil være vanskelig å bygge opp tilliten til det nivået man var på før rystelsen skjedde. De gir derfor uttrykk for at oppgivelse av lojalitet – samlivsbrudd – synes som den ønskelige løsningen.

Truls og Turid nevner også andre ting som kan fylle begeret så fort at man føler man må gi opp lojaliteten:

Grensen går når jeg må gjøre noe som er helt imot de verdiene jeg står for. For eksempel hvis han hadde fått meg til å velge mellom han og mine bestevenninner som jeg har hatt fra barndommen. Da hadde jeg nok satt en grense. Han må skjønne at han må vise litt hensyn i konflikter mellom han og andre ting som betyr mye for meg. I det han hadde krevd noe som jeg ser på som urimelig, ville jeg sagt at grensen går.. (Turid)

Også Truls:

Det måtte være hvis hun gjorde ting eller spurte om jeg kunne gjøre ting som jeg synes var idiotisk dumme, som ville ødelagt for enten hun eller meg eller andre. Hvis hun dreper en venninne av henne, så ødelegger du jo for familien til den døde – og det kan jeg ikke stå bak. Det gjelder for så vidt dyr også det... hvis hun var en dyreplager, ville det være vanskeligere å være lojal. I det hun ber meg om å gjøre noe jeg ikke kan stå for ut fra mine verdier og prinsipper går det en grense for min lojalitet. (Truls)

Hvis partneren sier/gjør noe den andre synes er urimelig og grunnleggende feil, er det, i følge Truls, en gyldig grunn til å oppgi lojaliteten. Slik jeg forstår Royce ville han være enig med Truls, fordi man har et eget ansvar for å være lojal mot saker/personer som fremmer lojalitet – det later til at det er dette Royce mener med ”loyalty to loyalty” (Royce 1971). Dersom en

partner manipulerer eller er utro, bidrar ikke vedkommende til å fremme lojalitet – og følgelig synes Royce å mene at det er riktig å gi opp lojaliteten. Det kan nemlig virke som om Royce har satt ”loyalty to loyalty” som et premiss for lojalitet – og på den måten begrense faren for at folk havner i grøfta for ”blind lydighet”.

Hos Bauman er det helt uinteressant å snakke om lojalitetens tøyelige grenser, fordi den flytende lojaliteten synes å være blottet for elastikk. Baumans lojalitet fremstår som en kontrakt som skal sikre selvhevdelse for hver av partnerne. Dersom partnerskapet ikke bidrar til det er det grunn nok for å oppgi lojaliteten. Deretter kan man skrive en ny og mer lønnsom kontrakt med neste partner (Bauman 2003).

Ut fra dette skimter vi hovedsakelig to ulike grunner for å oppgi lojaliteten til partneren. Den ene går på slitasje over tid. Her er hvert enkelt lojalitetsbrudd lite nok til at den andre parten er villig til å tilgi. Men ved at mange småting gjentar seg, blir strikken tøydd over så lang tid at den til slutt ryker. Det fører til at ”håpet om forbedring svinner” – sammen med viljen og evnen til å være lojal. Den andre grunnen handler om et enkelt lojalitetsbrudd som er så stort og som bryter ned det meste av tillit og respekt for partneren. De fleste lister opp utroskap og vold som typiske ting man ikke kan leve med og være lojal mot. Noen er mer nølende, og sier at de håper de kunne tilgitt utroskap.

Når lojaliteten utfordrer friheten

Når er det riktig å bryte lojaliteten og når bør man bli? I mange tilfeller oppleves nok dette som et vanskelig dilemma. Bare for 60 år siden opplevde man nok ikke det som et dilemma i samme grad, siden man var mer fastlåst i partnerskapet. Den flytende modernitet har imidlertid ført til et mindre fastlåst samfunn – også når det kommer til partnerskapet. Dette er nok en av grunnene til at det er mange flere brudd i dag enn det var for 60 år siden. Men det er ikke bare de strukturelle rammene som synes å ha blitt mindre faste, også tankegangen i den flytende modernitet kan virke mer flytende: Vi lever i *det rene forholds tidsalder*, som Anthony Giddens kaller det (Giddens 1992). Vi går inn i forholdet for dets egen skyld, for det som hver person kan få ut av det. Derfor kan det avsluttes mer eller mindre når det passer den ene eller den andre av partnerne, på et hvilket som helst tidspunkt. Vi lever i den sammenflytende kjærlighets tidsalder som kolliderer med ”din for evig” og ”du er den eneste”. Romantikk er ikke lenger ensbetydende med varighet (Giddens 1992; Vetlesen (red.) 1996:127). Roar støtter opp under Giddens’ analyse:

[H]vis personene glir fra hverandre, så er det ikke så mye å gjøre med det. For hvis man er seg selv i parforholdet, så blir det litt galt å skulle endre seg selv bare for å holde fast ved de båndene. Det er på en måte å lyve for partneren sin og seg selv. Å

være lojal mot den du selv er, er kanskje vel så viktig som å være lojal mot forholdet og partneren. (Roar)

Her får man et inntrykk av at det vil være illojalt å forbli i partnerskapet dersom man som partnere har glidd fra hverandre. Roars utspill korresponderer godt med Baumans bilverkstedanalogi: Hvis man er i et partnerskap som trenger reparasjon, er det mye enklere og billigere å fjerne det gamle og erstatte det med et nytt, istedenfor å prøve å fikse det gamle (Bauman 2001:185). Hadde en relasjon vært som en bildel, hadde antagelig dette fungert ypperlig. Men psykolog og parterapeut Sissel Gran mener bestemt at det ikke er like lett å skifte partner som å skifte en bildel. Ut fra sin posisjon som parterapeut og psykolog mener hun å se at det er vesensforskjell på menneskelige relasjoner og materielle ting.

Det er snart ingen som får ting reparert lenger, for det er for dyrt og tidkrevende å vente på. Vi kjøper heller nytt. Denne gjennomgripende forbruksmentaliteten slår selvsagt også ut på parfronten, men jeg er ikke enig i at mennesker bytter ut partneren like lett som de kaster en gammel brødrister. Å bryte bånd koster fortsatt mye for de aller fleste, og den prosessen tar lang tid. Den kan se rask ut for uinnvidde, men når et langt forhold eller ekteskap brytes, er det nesten alltid etter en mangeårig tvils- og overveielsesfase. (Gran 2007: 69-70)

I stedet for å fokusere på at det har blitt så lett å forlate hverandre i dag (slik som Bauman og flere andre gjør), peker Gran på at løsningen for mange finnes i den motsatte enden av bruk-og-kast. Flere unge (også godt voksne og skilte) venter med å etablere seg heller enn stadig å bytte ut partneren med en ny. Man velger kanskje å involvere seg i "testforhold", men utsetter den virkelig store etableringen og forpliktelsen – i frykt for å sitte fastlåst med "feil" person⁹. Mange ønsker bare å være i et partnerskap så lenge det bidrar til å realisere eget liv, på egne premisser (Gran 2007:70).

Roars utsagn (over) synes å korrespondere bra også med det Gran peker på; det lønner seg ikke å være lojal mot et partnerskap der partnerne har glidd fra hverandre. En slik innstilling kan i følge Royce virke passiv - og Royces lojalitetsdefinisjon er definitivt ikke passiv. Dersom man skal holde seg nær til Royce, virker det som om man har et ansvar for å ikke gli fra hverandre, når man er en del av et forpliktende partnerskap. Dersom et par glir fra hverandre, har kanskje lojaliteten sviktet et sted lenge før man endte opp med å ha glidd fra hverandre. Det er som Einar sier:

Lojalitet; jeg tenker at det er også å oppdatere kona si på hvordan man har det, opplever ting og hvordan man utvikler seg sjøl sånn at man hele tiden kan rette seg

⁹ Dette kan være en forklaring på at snittalderen for dem som gifter seg, stadig øker. I fjor var den 34 år for menn og 31 år for kvinner. Tidlig på 70-tallet var den nede i 25 år for menn og 22 år for kvinner (Aasheim 2010, 30012010)

etter hverandre og få forholdet til å fungere bra. Det vil være å være opptatt av hennes liv også. (Einar)

Hvis Einar har rett i at dette er lojalitet, er det naturligvis vanskeligere å komme til den grensen der man har glidd fra hverandre, som Roar snakker om over. Det virker sannsynlig at det endelige lojalitetsbruddet - med stor L – ofte skyldes flere mindre lojalitetsbrudd som har skjedd gradvis over tid, som har gjort at partnerne har glidd fra hverandre.

Oppsummering

Svaret på hvor grensene for lojalitet går gir seg ikke umiddelbart selv. Selv om jeg fant liten grad av ren kontraktslojalitet blant mine unge, urbane informanter, vil jeg påstå at vi i denne delen skimter noe av det Bauman hevder er typisk for den flytende moderniteten. Noen av intervjuene antyder at man ikke ser verdien i å holde fast på forpliktelsene i partnerskapet når det ikke oppleves Selv-realiserende. Når det er sagt, ble jeg dog litt overrasket over at det ikke lyste igjennom flere baumanske tendenser blant informantene. I forhold til hva man skulle tro etter å ha lest Baumans analyser om den flytende modernitet, fant jeg overraskende liten grad av ren toveis kontraktslojalitet. Dette skyldes trolig at man sannsynligvis aldri vil finne denne rendyrkede gjensidighetstankegangen i et kjærlighetsbasert partnerskap. Kjærligheten til partneren utgjør den store forskjellen mellom lojaliteten i et partnerskap og lojaliteten som er knyttet til en arbeidskontrakt. Vi kan langt på vei hevde at kontraktslojalitet i ren form fortsatt hører til på markedsplassen og ikke i en kjærlighetsbasert relasjon, selv om Baumans kulturanalyse mener det annerledes.

4.3.2 Frihetens grenser

Innledning

I forrige underkapittel så vi på lojalitetens grenser - som handlet om hvor langt man var villig til å være lojal mot partneren og partnerskapet. I dette kapittelet skal at det er en grense for hvor langt friheten skal gå. Det kan synes som en fellesnevner at alle informantene har en grense for hvor fri man vil være. Hvor denne grensen går, er dog individuell.

Frivillig bundet

Av og til hadde det selvfølgelig vært helt topp å være helt fri, men stort sett synes jeg det er mye greiere å ha noen og komme hjem til om kvelden eller etter jobb eller skole. Man får jo en helt spesiell følelse hvis du sitter alene hjemme og er ensom. Du får

lik som fellesskapsfølelsen med en annen person. Fellesskap og tilhørighet er viktig selv om det kan begrense friheten litt. Det synes jeg. (Truls)

Frihet er et ord som klinger bra i de fleste ører. Det står i motsetning til tvang og bundethet. I følge Bauman har overgangen fra den faste til den flytende modernitet resultert i at fellesskap og forpliktelser har blitt erstattet av individualitet og frihet – en grenseløs frihet (Bauman 2000). Truls er dog av en annen oppfatning: I et samfunn der frihet nærmest har blitt en hellig verdi, finnes det likevel områder i livet der vi rett og slett ikke ønsker en grenseløs frihet. Det kan virke som folk vil ha trygge rammer for å kunne bli ”rammet av” frihet. Resultatet synes å bli at man av egen fri vilje ønsker å binde seg til en partner, og dermed gi slipp på en del av den grenseløse friheten. Denne dialektikken kjenner vi igjen fra teorikapittelet. Trygghet synes alltid å gå på bekostning av friheten - og omvendt. Men så lenge valget om å binde seg skjer i frihet, snakker vi tross alt fortsatt om frihet – en *frivillig* bundethet. Dette minner oss om Royces ord om lojalitet: Hvis man frivillig binder seg hengivent til noe/noen på en praktisk måte, er man langt på vei til å finne meningen med livet (Royce 1995:59; Royce 1971:17). Hilde er en av dem som er fornøyd med å ha gitt opp noe av friheten for å være sammen med partneren:

Jeg vil ikke være fri jeg. Så lenge jeg har det godt vil jeg ikke være fri. Jeg tror lojalitet og frihet går litt opp mot hverandre; fordi så lenge vi er lojale mot hverandre så vil jeg ikke være fri, men skulle jeg havne i et dårlig forhold, hvor jeg ikke får friheten min lenger, så er det absolutt viktig for meg å ha frihet. Jeg tenker at det er bra at man har muligheten til å være fri eller ikke. Hvis man er i et godt forhold, mener jeg at man skal velge å ikke være fri. Men hvis man er i et dårlig forhold, burde man få friheten til å velge å bli fri. Jeg tenker jo at det er frihet i seg selv å velge å ikke være fri. Så lenge du får lov å velge selv, er du jo absolutt fri. (Hilde)

Hilde synes å være et godt eksempel på at friheten oppleves som en ekstremt viktig verdi for mennesker i den flytende modernitet – slik Bauman hevder. Basert på hva Hilde sier, kan det dog virke som hun er uenig med Bauman når det kommer til *hvordan* man benytter seg av friheten. Bauman ser ut til å mene at denne friheten i stadig større grad brukes til å trekke seg unna frihetsbegrensende fellesskap og relasjoner - og dermed søke å oppnå grenseløs og total frihet og autonomi. Hildes utsagn synes å stå i kontrast til dette. Hun sier selv at hun ønsker å være bundet – så lenge båndene er knyttet på frivillig basis, vel og merke. Det er ikke urimelig å anta at frivillig, selvvalgt bundethet er det som gir Hilde den beste opplevelsen av frihet; det som gjør henne virkelig fri. Dermed kan det virke som en mer relasjonell og reel frihet erstatter en mer individuell og illusorisk frihet i det man forplikter seg. Grunnen til at Hilde ikke vil være grenseløst fri, later til å være at hun opplever å være både fri og trygg i partnerskapet. Hittil har hun og partneren i stor grad vært lojale mot hverandre, slik at de har

klart å opparbeide en trygg grunnmur for forholdet. Derfor er hun i en posisjon hvor hun gladelig oppgir noe frihet for å dyrke tryggheten. Det virker imidlertid som noe skjer i den ene parten for eksempel er voldelig, slik at den andre ikke opplever trygghet i samme grad lenger. Da blir behovet for frihet større - frihet til å gi opp det partnerskapet som en gang representerte trygghet. Frihet synes derfor å være et viktig kriterium for å kunne oppleve både trygghet og frihet i et partnerskap. Det kan se ut til at frihet og trygghet i partnerskap er gjensidig avhengig av hverandre, selv om de virker gjensidig frastøtende på hverandre. Dette ser komplekst ut på papiret, og det samsvarer godt med kompleksiteten man opplever i det virkelige samliv.

For min del er det en god porsjon av begge deler som er best. At man er lojal, men at man har frihet i parforholdet. At man for eksempel ikke alltid trenger å fortelle hvor man skal, eller hva man skal. At man kan stole på hverandre. Så innenfor min lojalitet setter jeg pris på frihet. Å være bundet til noen betyr ikke nødvendigvis å miste frihet. (Miriam)

Det kan virke som Miriam er inne på noe av det samme som Hilde – at det å være bundet egentlig kan gi frihet. Det synes viktig for Miriam å oppleve en form for frihet innenfor partnerskapet - at båndene ikke blir for stramme og begrensende. Videre påpeker hun betydningen av tillit – trygghet, med andre ord - dersom frihet skal praktiseres innenfor partnerskapet.

Oppsummering

Det ser ut til at vi kommer til den individuelle frihetens grenser i det vi begynner å forholde oss til andre mennesker. Ut fra en baumansk frihet synes relasjoner alltid å være frihetsbegrensende. Dette synes dog ikke å stemme overens med refleksjonene til mange av informantene. Flere sa at de var villige til å gi opp deler av sin individuelle frihet for å få den tryggheten som et forpliktende partnerskap gir. Ved å gi fra seg noe av den individuelle friheten, uttrykte noen at de opplevde en mer relasjonell og reel frihet - innenfor den trygge relasjonen. En slik tanke ligger nært inntil Vetlesen når han sier at vi er dømt til relasjon. Dersom tilliten og tryggheten i partnerskapet skulle forsvinne, er det rimelig å anta at også den relasjonelle friheten forsvinner. I en slik situasjon vil trolig behovet for den individuelle friheten dukke opp igjen; friheten til å forlate det utrygge om nødvendig, og heller binde seg til noe nytt og trygt. Sånn sett virker frihet å være nøkkelen til trygghet, samtidig som trygghet virker å være nøkkelen til reel frihet. Denne dialektikken mellom frihet og trygghet kjenner vi igjen fra teorikapittelet (se over:23-25)

4.3.3 Lojalitetskonflikter

Innledning

Mange unge mennesker i Norge befinner seg i en samling av kryssende lojalitetsforpliktelser. I tillegg til å være lojal mot partneren, kan en og samme person ha forpliktelser til familien, venner, religionen, nasjonen, fotballaget, hobbyklubben, jobben, et politisk parti, sine egne verdier og lignende. I denne delen skal vi fokusere på de situasjonene i partnerskapet der noen av disse lojalitetsforpliktelsene havner i konflikt. Vi skal se hvordan informantene tenker når lojalitetskonflikter oppstår.

Hverdagslige dilemmaer

Å være lojal handler om at det lojale subjektet A aktivt prioriterer og setter objekt B over objekt C (selv om objekt C er fristende og bra), fordi A frivillig har knyttet seg mer til B enn C (Fletcher 1993:8-9). Noen ganger er ikke dette særlig problematiske valg – de fleste ville for eksempel uten å nøle droppe favorittserien på tv for å hente partneren på flyplassen etter en lang reise.

Andre ganger havner vi dog i dilemmaer der det er vanskeligere å avgjøre hva/hvem man skal være lojal mot i den gitte situasjonen. Når to objekter man verdsetter høyt kommer i konflikt, synes valget å bli vanskeligere. Noen av informantene – blant dem Roar – nevner lojalitetskonflikten mellom venner og kjæreste som en av de største lojalitetsutfordringene i partnerskapet.

Jeg har en god venn som jeg spiller snooker med cirka en gang i uka. Og det har ofte kommet i konflikt med at hun og jeg skal være hjemme å ha det hyggelig en kveld. Det er litt bittert... for jeg er glad i å spille snooker... det blir nemlig som regel til at jeg velger å være med henne – i alle fall når hun har planlagt noe – for snooker kan jeg jo spille når som helst. Det har skjedd en gang at hun hadde planlagt at vi skulle ut å spise, også kom jeg hjem og slengte fra meg bagen og sa at jeg måtte gå med en gang for å spille snooker. Da måtte jeg bare snu på femøringen. Da ble jeg med henne i stedet for. Når det er så planlagt har det aldri skjedd at jeg har valgt snooker fremfor henne. Det blir som å spytte og trække på hennes planer, selv om jeg ikke kunne vite det på forhånd. (Roar)

Også fotball kan utløse en lojalitetskonflikt for Roar – dog i en mindre skala:

Da blir det faktisk sjelden at fotball vinner, men det kommer selvfølgelig an på. Vi har jo Canal+ hjemme og United er laget, og hun vet at når de spiller da er United først altså [latter]. Men hvis det er en viktig kamp så velger jeg selvfølgelig kjæresten. Man må gi og ta litt.

- Hva om det hadde vært Champions League-finale med United og hun hadde bedt deg ut samme kvelden?

I bunn og grunn hadde jeg vel blitt med henne. Selv om jeg hadde prøvd å overtale henne med mye. Jeg er jo fotballfan, men fotball er ikke alt heller. Jeg føler større forpliktelser overfor henne enn fotballen. Også tenker jeg dessuten at det kommer flere matcher. (Roar)

I begge disse lojalitetskonfliktene ønsket Roar (A) å velge samboeren sin (B), selv om det sannsynligvis var vondt å droppe alternativet (C). Det virker som han har reflektert over hva han synes er viktigst å være lojal mot. Slike konfliktsituasjoner minner oss om Fletchers poeng om at lojaliteten alltid er relasjonell og alltid er avhengig av en tredje konkurrerende lojalitetspart (Fletcher 1993:8-9). Dersom Roar hadde bodd på en øde øy alene med samboeren - uten andre lojalitetsbånd (familie, venner og fotball) - ville det ikke kostet han noe å være lojal mot samboeren. I følge Fletcher ville det ikke vært snakk om lojalitet i det hele tatt, fordi felles for all type lojalitet er at det inkluderer minst tre parter.

I en konfliktsituasjon mellom to motstridende lojalitetsforpliktelser ville Royce sagt at vi bør være lojale mot lojaliteten – ved å velge i tråd med vår personlige natur:

Decide as I, your conscience, the ideal expression of your whole personal nature, conscious and unconscious find best [...] We are fallible, but we can be decisive and faithful; and this is loyalty. (Royce 1971:196)

Fletcher problematiserer Royces bruk av ”loyalty to loyalty” i konfliktsituasjoner (Fletcher 1993:151-155). Han mener Royce unngår kjernen i lojalitetskonfliktene, ved å skjule en urealistisk tro på at man enkelt og fritt kan velge saker å være lojal mot (Fletcher 1993:153). Så enkelt er det nemlig ikke, i følge Fletcher. Han peker på at det i biografien til ethvert menneske inngår forpliktelser til andre – forpliktelser som ikke er selvvalgte, men som likevel kan samles under overskriften lojalitet. Fletcher omtaler biografien vår som ”det historiske selvet”. Vi kan ikke velge vårt historiske selv på en direkte måte (Fletcher 1993:16)¹⁰. Det som, i følge Fletcher, mangler hos Royce er lojalitetskonfliktens iboende tragedie – en tragedie som skyldes sprekker i det historiske selvet. Hos Fletcher aner vi altså en kritikk av Royces manglende interesse for det historiske selvet i hans lojalitetsteori. Drar vi dette tilbake til Roars eksempel, vil vi se at Fletcher har et godt poeng. Hvis Roar hadde valgt å være lojal mot kameraten sin å spille snooker med han, ville ikke Royce hatt noe å si på det. I

¹⁰ Vi fødes ufrivillig inn i en spesiell kultur, opplæres ufrivillig opp i et spesielt morsmål, blir ufrivillig eksponert for bestemte politiske og religiøse ideer etc. Ansvaret for vår opplevelse av et historisk selv ligger i stor grad hos våre foreldre, skolesystemet, media og politiske og religiøse ledere som har innflytelse på oss (Fletcher 1993: 17)

lojalitetskonflikter synes det nemlig som om Royce tenker at begge alternativer er like gode, så lenge valget er *"faithfully lived out in full devotion"* (Royce 1971:194; Fletcher 1993: 153). Royces råd til Roar synes meget forenklet, i følge Fletcher, å måtte bli:

With all your heart, in the name of universal loyalty, choose and then be faithful to the choice. So shall it be morally well with you. (Fletcher 1993:153; Royce 1971:194)

Ut fra en slik tanke er det problematisk å gradere lojalitetsobjekter i et lojalitetshierarki. I en konfliktsituasjon mellom to tilnærmet likeverdige lojalitetsobjekter gir ikke Royces "loyalty to loyalty" noe svar på *hvilken* forpliktelse man bør velge – den fokuserer bare på viktigheten av *at man faktisk bør velge*. Men i praksis – og slik jeg oppfatter Fletcher – må man ta konsekvensen av at noen lojalitetsforpliktelser bør og må settes høyere enn andre i et lojalitetshierarki. I opprettelsen av et slikt lojalitetshierarki, virker det sannsynlig at *både* det historiske selvet (Fletcher) og det frivillige hengivne valget (Royce) virker inn på avgjørelsene. Fletcher ser altså ut til å komme med et fruktbart tillegg til Royces lojalitetsteori når det gjelder lojalitetskonflikter. Når det gjelder Baumans kulturanalyse, ville den trolig vært forståelsesfull dersom Roar valgte å spille snooker eller se fotballkampen. Å forplikte seg til en partner som krever noe av deg, synes i følge han å være ufornuftig og Selv-begrensende. Slike "individualiserte relasjoner" er typiske for den flytende modernitet, ifølge Baumans modernitetsbeskrivelser (se over:21; Bauman 2003:viii).

Rettferdig eller lojal?

I believe in justice, but I will defend my mother before justice (Camus; sitert i Fletcher 1993:154)

Det hender at lojalitetens forpliktelser når en grense – for eksempel når lojaliteten kommer i konflikt med behovet for hevn og rettferdighet. Flere av informantene oppgir at behovet for rettferdighet og hevn er en av de vanskeligste lojalitetsutfordringene i partnerskapet. Miriam og Truls innrømmer at rettferdighetssansen deres er så sterk at de synes det er vanskelig å se forbi behovet for hevn:

Hvis han gjør noe dumt, betyr ikke det at jeg har lov til å gjøre det samme tilbake. Det gjør jo meg like god. Selv om det kan være fristende å gjøre det "ulovlige" jeg også. Ikke at jeg har rett til det, men det er kanskje behovet for hevn?(Miriam)

Og:

Det er vanskeligst når hun er i dårlig humør. Helt klart. Da gjør hun ting som fort kan irritere meg. Da blir jeg irritert og så har jeg egentlig ikke lyst å gjøre snille ting mot

henne for å få henne i godt humør igjen - nettopp fordi hun har irritert meg så mye. Da er det lettere å bare være med på den negative runddans. (Truls)

Å gjøre hevn for å oppnå rettferdighet – enten det er å være negativ og kjeft tilbake, eller det er å fortelle andre hvor dum man synes partneren var i den gitte situasjonen – later til å være et fristende alternativ til det lojale. Det oppstår en konflikt mellom lojalitet og rettferdig hevn. *Problemet med rettferdighet* synes, som vi har pekt på tidligere, å være at den aldri skjer fyllest ved bruk av hevn (Yancey 1997:119). Hvis Per kjefter tilbake, vil kanskje han oppleve at rettferdighet er oppnådd. Kona hans vil derimot sannsynligvis kjenne på lysten til å kjeft enda mer tilbake – og da er man på vei inn i *hevners rundkjøring* i stedet for ut i *overbærenhetens allé*. Dessuten synes rettferdighet å stå i veien for vår nære relasjonelle sensibilitet (Fletcher 1993:165). Absolutt rettferdighet er ikke designet for et partnerskap (eller andre nære relasjoner) – og følgelig vil det ikke fungere i praksis. Universalistisk etikk er lagd for å transcendere våre emosjonelle bånd til individer, og for å skape objektive, universelt delte grunner for våre handlinger (Fletcher 1993:165).

Det er ikke ofte jeg får lyst å gjøre dritt mot han, men de gangene det er vanskelig å la være å ha lyst til det, er jo når man ønsker hevn fordi han har vært illojal mot meg først... (Lisa)

Problemet med lojaliteten synes, i følge Fletcher, å være at den ikke gir noen svar på *hvorfor* eller *når* man bør oppgi lojaliteten. (Fletcher 1993). Dersom partneren er illojal over tid, er det sannsynlig at Lisa til slutt kommer til punktet der hun sier: ”Kostnadene ved lojaliteten har simpelthen blitt for store”. Dette kunne stått på gravsteinen¹¹ til et lojalt partnerskap (Fletcher 1993:171). Gravsteinen forteller oss dog ikke noe om hvorfor vi handler. Begrunnelsen for bruddet informerer ikke om motivasjonen til at lojaliteten varte så lenge som den gjorde. Argumentene som taler for et brudd, sier ikke noe om hvorfor forpliktelsen fant sted, og hvorfor vi forble lojale til det punktet hvor det ikke lenger var tolererbart. Fletcher mener at lojalitetsetikken trenger rettledning fra den rettferdige universalistiske etikken. Alt den førstnevnte kan forvente av hjelp fra den upartiske etikken synes dog å være noen omtrentlige retningslinjer (Fletcher 1993:171ff). Fletcher mener at lojalitetsetikken tvinger oss inn i et blandet system av et uavhengig, men overbevisende og nødvendig tanke-system. Han mener videre at partisk/lojal oppførsel i prinsippet er helt motsatt av universalistisk/rettferdig oppførsel. Den universalistiske etikken og lojalitetsetikken forblir uavhengig bundet til hverandre – ingen av dem reduseres i møte med den andre (Fletcher

¹¹ Det vil si et tidligere lojalt partnerskap, som nå er oppløst.

1993:172). Lojalitetsetikken kan ikke sees som en versjon av universalistisk etikk, eller omvendt. Forskjellene er for mange til det: Lojalitetsetikken holder til i våre relasjoner med andre, universalistisk etikk er universell i sin appell. Den første forholder seg til menneskets biografi (det historiske selvet), sistnevnte forholder seg til fornuftens universalitet.

Førstnevnte er beregnet på mennesker som de faktisk er, mens sistnevnte er beregnet på spirituelle læringen av menneskene som de kan/bør være. Systemer som er så radikalt forskjellige kan ikke bringes sammen i et felles system, i følge Fletcher (Fletcher 1993:172). Slik vi påpekte tidligere (se over:37) synes lojalitet og rettferdighet dermed å befinne seg i dødens posisjon – i en dialektikk som forblir ubesvart: Absolutt lojalitet forhindrer vår kritiske dømmekraft, mens absolutt rettferdighet fratrar oss vår menneskelige følsomhet (Fletcher 1993:172).

Også Per synes rettferdighetsaspektet byr på problemer i møte med lojalitet:

[Det er vanskeligst å være lojal] når man har kranglet eller vært uenige og det er dårlig stemning. Det å ikke si det til noen kan være utfordrende fordi det kan være veldig fristende[...]. Et annet eksempel på når lojaliteten utfordres er hvis hun har en dårlig dag. Da blir jeg av og til irritert og frustrert, og da går jeg ikke rundt og sier det til kompiser selv om jeg egentlig kanskje har lyst til det. Jeg vil ikke snakke bak ryggen hennes. (Per)

I stedet for å snakke bak ryggen til partneren for å gjøre hevn, kan det i følge Einar være lurt å fortelle om konfliktene til en god venn av både deg og partnerskapet – en som vil både partnerskapet, deg og partneren din det beste. Dette understrekes også av Glass (Glass 2003:33). Selv om det kanskje ikke er rettferdig, synes det både mer konstruktivt og lojalt å gjøre det slik:

... hvis du går til en kompis i fortrolighet og sier at nå går kona mi meg på nervene på akkurat de og de tingene, så er det å være lojal fordi du tar tak i ting som skurrer mellom dere, og da er jo det noe du gjør for å kunne gjøre ting bedre. (Einar)

Ut fra dette virker det mindre lojalt hvis Einar velger å brette ut konfliktene i partnerskapet til en søt studievenninne som ikke har noe forhold til samboeren hans, i forhold til å snakke med en god kamerat som er involvert i partnerskapet og kjenner samboeren til hans.

Tidligere i oppgaven antydte vi at all lojalitet i partnerskap fortsatt synes å være en eller annen form for overbærende toveislojalitet. Denne formen for lojalitet vil alltid komme på kollisjonskurs med rettferdighet, siden den alltid vil tåle mer fra objektet enn subjektet. Derfor virker det som partnerskapslojalitet av natur alltid er urettferdig.

Ærlig eller lojal?

Vi har allerede sett eksempler på at lojalitet settes opp mot rettferdighet. Men også lojalitet og ærlighet kan komme i konflikt. I begge tilfeller er det snakk om to moralske verdier som er på kollisjonskurs. I slike konfliktsituasjoner virker det vanskelig å vite hva som er det rette valget. På spørsmål om hva hun setter høyest av lojalitet og ærlighet, svarer Turid:

Jeg ser helst at ærlighet kommer først. Men hvis det hadde vært krig og han gjemte seg i huset vårt, og noen soldater spurte om han var hos meg, ville jeg løyet og sagt nei. I den situasjonen vinner lojaliteten. Min lojalitet mot han står sterkere enn ærligheten overfor soldatene. Det kommer nemlig an på hvem man skal være lojal mot og hvem man skal være ærlig mot. Grunnen til at jeg ikke setter ærlighet så høyt overfor disse soldatene, har litt å gjøre med dette her "Ansiktet". Altså, jeg har ingen relasjon til de soldatene, så da får jeg ikke samme samvittighetskvaler overfor dem jeg ikke kjenner. Men selvfølgelig kommer det veldig an på hva samboeren min hadde gjort i en sånn situasjon. Hvis han hadde vært veldig stygg og slem, og gått rundt og gjort masse gale ting, så hadde det kanskje vært en annen sak...

Det kan se ut til at Turid ligger nært inntil Levinas' nærhetsetikk. Sistnevnte beskriver møtet med Den andre som det avgjørende for at jeget vekkes til liv fra sin egen selvopptatte og nytelsesorienterte tilstand (Vetlesen (red) 1996:30ff)¹². I en tidlig fase av forfatterskapet snakker Levinas om dette som en frigjøring av jeget. Senere, i verket *Annerledes enn væren eller ut over værens frembrudd* fra 1974 bruker han imidlertid mer dramatiske ord for å beskrive møtet mellom to mennesker: Jeget er nå blitt Den andres gissel (Vetlesen (red.) 1996:35). Min relasjon til Den andre dytter alle andre forhold til side, og blir min besettelse. Jeg eier ikke lenger meg selv, men er snarere besatt av Den andre (Vetlesen (red) 1996:30ff). I *Ansiktet* til Den andre står det skrevet nød, nakenhet og trengendehet. Dette ansiktet tiltaler meg med en ordløs appell av normativ og kategorisk art som sier: Du skal ikke drepe. Jegets ansvar er å svare på denne til-talen¹³. I krigseksempelet fra Turids sitat synes det ikke urimelig å anta at Turid ser på seg selv som partnerens "gissel" slik Levinas beskriver. Hun skyver alle andre forhold til side for å ta partnerens appell på alvor. I det Den tredje (soldaten) kommer inn, blir ansvaret problematisk (Vetlesen (red) 1996:42). Nå er det to Andre (partneren og soldaten) som begge sier: "Jeg er Den andre". Det er i slike situasjoner Turid synes å mene at det er viktigere å ta ansvaret til den nærmeste (partneren) på alvor, fremfor

¹² Løgstrup sier at i møtet med Den andre oppstår det en etisk fordring som uten ord sier: Ta vare på meg. Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender. (Løgstrup 1999:37)

¹³ Ansvar betyr: å svare på til-talen (Vetlesen (red) 1996:33)

den fremmede (soldaten). Lojaliteten til den kjente å veie tyngre enn ærligheten til den fremmede. Dette samsvarer med Truls utsagn:

Jo nærmere du kommer en person, jo vanskeligere er det å lyve. (Truls)

Rettferdigjørelsen for løgner hos begge disse informantene synes å være tuftet på en lojal tankegang om at det nære er uerstattelig for meg, mens det fremmede ikke er det (Scheler 1973). I Turids situasjon er det dessuten fare for partnerens videre liv hvis hun forteller sannheten. Hun fremstår altså som veldig lojal (på bekostning av ærlighet) – dog til en viss grense, som tydeliggjøres i siste setning: Hvis partneren har gjort så mye galt at det går ut over hennes egen integritet hvis hun skjuler han, ville hun kanskje fortelle soldatene sannheten – og dermed være mer lojal mot ærligheten og rettferdigheten enn mot partneren. Hun viser med det at lojaliteten ikke kan være blind (Royce 1971).

Oppsummering

Daglig kommer vi i lojalitetskonflikter der det kan være vanskelig å vite hva man bør velge – og når man eventuelt bør sette grensen og heller velge annerledes. Royce foreslår bruken av ”loyalty to loyalty” som prinsipp for å finne ut hvilken lojalitetsforpliktelse vi skal velge. Så lenge man velger å hengi seg frivillig og inngående til en sak som fremmer lojalitet, er det ikke så nøye hva man velger. Vi har sett Fletcher kritisere Royce på dette punktet, fordi det ikke gir hjelp i konfliktsituasjoner. I praktiske lojalitetskonflikter og andre konflikter kan man aldri akseptere eller avvise et argument kun på basis av personlige lojalitetsbånd. I følge Fletcher ligger utfordringen i å forene lojalitetsetikken og den universelle etikken i en rasjonell diskurs.

Noen av informantene reflekterte på en slik måte at det ikke synes urimelig å anta at de har konstruert et lojalitetshierarki for seg selv, der de reflekterer over hvilke forpliktelser og verdier som er viktigst, og som de vil at skal definere dem selv.

Hos Bauman er det mer fokus på å unngå forpliktelser til partnere som krever noe av deg, enn å hvordan man skal takle lojalitetskonflikter. Det virker i grunn usannsynlig at en baumansk partner trenger å forholde seg til lojalitetskonflikter; han vil flyte videre før han trenger å møte konflikten.

4.3.4 Lojalitetsutfordringer

Innledning

I denne delen skal vi fokusere på fenomener i den flytende modernitet som på en særlig måte utfordrer lojaliteten i partnerskap. For det første gjelder dette den stadig økende tilgjengeligheten i samfunnet som både Bauman og Glass beskriver. Tilgjengeligheten utfordrer lojaliteten ved at fristelsene til illojalitet og utroskap blir større og tydeligere. For det andre skal vi se om vi finner belegg for Baumans økonomiserte relasjoner i den flytende modernitet. Dette kan i så fall resultere i kalkulerende partnerskap som avsluttes når de blir ulønnsomme. Dermed synes slike relasjoner å kunne utgjøre en trussel for lojaliteten.

Tilgjengelighet

Fram til den moderne kvinnebevegelsen ble til på slutten av 1960-tallet (Cappelen: lokalisert 2010), okkuperte menn og kvinner i stor grad forskjellige sfærer: Mennene jobbet utenfor hjemmet, mens kvinnene styrte husholdet og oppdro barna. Gifte menn og kvinner ble sjelden eksponert for mulighetene for et forhold med det motsatte kjønn basert på like interesser og kvaliteter.

I dag er virkeligheten en ganske annen. Shirley P. Glass Ph.D, en av verdens ledende eksperter på utroskap, har funnet ut at samfunnsforandringene - som har gjort tilgjengeligheten og mulighetene større - er hovedgrunnen til at partnere i dag oftere tyr til sidesprang (Glass 2003:28): Vi har fått felles studenthjem og felles treningssentra. Det er åpent for begge kjønn å bli medlem av de fleste foreninger og organisasjoner. Skoler tar inn like mange gutter som jenter. Jenter har lov å bli med i militæret og til å få jobber og lederstillinger. Alle disse forandringene og mange flere, tillater individer å blande seg fritt der det tidligere var forbudt og man hadde tydelige restriksjoner. Kvinner og menn lever, studerer og jobber sammen, og finner – ikke overraskende - gleden i friheten til å komme og gå som man ønsker (Glass 2003:26). Glass' beskrivelse av den nye tilgjengeligheten ser ut til å støtte Baumans teori om den flytende modernitet. I motsetning til den faste moderniteten, der mann og kvinne hadde tydeligere og mer atskilte roller, har kjønn og kjønnsroller blitt stadig mer flytende. Kjønnforskjellene er mindre, mens møtepunktene har blitt flere og tilgjengeligheten større. Lisa peker på noe av det samme når hun skal prøve å beskrive forskjellen på partnere før og nå:

Det er mindre respekt for parforhold nå[...]. Før var jo kona hjemme med ungene og var kanskje ikke så mye ute i samfunnet. Mannen hadde nok litt mer "orden" på henne. Men nå er det mer fritt og man kler seg jo annerledes. Det er kanskje litt mer

fristelser for guttene. Kommunikasjonsmidler som Facebook, mobil og... Man er litt mer tilgjengelig hvis man vil prøve seg på noen...[...]. Om det er positivt eller negativt...? Begge deler. Det er jo positivt med likestilling - at jentene står mer fritt. Men så er det jo det at de tar seg litt mer til rette og... Det er mer normalt nå enn før at jenter kan ødelegge forhold og være utro. Før hadde man så mye respekt for mannen sin at man ikke kunne gjøre sånne ting. Men nå tenker man ikke så mye på det, føler jeg. Man er mer fri fra mannens bånd. (Lisa)

Glass støtter Lisa i at den økte tilgjengeligheten synes å være den største forskjellen og utfordringen for partnere i dag når det kommer til utroskap og illojalitet i forhold til for noen tiår siden. Man kommer ikke unna tiltrekningen mellom mann og kvinne når disse studerer/jobber og har lunsj- og kaffepauser sammen daglig. Man kan bli så vant til dette kameratskapet at vi ikke legger merke til hvor vanedannende det kan bli. Derfor ønsker Glass å sette det i et litt annet perspektiv:

Imagine what you would think if your best friend called your spouse every night on the way home just to talk or if your spouse went with your next-door neighbor to share a latte at the neighborhood Starbucks every morning. You would undoubtedly worry and wonder. (Glass 2003:28-29)

En annen forsker, Fred Humphrey, kaller dette fenomenet for ”kaffekopp-syndromet”¹⁴ (Glass 2003:29). To mennesker, som er gift med andre, begynner å ta en kaffekopp sammen i pausen. De gleder seg til å slappe av og snakke. Ganske snart møtes de regelmessig, og samtalen blir stadig mer intim i det de deler flere detaljer fra deres personlige liv. Til slutt kan de ikke leve uten kaffekoppen.

Who knew coffee was so potent? Apparently, however, empathic communication can be even more addictive than caffeine. (Glass 2003:29)

Tilgjengeligheten er dog ikke bare stor på jobben/studiene. Også utelivsbransjen representerer tilgjengelige forbudte fristelser som utfordrer lojaliteten i partnerskap. Trolig er cafe latte generasjonens partnere mer utsatt for disse fristelsene enn andre. Det er rimelig å anta at unge mennesker i byer utsettes for flere fristelser; i tillegg har de bedre muligheter til å gjemme seg bort. På mindre steder er det færre fristelser å velge mellom; i tillegg er det større sjanse for å bli tatt på fersken hvis du er illojal. Hilde jobbet lenge i utelivsbransjen og var ikke særlig imponert over (mangelen på) lojalitet hun så blant folk der:

Jeg tror ikke lojalitet er noe som folk [i dag] setter så veldig høyt egentlig. Da jeg jobbet i bar, så jeg mange som jeg vet ikke var sammen med den de klinte med. Jeg har sett mye sånt. Jeg har flere ganger blitt sjekket opp av folk med ring på fingeren. (Hilde)

¹⁴ Begrepet *Kaffekopp-syndromet* minner mye om oppgavens eget begrep *Cafe latte lojaliteten*

Lisa har personlig fått merke at utelivsbransjens tilgjengelighet kan være et problem for partnerskapet mellom henne og samboeren.

Jeg har en kjæreste som er veldig festmenneske, og jeg er ikke så festmenneske. Så han går på byen. Jeg jobber om nettene, så da er jeg borte. Så han går ut på byen uten meg, og jeg kommer hjem om morgenen og han sier at han ikke har vært på byen. Men så finner jeg bilder av han på Facebook som beviser at han var på byen. (Lisa)

Selv om man bor i byer der man lettere kan gjemme seg bort, har Facebook og andre kommunikasjonsmedier gjort at man aldri kan være sikker på å slippe unna. Snoking i andres privatliv har blitt så lett tilgjengelig. Dermed blir uærlighet, utroskap og annen illojalitet mer synlig¹⁵. Lisa har imidlertid enda et eksempel som viser i hvor stor grad lojaliteten blir utfordret av tilgjengeligheten - ikke minst den virtuelle tilgjengeligheten, her representert av mobilbruk:

Her om dagen fant jeg ut at han har lagret et jentenummer med et guttenavn på mobilen sin. På en fest i helgen sto han og snakket med henne på telefon i rommet ved siden av bak ryggen min. Og da jeg kom inn i rommet la han på med en gang. Også mener han at det ikke er noe. At han bare ringte henne og spurte om hun skulle være med på fest. Også får jeg høre fra kameraten hans at hun jenta liker samboeren min. Men han forneker alt. (Lisa)

Lisa var tydelig på at hun opplevde begge disse eksemplene som illojalitet fra partneren, og at hun synes det er vanskelig å stole på han. Likevel er de fortsatt sammen. Lisa synes med dette å være en representant for enveislojaliteten som vi nevnte over (se over:54 og 31ff). Hennes lojalitet til partneren minner om Solveigs lojalitet til Peer Gynt i Ibsens drama.

Også Mona innrømmet at hun påvirkes av tilgjengeligheten og fristelsene ”der ute”. Hun tror dette bidrar til at lojalitet i partnerskap er vanskeligere enn før:

Jeg ser for meg at det er flere fristelser i dag enn før. Nå er det mye løsere og man er jo på byen og... Fristelser bidrar til at det er vanskeligere å være lojal...[...]. Jeg kan godt innrømme at jeg også påvirkes av dette. Jeg har flørtet og kikket og tenkt ”han er kjekk” og liknende. (Mona)

Utviklingen Mona beskriver synes å kunne være en tendens som støtter opp under Baumans kulturanalyse når den sier at man bør holde dørene åpne i den flytende modernitet (Bauman 2003:10-11). Det vil være ufornuftig å ikke flyte med hvis en fristende mulighet dukker opp. Hilde ser på denne utviklingen med enn viss ambivalens:

Før var man vel tvunget til å være lojal, tenker jeg. At hvis du var forlovet kunne du kanskje ikke bryte forlovelsen. Hvis du var gift kunne du i alle fall ikke skille deg. Og

¹⁵ Om dette fører til at folk kvier seg mer for å være illojal eller om det fører til større aksept, er en interessant problemstilling – som jeg dog ikke har belegg for å si noe i denne oppgaven.

det var vel ikke bare på grunn av han du var sammen med, men også på grunn av de rundt deg. At hvis du skilte deg, tror jeg du ble litt uglesett. Mormor og morfar skilte seg som ganske unge. Det var ikke så populært. Jeg tror du i større grad kan få gjøre som du vil nå. Men jeg vet ikke hvor bra jeg synes det er heller [...]. Jeg synes kanskje det er blitt litt for lett å skille seg nå. Før var det kanskje litt for vanskelig, men nå er det kanskje litt for lett. Men jeg vil ikke tilbake til sånn det var før. Jeg har en følelse av at det ikke var så mange som var så lykkelige før. (Hilde)

Hilde er en av flere informanter som på den ene siden er kritiske til den ”deprimerende” lettheten som synes å være et resultat av den flytende modernitets frihet og tilgjengelighet. På den andre siden var det få av disse som uttrykte et ønske om å skru klokka tilbake til en tid med fastere og strammere samfunnsrammer. Det kan virke som bevegeligheten og friheten er avhengighetsskapende, slik Bauman beskriver det: ”*Being on the move, once a privilege and an achievement, becomes a must*” (Bauman 2003:xiii). Bevegeligheten synliggjør sammen med tilgjengeligheten nye fristelser og muligheter hele tiden. Dette synes å føre til at forpliktelse i den flytende modernitet koster:

Man kan velge å bruke mer tid sammen med kone og familie. Men man må nok være mer bevisst. Det er nok vanskeligere å velge å være lojal enn før, både fordi det er flere valg og fordi det er andre forventninger fra samfunnet. (Per)

Og Tom:

Jeg opplever det som vanskelig. Samfunnet rundt oss som serverer oss med reklame og sexfiksering. I tillegg tar folk så lett på ting. Jeg skjønner at mange kan bli fristet til å være utro eller være lite lojal og trofast mot partneren sin på andre måter. Og det tror jeg er mye samfunnet sin feil. Det koster å være lojal i et sånt samfunn. Man må virkelig gå inn for det. (Tom)

Dersom man ser på alle disse utsagnene ser det altså ut til at den flytende modernitets tilgjengelig og frihet - at de ytre båndene er mye mindre fra samfunnet som institusjon – har ført oss i den motsatte grøfta i forhold til i den faste moderniteten. Trolig var det mer tvang i lojaliteten mellom partnere før, og det var ikke bare bra. Går vi til Royce og Fletchers ser vi tydelig at tvang ikke hører hjemme i lojalitetsetikken. Lojalitet er per definisjon noe man har valgt selv (Royce 1971:17)¹⁶. I dag mener majoriteten av informantgruppen at lojaliteten i partnerskapet er snudd på hodet – at det har blitt for lett å skille seg. Likevel synes de fleste å foretrekke at det er for lett enn for vanskelig.

¹⁶ Dette gjør det problematisk å snakke om lojalitet mellom partnere i arrangerte ekteskap, og ikke minst i tvangsekteskap. Her har man liten eller ingen grad av selvbestemmelse for valg av partner. Riktignok kan lojaliteten komme etter hvert også i disse formene for ekteskap – dersom man etter å ha giftet seg, på egne vegne bestemmer seg for å henge seg til partneren. Dette har dog liten relevans for unge, urbane partnerskap i dagens Norge.

Økonomiske relasjoner

Bauman mener, som tidligere nevnt, at den økonomiske tankegangen har inntatt relasjonene i den flytende moderniteten. I stadig større grad tenker man at partnerskapet skal være lønnsomt for en selv (Bauman 2003:11-13). Derfor vil det, ifølge Baumans analyse, være like dumt å forplikte seg til en partner til ”døden skiller ad”, som å forplikte seg til en aksje på livstid. Tom mener å skimte en liknende tankegang i samfunnet generelt – der partnere i stadig større grad behandles som varer og tjenester:

Jeg opplever at samfunnet faktisk ser på parforhold som varer og tjenester. Og varer og tjenester bytter jo jeg også ut. Jeg kjøpte nylig et helt nytt fotoapparat. Det var jo ganske godt, men jeg var ikke helt fornøyd. Jeg brukte det en liten måned, og fant ut at det var veldig bra – men ikke bra nok. Så jeg leverte det inn igjen, klagde min nød og fikk et mye bedre i retur. Og sånn har jeg en følelse av at mange ser på parforhold i dag. Fordi folk ofte forhaster seg inn i parforld. Ikke alle har kommunikasjonen på plass med en gang, så viser det seg at det er en ballast hos den ene som den andre ikke gidder å leve med, så tenker man kanskje: Ok, jeg er ikke hundre prosent fornøyd med varen – så derfor returnerer jeg det. (Tom)

Betyr dette at man bør innstille seg på flere korte forhold enn et livslangt partnerskap slik Baumans analyse råder oss til? En undersøkelse gjort blant 1000 personer fordelt over hele Norge (utført av Respons Analyse november 2009), viste at 86 prosent tror på et livslangt kjærlighetsforhold (Aasheim 2010, 31012010). Det kan virke som Miriam er en av dem:

Jeg tror at hvis man velger å bytte ut partner ved det minste problem, så er det liten sjanse for å finne en som er bedre – i alle fall for min del. Man må nok innstille seg på å tåle en del ting opp igjennom, for jeg tror ikke det blir bedre av å bytte hele tiden. (Miriam)

Heller ikke Einar tror svaret i den flytende moderniteten er å droppe langtidsforpliktende relasjoner:

Nei, er du gæærn... Mennesket prøver jo å erstatte relasjonen med ting og fylle timeplanen og løpe fra det ene til det andre. Jeg tror bare at mennesket har et sånn grunnleggende behov for tett relasjon – altså mennesker rundt seg med knallharde forpliktelser. Og at når man ikke har det så går man selvfølgelig og prøver å finne det gjennom mange relasjoner eller varer og tjenester - ja, hva som helst. Jeg tror det er et grunnleggende behov hos mennesker å ha gode og forpliktende relasjoner. (Einar)

Det er nettopp dette Vetlesen mener med livets ufravikelige grunnvilkår (Vetlesen 2004:83). Drømmen om fullstendig autonomi synes ifølge Vetlesen å være en falsk illusjon. Vi er relasjonelle og vil derfor alltid ha behov for å knytte oss til andre – nettopp for å overvinne utryggheten som ligger i vår uovervinnelige sårbarhet. Ved å knytte seg mister man i praksis noe frihet, men det er nødvendig for å føle trygghet – og trygghet er noe de aller fleste

informantene nevnte da jeg spurte hva de var på jakt etter ved å gå inn i partnerskap. En ”baumansk” forpliktelse vil i større grad gi individuell frihet enn langtidsforpliktende bånd, men vil til gjengjeld gi mindre grad av trygghet i forhold til sistnevnte. Her er Bauman og Vetlesen på kollisjonskurs. Mens Bauman synes å mene at den mest fornuftige måten å leve på i den flytende moderniteten er ved å velge kvantitet i relasjonene, mener Vetlesen at kvaliteten i relasjonene fortsatt er nødvendig og ønskelig i dag.

Oppsummering

De siste 50 årene synes tilgjengeligheten i samfunnet å ha blitt større. Dette oppleves som en stor utfordring for lojaliteten i partnerskapet av flere informanter. Det kan dessuten virke som Bauman har delvis rett når han sier at relasjonene i den flytende modernitet påvirkes av et samfunn som er gjennomsyret av en individualistisk og markedsøkonomisk tankegang. Likevel er det grunn til å tro at vi ikke har kommet dit at relasjoner er blitt fullstendig tingliggjort. Både majoriteten av informanter, Vetlesen og Gran er uenige med Bauman i en slik påstand.

4.3.5 Når bruddet er et faktum

Innledning

To av informantene mine hadde opplevd at grensen for lojalitet hadde blitt krysset. En av dem hadde selv valgt å bryte med samboeren, mens den andre hadde blitt forlatt. I denne delen vil jeg først og fremst fokusere på delene av deres historier som forteller hva som ble utslagsgivende for at bruddet ble et faktum.

Hun forlot han...

Mona, som valgte å gå, forteller om et partnerskap som ble stadig mer problematisk å være i. Det begynte med partneren reagerte med sinne og sjalusi i det hun prøvde å være åpen med han om fortiden sin. Hun begynte derfor å kvie seg for å fortelle ting til han som hun var usikker på hvordan han ville takle.

[...] Jeg visste ikke hvordan han ville reagere. Da var det vanskelig å være åpen, og jeg ser på åpenhet som en viktig del av det å være lojal. (Mona)

I tillegg til dette opplevde hun at partneren ikke klarte å vise følelser overfor henne. Hvis hun var lei seg, følte hun at han ikke brydde seg om det. Kombinasjonen av disse tingene, gjorde at hun følte seg veldig alene. Likevel ga hun han flere sjanser i håp om at han skulle forbedre seg på disse tingene. Grensen for hennes lojalitet ble nådd da de opplevde noe traumatisk –

barnet hun bar på spontanaborterte. I denne situasjonen opplevde hun han igjen som kald og følelsesløs, mens hun selv var veldig lei seg. I følge Mona opptrådte han ikke lojalt. Siden hun ikke fikk trøst av partneren sin, oppsøkte hun venninner istedenfor.

Jeg sa at han måtte skjerpe seg. Men jeg så ikke at han gjorde det. (Mona)

Uforutsigbarheten i reaksjonsmønsteret hans - som gjorde at Mona følte seg bundet til å ikke være helt åpen og ærlig, hans manglende evne til å vise følelser og empati, kombinert med en ikke-eksisterende evne til forbedring (og en rekke andre småting), gjorde at Mona følte seg nødt til å oppgi lojaliteten og avslutte partnerskapet. Monas lojalitet, som i utgangspunktet var overbærende toveislojalitet, ble tøydd langt over så lang tid at den tilslutt røk. Vi skimter konturene av lojalitetsslitasje (se over:65). På spørsmålet om det var han eller henne som brøt lojaliteten, svarte hun følgende:

Begge to har jo gjort det, vil jeg si. Siden jeg ikke var helt åpen... Det vil si i begynnelsen var jeg det, men da jeg fikk smekk på smekk på smekk for åpenheten min, begynte jeg å være mindre åpen. Det ble på en måte en negativ sirkel. (Mona)

Etter skilsmisser og brudd mellom partnere, er det naturlig nok sjelden at partnerne er enige om hva som egentlig var problemet i partnerskapet. En utro mann, vil for eksempel kunne påstå og unnskyldte seg med at kona var illojal først, fordi hun ikke møtte hans behov slik som elskeren hans har gjort. Hun vil kanskje se at hun kunne gjort ting annerledes, men likevel mene at det tross alt var for småtterier å regne i forhold til et sidesprang. Dessuten må man jo kunne forvente at mannen sier fra om ting han er misfornøyd med før han gjør noe sånn. Virkelighetsoppfatningene synes vidt forskjellige i slike eksempler. Av den grunn kan det virke som at en av hovedoppgavene til en lojal partner er å sørge for at den andre har noenlunde samme oppfattelse av virkeligheten som deg – en felles forståelse av paret, slik Einar antyder:

Lojalitet, jeg tenker at det også er å oppdatere kona si på hvordan man har det, opplever ting og hvordan man utvikler seg sjøl sånn at man hele tiden kan rette seg etter hverandre og få forholdet til å fungere bra. Det vil være å være opptatt av hennes liv også. (Einar)

I følge Monas var det ekssamboeren som begynte den illojale sirkelen, fordi han kunne reagere voldsomt og plutselig på ting. Hun forteller dog at hun ble dratt med i dragsuget når hun sluttet å være like åpen og ærlig som hun egentlig ville. Dermed hadde hun allerede begynt å gå på akkord med sine egne verdier og prinsipper – sin integritet – av frykt for hans reaksjoner. Frykt synes ofte å kunne forveksles med lojalitet. Det vil være naturlig å tenke at det er lojalt å legge litt lokk på åpenheten hvis man gjør det for partnerens skyld. Man må

tross alt gi og ta litt i et forhold. I følge Royce misforstår vi da noe viktig: Lojalitet av frykt står i sterk kontrast til lojalitet av fri vilje, og dermed mister vi Royces viktige poeng om at lojaliteten alltid må være valgt frivillig. Lojalitet basert på frykt kan derfor minne om blind lydighet. Problemet er dog at det av og til er problematisk å skille mellom en reel spesifikk frykt for partneren og en mer generell frykt for å konfrontere. Hvis jeg har en personlighet som synes det er skummelt å konfrontere andre, kan frykten for å konfrontere forveksles med en type frykt som er pålagt av partneren. Frykt trenger med andre ord ikke alltid å stå opposisjon til lojalitet. Så dette er ikke nødvendigvis enkelt å gripe – verken i teorien eller i praksis. Det er sjelden en enkel oppgave å stå på utsiden å fortelle noen at man bør oppgi lojaliteten og forlate partneren. Grensene for hva man tåler av illojalitet fra partneren synes nemlig å være individuelle. Bauman synes å angripe bruddet på en helt annen måte enn Royce og Fletcher: For han er brudd nødvendig for å ikke sette seg fast. I det man finner noe mer tilfredsstillende, er det eneste fornuftige å bryte med det gamle og ”flyte” inn i det nye – og slik fortsetter det i det uendelige. I den flytende modernitet må man aldri slutte å være i bevegelse. Kvantitet blir derfor viktigere enn kvalitet. I Monas eksempel, ville Baumans beskrivelse av den flytende modernitet sannsynligvis rådet henne til å ”flyte videre” enda tidligere.

Han forlot henne...

I Noras tilfelle, var det han som valgte å bryte partnerskapet. Sommeren før Nora og ekssamboeren flyttet sammen – men mens de var kjærester – forelsket Nora seg i en annen gutt. Da ble lojaliteten hennes satt på en stor prøve:

På den tiden bodde jeg i en by på Vestlandet mens typen bodde i Oslo. Jeg hadde vært mye ensom, og han hadde vært mye syk. Han fikk en sykdom som gjorde at han var veldig mye syk i starten av forholdet. Han var nesten ikke ute av senga. Så å sitte hos han var jo bare å se i taket. Ganske kjedelig. Så da følte jeg meg veldig lojal, siden jeg var der ofte og bare pleiet han. Men så fikk jeg meg nye venner gjennom jobb, og hang mye med dem. Vi festet mye sammen og hadde det gøy, og jeg ble veldig god venn med en fyr som var på meg hele tiden og fortalte hvor vakker og fantastisk jeg var. Først fant jeg ikke ut at jeg var forelska selv. Jeg hadde bare fått meg en ny bestekompis jeg. Men så på en fest kysset han meg, og da skjønnte jeg at: Oi, det der var ikke bare et vennskapelig kyss. Så da prøvde jeg å slutte å henge sammen med han. Så skulle jeg si det til kjæresten min helga etter at det hadde skjedd, men da hadde han gått inn på PC-en min og sett på MSN-loggen og funnet ut av det selv. Så han var ganske sinna. Så jeg fikk liksom aldri sjansen til å si det selv. Da følte jeg at jeg hadde brutt alt av tillit og lojalitet og alt. Så vi hadde en ganske kjip sommer. Men vi klarte å jobbe oss igjennom det, også flyttet vi som sagt sammen etter sommeren. (Nora)

Forholdet til Nora og den nye gutten er et glimrende eksempel på rutsjebaneforholdet som jeg nevnte tidligere i oppgaven (Glass 2003:21 ff). Først var de "bare venner". Med han kunne hun ha det gøy - til en avveksling fra å være med sin syke kjæreste. I hennes hode var vennskapet uskyldig, helt til de var på fest og "lystens øyeblikk" inntraff; han kysset henne. Etter det ble aldri vennskapet det samme igjen. Nora tok avstand fra han. Det var et krav fra partneren. Hele sommeren brukte de på å forplikte seg til hverandre på nytt og bygge opp tilliten fra grunnen. Etter en tøff sommer tok de altså steget og ble samboere, noe de var i omtrent et år. Videre i intervjuet kom det fram at denne episoden sannsynligvis var en av grunnene til at det gikk som det gikk. Det ble mye krangler og da brukte han ofte denne episoden imot henne. I tillegg lot Nora bestevenninna si bo hos dem over flere måneder. Dette gjorde at Nora og partneren fikk lite privatliv.

Egentlig skulle hun bare bo der littegrann til hun fant seg leilighet, men så drøydde det...[...]

Han sa at det var den største feilen jeg hadde gjort. Så det var visst min skyld. Han følte det ble en konflikt der, for når vi trengte å prate, måtte vi inn på rommet. I tillegg ble bestevenninna mi gravid etter å ha bodd hos oss i tre måneder. Så det var jo kø på doen fordi hun spydde så mye, og hun lå mye på sofaen og kapret tv-en også, så han følte at det var på rommet og kjøkkenet han kunne bevege seg. (Nora)

Sosialt ble også forskjellene mellom dem mer og mer tydelige. Nora likte å studere, være med venner og feste, mens han ble mer og mer innesluttet og satt mye foran dataskjermen.

Han ville ikke feste. Så han ble sur fordi jeg var mye ute. Mens jeg følte at jeg var mye hjemme i forhold til det jeg hadde vært før. (Nora)

Det virker som Nora og partneren skled fra hverandre på flere og flere måter i løpet av det året de bodde sammen. Det virker på meg som opplevelsen av å ha en felles sak å hengi seg til, ble stadig svakere det året (Royce 1971). Alt dette resulterte i at samboeren til slutt slo opp med Nora. I ettertid lurer hun på om hun burde skjønt at forholdet ikke funket, og at hun derfor burde gått fra han tidligere. Både hun og han tøyde strikken for langt:

Lojalitet er bra, men det kan bli for mye. Man holder seg tro til en som ikke behandler deg riktig. Jeg tror for min del at når ting var på det verste i vårt forhold, skulle jeg kanskje gått vekk istedenfor å ha blitt. Fordi jeg forsvant i meg selv. Jeg ble borte liksom. Så jeg tror det går an å være for lojal. Jeg sluttet på en måte å være lojal mot meg selv ved å være lojal mot han. (Nora)

Royce ville trolig vært uenig med Nora i at det går an å være for lojal. Han ville sikkert påstått at det Nora sannsynligvis sikter til, er at hun sluttet å være lojal mot lojaliteten. Saken man er lojal mot – i dette tilfellet partnerskapet – er god for Nora og for menneskeheten, så lenge man er lojal mot lojaliteten. I det Nora mister seg selv i lojaliteten til partnerskapet, virker dog

lojaliteten mot sin hensikt, og partnerskapet skygger over Noras lojalitetsforpliktelse til sin egen (integritet). Dermed involverer lojaliteten i partnerskapet illojalitet til selve lojaliteten. Av den grunn vil trolig Royce si at partnerskapet er en dårlig sak å være lojal mot (Royce 1971:118-119). Igjen må jeg dog presisere at lojalitetens grenser synes vanskelig å gripe; det virker umulig å sette opp en mal for når man bør bryte lojaliteten, og når man ikke bør det. Sånn må det dessverre og heldigvis være – siden relasjonelle fenomener (som lojalitet) i sin helhet synes å være vanskelige å fange i økonomiske formler og modeller.

Grensene for lojalitet hos Bauman er sånn sett enklere å forholde seg til, fordi lojalitetsbåndene (rettere sagt: lojalitetstrådene) er så skjøre og helt uten elastikk. Ut fra hva informantene sier, er det dog vanskelig å se for seg at en slik flytende, baumansk lojalitet blir en realitet blant folk flest.

Oppsummering

I motsetning til Baumans teori om den flytende modernitets letthet, virket det som disse informantene opplevde partnerskapsbruddet som noe tungt og vondt. Dette skyldes trolig at relasjoner fortsatt later til å være vesensforskjellig fra ting; båndene man har til en partner synes stadig å være vanskeligere og bryte/oppgi enn båndene man har til ting.

Begge bruddene som er omtalt i dette kapitlet skjedde etter det vi tidligere i oppgaven har kalt lojalitetslitasje. Også det er et tegn på at lojaliteten fortsatt er noe mer enn en ren kontraktbasert toveislojalitet. Dermed virker det som Bauman har overvurdert i hvor stor den økonomiske tankegangen gjennomsyrrer samfunnet og relasjonene i den flytende moderniteten.

For Royce virker det riktig å oppgi lojalitet hvis lojaliteten til partnerskapet i stor grad overskygger lojaliteten til andre viktige forpliktelser.

DEL 5: AVSLUTNING

5.1 Sammendrag

I sine kulturanalytiske essays om den flytende modernitet, hevder Bauman at fellesskapet (som kjennetegnet den faste modernitet) blir byttet ut med individualitet i den flytende modernitet. I følge hans analyser har samfunnet blitt så individualisert og gjennomsyret av en markedsøkonomisk tankegang at langvarig lojalitet og livslange forpliktelser er ufornuftige og dermed på vei ut. Forpliktelser skal lønne seg for den enkelte. Hvis de blir ulønnsomme, bør man flyte videre til noe mer lønnsomt. Bauman påpeker at en slik bevegelse minner om den virtuelle verden, der det er like akseptert å være pålogget som avlogget. Relasjoner får et lettere og grunnere preg. Dersom dette stemmer reduseres også livslange ekteskap/partnerskap til noe ufornuftig. Ser vi på skilsmissestatistikken kan det virke som Bauman har rett; rundt halvparten av alle som gifter seg søker skilsmisse, og blant samboere antar man at tallene er enda høyere. I følge Bauman er det rett og slett ikke noen grunn til å forvente at partneren skal være lojal og forpliktet resten av livet.

Som en motsats til Baumans kulturanalyse har vi Royce, Fletcher og Vetlesen som hevder at lojalitet og fellesskap er helt nødvendig uansett. Dermed kan vi anta at disse verdiene også er viktige i den flytende modernitet. Royce mente sågar at lojalitet er det høyeste av alle moralske goder. Alle – både ung og gammel, rik og fattig, konge og bonde – kan være lojale, og lojaliteten gir ifølge Royce svaret på det alle mennesker før eller siden spør seg: Hva lever jeg for?

Vetlesen mener vi aldri vil komme dit hen at mennesker blir helt autonome, frie og individuelle. En tilværelse preget av disse verdiene vil automatisk føre til et ønske om tilknytning, fellesskap og trygghet. Mennesket er ifølge han født relasjonelt, og derfor er vi dømt til fellesskap (fellesskap trenger lojalitet), selv om alt i samfunnet blir stadig mer individualistisk.

Når man leser kultur- og samfunnsanalytikerens Bauman kan man få et inntrykk av at den tradisjonelle, faste lojaliteten er lite tilpasset tiden vi lever i nå - den flytende moderniteten. Utgangspunktet for denne studien var å finne ut om dette stemte: Mener cafe latte generasjonen at den faste, stabile lojaliteten har gått ut på dato? Hvordan ser i så fall cafe latte lojaliteten ut?

I analysedelen synes det blant informantene å være enighet om at lojalitet fortsatt er en grunnleggende, fast og stabil verdi i partnerskapet – at lojalitet handler om en forpliktelse om å velge en partner framfor alle andre potensielle partnere. Majoriteten la vekt på at tillit bygges ved å vise at man tar denne forpliktelsen på alvor over tid. Lojalitet synes dermed å være grobunn for tillit, samtidig som det kom fram at tillit synes å være grobunn for lojalitet. Det kan altså virke som lojalitet og tillit er gjensidig avhengig av hverandre. Videre var de fleste informantene enige om at trofasthet i partnerskap først og fremst gir mening i betydningen ”ikke utro”. Dermed synes trofasthet å være en del av en større sekk som kalles lojalitet. Når det kommer til lydighet, mener brorparten av informantene at det er et begrep som ikke hører hjemme i partnerskapet. Lydighet synes å innebære pålagt tvang, mens lojalitet synes å innebære selvpålagt forpliktelse. Situasjoner i partnerskapet som krever at du gir slipp på din private selvvilje, trenger derfor ikke være lydighet – så lenge det er gjort frivillig med åpne moralske øyne.

Videre i analysen har vi sett indikasjoner på at cafe latte lojaliteten er basert på kjærlighet. Alle uttrykte, mer eller mindre eksplisitt, at kjærlighet var hovedgrunnen til at de var lojale mot partneren. Basert på informantenes svar er det dog grunnlag for å sortere kjærlighetslojaliteten inn i tre kategorier. Enveislojaliteten gjør det mulig at lojaliteten strømmer kun den ene veien. Toveislojaliteten krever gjensidighet – at lojaliteten strømmer like mye i begge retninger. Den overbærende toveislojaliteten tåler slitasje og slingringsmonn, dog ikke i samme grad som enveislojaliteten. I praksis synes lojaliteten alltid å befinne seg innenfor skalaen av overbærende toveislojalitet. Det vil dog være individuelt om man heller mest mot ren toveis- eller enveislojalitet. Dette strider i mot Baumans teori om et samfunn med stadig større innslag av økonomisk, ren toveislojalitet.

Når det kommer til hvordan man viser lojalitet i praksis, er det ut fra empirien grunnlag for gjøre en inndeling: enøyd lojalitet og toøyet lojalitet. Førstnevnte handler om frivillige, praktiske lojalitetshandlinger som man ikke har oversikt over konsekvensene av. Disse handlingene later med andre ord til å være en blanding mellom seende og blinde.

”Intensjonsøyet” synes å være åpent, mens ”konsekvensøyet” later til å være lukket – derav enøyd lojalitet. Toøyet lojalitet skiller seg fra enøyd lojalitet ved at begge disse øynene er åpne. Ofte er det snakk om å møte et mer eller mindre uttalt behov. Toøyet lojalitet innebærer et ansvar for å vite konsekvensene av handlingen. Det er denne typen lojalitet Royce og flesteparten av informantene synes å foretrekke.

Neste del av analysen (4.3), som tar for seg grenser og konflikter knyttet til lojalitet i partnerskap, beveger seg først inn på de situasjonene der informantene synes det går en grense for lojaliteten mot partnerskapet. Dette viste seg først og fremst å gjelde situasjoner der lojaliteten til partnerskapet går utover ens egen integritet, eller der går utover den individuelle frihet i stor nok grad. I tillegg nevnte flere at det går en grense dersom lojaliteten slites over lang tid, eller hvis det skjer en lojalitetsrystelse (for eksempel utroskap). Tett forbundet med lojalitetens grenser, finner vi frihetens grenser. Selv om noen informanter uttrykte et relativt individualisert syn på partnerskapet, hevdet de fleste at de både trengte og ønsket ”trygge rammer” for å bli ”rammet av friheten”. Ut fra analysen kunne det virke som om det var nødvendig å dele friheten i to, ved å skille den individuelle, illusatoriske friheten fra den relasjonelle, reelle friheten. Den sistnevnte er den typen frihet man, i følge Vetlesen, bare kan oppleve innenfor trygge rammer. Så lenge man er trygg i partnerskapet later det altså til at man har muligheten til å oppleve stor grad av frihet innenfor forpliktelsene. Dermed later det til at vi nærmer oss en løsning på dialektikken mellom frihet og trygghet.

Tett forbundet med frihetens og lojalitetens grenser går veien videre til lojalitetskonflikter. Her fokuserte vi på situasjoner som kan oppstå når to eller flere lojalitetsforpliktelser kommer i konflikt. Informantene trakk fram ulike konflikter fra hverdagslivet – blant annet dilemmaer knyttet til venner, penger og interesser. Dessuten tok vi opp konflikten mellom to moralske dygder, for eksempel rettferdighet mot lojalitet. Sistnevnte representerer partiskhet mens førstnevnte representerer universalitet. Det er med andre ord duket for konflikt. Men når velger man hva? Vi har sett at Fletcher kommer med gode argumenter for å forene lojalitetsetikken og den universelle etikk i en rasjonell diskurs. Noen informanter antydde at opprettelsen av et personlig lojalitetshierarki kunne hjelpe.

I forlengelsen av lojalitetens grenser og konflikter fokuserte vi på noen av lojalitetens utfordringer som er særlig knyttet til den flytende modernitet. Basert på informantenes utsagn behandlet vi i hovedsak to utfordringer; den økende tilgjengeligheten i samfunnet og de stadig mer økonomiserte relasjonene. Vi antydde at tilgjengeligheten er et reelt problem for cafe latte lojaliteten fordi alle mulighetene gjør det vanskeligere å bestemme seg for og velge en partner. Hvis man til slutt velger en partner, vil tilgjengeligheten fortsette å representere fristelser. En lojal partner i den flytende modernitet synes derfor å måtte være særs bevisst og rede for forsakelser. Også økonomiseringen av relasjoner synes å være et faktum, dog i en mer moderat utgave enn det Baumans kulturanalyse antyder. Noen av informantene – dog

færre enn man skulle tro i følge Baumans kulturanalyser - uttrykte en holdning til relasjonen som kunne tyde på at lønnsomhetstankegangen har sneket seg inn.

Til slutt i analysen fokuserte vi to samlivsbrudd. Dette er tilfeller der lojaliteten ble satt på så store prøver at bruddet opplevdes som eneste og beste løsning for informantene. Begge bruddene skjedde på grunn av lojalitetsslitasje.

Med alle disse vinklingene har jeg forsøkt – med hjelp av teori og empiri – å favne vesentlige deler av lojalitetens innhold når det kommer til cafe latte generasjonens partnerskap.

5.2 Refleksjon over funn og metode

I denne delen skal jeg reflektere over resultatene i analysen og hvordan jeg har kommet fram til dem.

Aller først vil jeg presisere at denne studien *kun* sier noe om elleve informanters refleksjon rundt lojalitet i partnerskap. Resultatene er med andre ord ikke representative på cafe latte generasjonen som helhet. Til tross for dette er det rimelig å anta at noen hovedtrekk ved studien har overførbarhetsverdi til andre representanter fra samme populasjonssegmentet.

En av metodeinnvendingene mot denne studien kan være at Kristiansand ligger midt i det såkalte ”bibelbeltet”. Det kan derfor tenkes at den gjennomsnittlige innbygger er mer konservativ og mindre baumansk enn andre steder – også når det gjelder refleksjonen rundt lojalitet. Dette synes dog å være en urimelig innvending, siden informantene kommer fra mange ulike deler av landet.

En annen innvending kan være at unge partnere er på et stadium i livet der de ikke har fått kjenne skikkelig på hva det vil si å være lojal; de har ikke erfart hva lojaliteten krever når man får barn, eller hvis partneren blir syk. Heller ikke dette synes rimelig. Det er de unge, barnløse partnerne som er mest fleksible og som har størst mulighet til å ”flyte” rundt i selvrealiserende partnerskap. Når man får fast jobb og barn, blir man automatisk mer fastlåst, og det er rimelig å anta at lojaliteten oppleves mer selvfølgelig..

En tredje innvending kan være at refleksjon over lojaliteten er noe helt annet enn lojaliteten i praksis. De aller fleste ønsker å fremstå som gode mennesker i møte med en fremmed. Derfor kan det tenkes at informantene ”pynter” litt på svarene i forhold til slik de egentlig oppfører seg mot partneren. Også denne innvendingen faller igjennom: Jeg poengterer nemlig i problemstillingen at det er refleksjon og erfaring jeg er på jakt etter - ikke handling.

5.3 Konklusjon og utblikk

Problemstilling:

Hvordan reflekterer urbane studenter - som lever og bor sammen som partnere - rundt begrepet lojalitet i deres partnerskap? Hvordan oppleves lojaliteten i deres partnerskap?

Svar på problemstilling:

Analysen har dog vist at lojalitet vist at cafe latte lojaliteten ikke er særlig annerledes enn den tradisjonelle lojaliteten – som Fletcher og Royce beskriver. Tiltross for alle spådommene til Bauman om at den økonomiske kontraktstakegangen vil innta relasjonene våre i stadig større grad, virker det som fast og overbærende toveislojalitet fortsatt regnes som noe positivt og ønskelig blant representantene for cafe latte generasjonens partnere i min studie. Dermed ser det ut som lojalitet kan fungere som et fast og trygt holdepunkt i en ellers stadig mer flytende, individuell og utrygg tilværelse. Det er gode grunner

I tillegg har vi sett flere eksempler på at Vetlesen synes å ha rett i at vi dømt til fellesskap. Vi må alle forholde oss til fenomener som vi i vår frihet og individualitet verken har frembrakt eller kan fjerne. Dette fører til det Vetlesen kaller en uovervinnelig sårbarhet. Slik uovervinnelig sårbarhet trenger trygghet. Og trygghet trenger lojalitet. Sånn sett kan det virke som lojaliteten er resistent mot den moderne flyten som Bauman omtaler. Å være lojal er en måte å takle livets ufravikelige grunnvilkår på. Derfor oppleves lojaliteten som noe nødvendig.

Likevel har analysen også vist at Bauman ser ut til å ha rett på en del punkter i sin modernitetsbeskrivelse. Flere steder i analysen har vi pekt på at lojaliteten har blitt individfokuset, siden det er en tendens blant noen av informantene at de fokuserer på viktigheten av at deres behov må møtes dersom det skal være noe vits å være i partnerskapet. Her skiller empirien seg mellom de informantene som virker mest individorientert på den ene siden og de som virker mest fellesskapsorientert på den andre siden. Videre later det til å være liten tvil om at økende tilgjengelighet er en stor utfordring for cafe latte lojaliteten i partnerskap.

Det er grunn til å etterlyse mer kunnskap om lojalitet i et flytende samfunn der Paradise Hotel (et tv-program som er basert på intriger og illojalitet) er blitt den oppvoksende generasjons underholdning. Som et ledd i den etterlyste kunnskapen, kunne det for eksempel vært

interessant å undersøke om de som ser på Paradise Hotel påvirkes av verdiene som blir vist, og om de derfor får en annen tilnærming til lojalitet enn det vi har i dag. Slike ”partnerbytteprogrammer” er jo såpass nye at vi fortsatt ikke vet om de vil få noen konsekvenser for tv-titterne.

LITTERATURLISTE

- Aasheim, A. (2010, 06022010): Litt utro, er det så farlig, da? *Aftenposten*
- Aasheim, A. (2010, 31012010): Alle tror på kjærligheten. *Aftenposten*
- Bauman, Z. (2003): *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2001): *Flytende Modernitet* (originaltittel: *Liquid Modernity* – oversatt av Mette Nygård). Oslo: Vidarforlaget A/S.
- Bauman, Z. (2000): *Savnet Fellesskap* (originaltittel: *Missing Community* – oversatt av Kari Marie Thorbjørnsen). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Berulfsen, B. & Gundersen D. (1989): *Fremmedordbok – blå ordbok*. 15.utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget Aschehoug - Gyldendal
- Buber, Martin (1992): *Jeg og Du* (Originaltittel: *Ich und Du* (1923) – oversatt av Hedvig Wergeland). J. W. Cappelens Forlag AS.
- Cappelen: *Politisk idéhistorie på nett*: Lokalisert på World Wide Web:
<http://politiskidehistorie.cappelen.no/1/11/>
- Christoffersen, S. A. (1999): *Etikk, eksistens og modernitet – innføring i Løgstrups tenkning*. Tano Aschehoug.
- Chapman, G. (2001): *Kjærlighetens fem språk* (Originaltittel: *The Five Love Languages* – oversatt av Oddvar Nilsen). Lunde forlag.
- Eide, S. B. (2007): *Prinsipper og levd liv. Samtaler om og oppfatninger av relasjonen mellom barn og mor i en barnevernkontekst*. Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Fletcher, G. P. (1993): *Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships*. New York: Oxford University Press.
- Fog, J. (1994): *Med samtalen som utgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Fog, J. (2005): *Med samtalen som utgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. 2.utgave. København: Akademisk Forlag.
- Fuss, P. (1965): *The Moral Philosophy of Josiah Royce*. Cambridge: Harvard University Press.

- Gadamer, H- G. (2004): *Truth and Method* (Originaltittel: *Wahrheit und Methode* - oversatt av Joel Weinsheimer og Donald G. Marshall). 2. reviderte utgave. New York: Continuum.
- Giddens, A. (1992): *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993): *Samfunnsvitenskapens Forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Glass, S.P. (2003): *Not just friends. Rebuilding trust and recovering your sanity after infidelity*. New York: Free Press.
- Gran, S. (2007): *Kjærlighetens tre porter – vendepunkter i nye og gamle forhold*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Gran, S. (2009, 14102009): Svar på mail etter personlig henvendelse.
- Halvorsen, K. (2003). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Hansen, N. G. (1998): *En afgrund av tillid – Guide til Løgstrups univers*. København: Gyldendalske Forlag, Nordisk Forlag A.S.
- Ibsen, H (2006): *Samlede verker: Peer Gynt – et dramatisk dikt (1867)*. 19. utgave. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Jacobsen, D. I. (2000). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kierkegaard, S (2006): *Enten-eller*. 9.utgave. Gyldendal
- Kro, I. T. (2007): *Tro i endring? – Kristendomsforståelser blant aktive ungdommer i to kristne ungdomsmiljøer på Sørlandet*. Masteroppgave ved fakultetet for humanistiske fag. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Kruuse, E. (2003): *Kvalitative forskningsmetoder: i psykologi og beslægtede fag*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Løgstrup, K. E. (1999): *Den etiske fordring*. (Originaltittel: *Den etiske fordring* – oversatt av Bodil Engen). J.W. Cappelens Forlag A/S
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

- Marstein, T (2009): *Ingenting å angre på*. Oslo: Gyldendal.
- Mesel, T. (2008). *Profesjonelle i klemme - En studie av 21 sykehuslegers refleksjon over seg selv som profesjonsetiske subjekter*. Avhandling for graden philosophiae doctor. Medisinsk fakultet. Universitetet i Oslo.
- NSD: *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste*: Lokalisert 2010 på World Wide Web: www.nsd.uib.no
- Ordbok.no: *Ordbok på nett*: Lokalisert 2010 på World Wide Web: http://www.ordbok.no/ordbok_norsk.htm
- Pountain, D. & Robins, D. (2000): *Cool rules: anatomy of an attitude*. London: Reaktion Books Ltd.
- Repstad, P. (1998): *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 3.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Repstad, P. (2007): *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utgave Oslo: Universitetsforlaget.
- Riis, A.H. (2006): *Kultur mødets hermeneutikk*. Højbjerg: Forlaget Univers.
- Rommetveit, M. (1993): *Med Andre Ord*. NKS-forlaget.
- Royce, J. (1995): *The Philosophy of Loyalty; introduction by John J. McDermott*. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Royce, J. (1971): *The Philosophy of Loyalty*. New York: Hafner Publishing Company.
- Ryen, A. (2002): *Det kvalitative intervjuet – Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Sandel, M. (1998): *Liberalism and the Limits of Justice*. 2.utgave. Cambridge University Press.
- Scheler, M (1973): *Wesen und Formen der Sympathie*. Bern: Francke.
- Solbakk, J.H. (2002): *Foretaksløs lojalitet*. Dagens medisin nr. 2/2002.
- Statistisk Sentralbyrå (SSB): *Skilsmissestatistikk 1966-2009*. Lokalisert 2010 på World Wide Web: <http://www.ssb.no/ekteskap/>
- Thuen, F. (2006): *Utro – Om kjærlighetens bakgater*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Vetlesen, A.J. (2007): *Hva er etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vetlesen, A.J. (red.) (1996): *Nærhetsetikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Vetlesen, A.J; Nortvedt, P. (1996): *Følelser og moral*. 2. utgave. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

Vetlesen, A.J. (2004): *Smerte*. Lysaker: Dinamo Forlag

Vetlesen, A.J. (1994): *Perception, Empathy and Judgment – An Inquiry into the Preconditions of Moral Performance*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press

Yancey, P. (2000): *Nådens gåte* (Originaltittel: *What's so amazing about Grace?* (1997) - oversatt av Svein Johs Ottesen). Oslo: Luther Forlag.

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter

Dato: 16.11.09

Mitt navn er Tormod Briså og jeg er student på mastergradsprogrammet Religion, etikk og samfunn ved instituttet for religion, filosofi og historie på Universitetet i Agder. Jeg holder for tiden på med et mastergradsprosjekt innenfor etikk.

Planen er å gjøre en studie av hvordan unge studenter i Kristiansand – som lever eller har levd i samboerskap eller ekteskap – reflekterer rundt begrepet lojalitet i parforhold. Arbeidstittelen er foreløpig: **Ung, urban og i partnerskap – lojalitet i endring?**

Jeg håper at denne studien vil bidra til å klargjøre hva dagens unge studenter tenker om det relativt diffuse begrepet lojalitet i partnerskap. Det bør være av interesse for alle som er interessert i og/eller jobber med parforhold og lojalitet.

I den forbindelse ønsker jeg å gjennomføre en serie intervjuer med 10-12 studenter i tjuårene som er eller har vært samboende. I intervjusituasjonen er jeg interessert i *dine* refleksjoner og opplevelser av lojalitet i parforholdet.

Intervjuene vil være fullstendig anonyme og alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er bare forsker som vil vite hvem som sier hva, og hva ditt egentlige navn er. Jeg har fullstendig taushetsplikt på alt som kommer frem i intervjuene, og vil kun bruke informasjonen anonymt i prosjektet.

Intervjuene vil bli tatt opp på bånd. Etter at jeg er ferdig med studien og har levert inn mastergradsoppgaven, vil alle lydopptak slettes.

Veileder for avhandlingsarbeidet er Terje Mesel Ph.D som blant annet jobber som førsteamanuensis ved Institutt for religion, filosofi og historie på UiA. Vedlagt ligger brevet som bekrefter arbeidsforholdet og at undersøkelsen er klarert med veileder og instituttet ved Universitetet i Agder.

Jeg håper du kan tenke deg å stille som informant. Du kan velge tid og sted selv, men det beste er om du kan finne en plass på Universitetet hvor vi kan snakke sammen.

Jeg kan kontaktes på e-post tormodig@hotmail.com eller på mobil 958 93 567

Det er fint om du kan gi en snar respons på om du kan stille eller ikke. Du hører uansett fra meg innen 10 dager.

Med vennlig hilsen

Tormod Briså

Vedlegg 2: Revidert intervjuguide

Presentasjon

- Av meg selv, studien, anonymisering
- Om intervjuet: pauser, off record, historier tas i mot med takk.

Om informanten

- Hvor lenge har du vært sammen med partneren og hvor lenge har dere vært samboende?
- Barn?
- Hvorfor gift/samboer?

Begrep

Lojalitet, trofasthet, lydighet, tillit

- Kan du fortelle om en gang du eller partneren var lojale/viste tillit, oppførte seg lydig, var trofaste.
- Trofasthet i forhold til porno?
- Krever det mer å være trofast enn lojal?
- Tillit – noe man har opprinnelig, eller noe man får etter hvert?
- Lojalitet – en forutsetning?

Følelser

Hvilke følelser forbinder du med lojalitet?

- Bare bra?
- Selv når du må støtte kona i noe du er dypt uenig?
- Er det lojalitet eller en form for lydighet?
- Frihet vs bånd

Hva slags følelser får du hvis du bryter lojaliteten til partneren?

- Skyld (hva er det?)
- Skam (hva er det?)

Lojalitet i praksis

- Hva er du på jakt etter når du investerer i parforholdet ditt?
- Beskriv en lojal person og en illojal person!
- Topp 3 - liste:

Sett opp en Topp 3 liste over hva du setter høyest her i livet.

- a. Hva føler du sterkest lojalitet overfor?
- b. Kan disse komme i konflikt? For eksempel: hvis familien din sier at forholdet ditt til partneren ikke kan aksepteres? Hva velger du?

- I hvilke situasjoner er det vanskeligst å være lojal?

- Hvor langt stekker din lojalitet seg overfor partneren?

- a. Gjensidig? Hvis forskjell; hvorfor tror du?
- b. Lojalitet; noe du gjør deg fortjent til?
- c. Hva er kriteriene for at du skal være lojal mot kjæresten?
- d. Hvem krever du mest av?

-Hvordan vise:

- a. hengiven lojalitet
- b. Lojalitet i praksis i hverdagen?

- Verste lojalitetsovertramp? Vold eller utroskap? Fysisk/psykisk vondt

- Lojalitet i konflikt:

- a. Med tid, venner, familie, jobb
- b. Ærlighet

- Partneren som en vare du bytter ut når den ikke funker 100%?

- Samfunnet

- a. Kjennetegn?
- b. Forandringer?
- c. Frihet vs lojalitet?
- d. Er det ikke ønskelig å være helt fri?
- e. Tenker andre annerledes enn deg om lojalitet?

Avslutning

1. Noe å tilføye?
2. Noen jeg burde snakke med?